

KONTROLLIA VAI TUKEA?

Lastensuojelun ja perhehoidon välisen suhteen paikantuminen
Perhehoito-lehdessä

Jonna Ylitalo
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2012

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

YLITALO, JONNA: Kontrollia vai tukea? Lastensuojelun ja perhehoidon välisen suhteen paikantuminen Perhehoito-lehdessä.

Pro gradu -tutkielma, 66s., 1 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Tarja Pösö

Huhtikuu 2012

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee lastensuojelun ja perhehoidon välisen suhteen näyttäytymistä Perhehoito-lehdessä vallan näkökulmasta. Tutkielmassa etsin diskurssianalyysin avulla vastausta siihen, millaisena lastensuojelun viranomaisen ja sijaisperheen välinen suhde näyttäytyy Perhehoito-lehden kirjoituksissa.

Tutkielma on sosiaalityön näkökulmasta ajankohtainen ja merkittävä. Perhehoitoa on toistaiseksi tutkittu varsin vähän. Tästä syystä, erityisesti perhehoitajien äänen tuominen yhteiskunnalliseen keskusteluun on tarpeellista. Tutkielmassa perhehoitajien ääni tulee kuuluviin edustuksellisen äänen kautta. Sillä, millaisen kuvan perhehoitajien edustuksellinen ääni välittää perhehoidon ja lastensuojelun välisestä suhteesta, on yhteiskunnallista merkitystä.

Tutkielman aineistona on 22 Perhehoito-lehteä vuosilta 2007-2011. Perhehoito-lehti on Perhehoitoliitto ry:n julkaisema lehti. Perhehoitoliitto on valtakunnallinen sijaisvanhempien ja perhehoitajien liitto. Perhehoito-lehti käsittelee ajankohtaisia perhehoitoon liittyviä teemoja. Sen lukijakuntana ovat ensisijaisesti perhehoitajat ja viranomaiset. Lehdessä julkaistuja kirjoituksia olen tarkastellut julkisen ja yksityisen välisen valta-asetelman kautta käyttäen diskurssianalyysia.

Aineistosta nousevat keskeiset diskurssit käsittelevät lastensuojelua perheen ulkopuolisena kontrolloijana sekä tuen mahdollistajana. Lastensuojelu paikantui perheen ulkopuoliseksi vieraaksi, joka tilanteesta riippuen oli ei-toivottu tai tervetullut. Julkisen vallan edustajana lastensuojelun viranomaisella oli valtansa vuoksi velvollisuus ja oikeus puuttua perheen yksityisyyteen. Kontrolloija-diskurssin vastadiskurssina oli tuen mahdollistaja-diskurssi, jossa lastensuojelun rooli näyttäytyi tuen eikä kontrollin kautta. Näiden kahden diskurssin vuoropuhelu kuvastaa hyvin lastensuojelun ja perhehoidon välistä valta-asetelmaa kaikessa monimuotoisuudessaan. Kontrolli ja tuki tulivat esille myös kahdessa muussa aineistosta nousevasta diskurssista. Nimesin nämä diskurssit perheen rinnalla kulkijana-diskurssiksi sekä nimeämätön lastensuojelu-diskurssiksi. Perheen rinnalla kulkijana-diskurssissa korostui perhehoidon ja sosiaalityön välinen yhteistyö ja sen kautta tuen merkitys. Nimeämätön lastensuojelu-diskurssissa puolestaan tuli näkyviin vallankäyttö.

Avainkäsitteet: lastensuojelu, perhehoito, diskurssianalyysi, julkinen valta.

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

YLITALO, JONNA: Control or Support? The relationship between child protective services and foster care in the texts of Perhehoito magazine.

Master's Thesis, 66 pages., 1 appendix page.

Social Work

Supervisor: Tarja Pösö

April 2012

In this thesis I have examined the relationship between child protective services and foster care from the perspective of power in the writings of the magazine Perhehoito. In this study I have sought to find out, through the use of discourse analysis, how the relationship between child protective workers and foster caregivers is portrayed in the texts of Perhehoito magazine.

From the viewpoint of social work this thesis is a relevant and current topic. To date there has been relatively little research done on foster care. Therefore, bringing the voice of foster caregivers into general discussion is necessary. In this thesis the voice of foster caregivers is brought out through a representative voice. The way the representative voice of caregivers chooses to portray the relationship between child protective workers and foster parents has an effect on our society and for that reason is of relevance.

The material of this thesis is 22 Perhehoito magazines from 2007 to 2011. Perhehoito magazine is published by Perhehoitoliitto which is the Finnish union for foster parents. Their magazine deals with current issues that are related to foster care. The magazine is primarily aimed at foster parents and authorities who work in that field. Using discourse analysis I have studied the texts published in the magazine from the standpoint of power relations in the relationship between state authority and private family life.

The central discourses that rose from the texts dealt with child protective services as an outsider of the family. The role of outsider differed between and unwanted intruder and a welcomed guest. As a representative of state authority, child protective workers have a right and an obligation to intervene in family issues that are usually considered private. A counter discourse for the discourse of controller can be seen as the discourse of support giver. The role of child protective services was portrayed as one of giving support and enabling rather than controlling. The dialogue between these two discourses clearly represents the multifaceted power relation between child protective services and foster care. The two other discourses that arose from the texts were alongside the family and unnamed child protective services. Alongside the family discourse emphasized the cooperation between foster parents and social workers and the importance of support. Unnamed child protective services discourse on the other hand made explicit certain forms of power.

Key terms: child protection, foster care, discourse analysis, state authority.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
2 PERHEHOITO SIJAISHUOLLON MUOTONA.....	3
2.1 Lastensuojelun historia ja nykytilanne.....	3
2.2 Perhehoito lainsäädännössä.....	6
2.3 Perhehoidon erityisyys.....	8
2.4 Perhehoidon haasteet	13
3 KOHTAAMISIA INSTITUUTION RAJAAMISSA PUITTEISSA.....	17
3.1 Yksityisen ja julkisen välinen suhde.....	17
3.2 Asiantuntijatieto ja maallikkotietämys.....	20
3.3 Tiedon ja vallan suhde foucaultilaisittain.....	22
4 TUTKIMUSASETELMA.....	26
4.1 Tutkimuskysymys ja keskeiset käsitteet	26
4.2 Tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi.....	26
4.3 Aineistona Perhehoito-lehti	32
5 LASTENSUOJELUN ERI ROOLIT PERHEHOITO-LEHDEN TEKSTEISSÄ	35
5.1 Lastensuojelu kontrolloijana	35
5.2 Tuen mahdollistaja.....	44
5.3 Perheen rinnalla kulkija	48
5.4 Nimeämätön lastensuojelu	52
6 YHTEENVETO JA POHDINTAA.....	57
LÄHDELUETTELO	62
LIITTEET	67
Liite 1.....	67

1 JOHDANTO

Lastensuojelussa perustellaan toimenpiteiden tavoitteita yleensä lapsen edulla. Harvemmin kuitenkin missään on yksiselitteistä sisältöä sille mitä lapsen edulla tarkoitetaan ja mitä se pitää sisällään. Monesti saattaa tuntua, että ne ovat ”taikasanat”, joilla perustellaan kaikkea, samalla kun ne ovat kuitenkin ”tyhjiä” sanoja, joiden merkitystä ei loppujen lopuksi kukaan tarkasti tiedä. Vahvasti perheen elämään vaikuttaviin toimenpiteisiin vaaditaan kuitenkin vahvat perustelut toimenpiteen lapsen edunmukaisuudesta. Pelkkä asian toteaminen ei ole riittävää. Mielestäni voidaan katsoa, että voimakkaimmin perheiden yksityisyyteen kajoava toimenpide on lapsen huostaanotto. Kun lapsi on huostaan otettu, on se aina viimesijainen vaihtoehto. Lapsen erottaminen vanhemmistaan ja perheestään ei ole koskaan helppoa tai mukavaa vaikka se olisikin lapsen edun mukaista. Näin ollen, päätös lapsen sijoittamisesta vieraaseen paikkaan tehdään ainoastaan siinä tilanteessa kun, mitään muuta keinoa turvata lapsen kasvua ja kehitystä ei enää ole.

Sijaishuollon tarkoituksena on turvata lapselle turvallinen ja kehitystä tukeva kasvuympäristö sekä riittävä hoito, kasvatusta ja huolenpito. Tarja Pösö (2004, 202) toteaa artikkelissaan, että sijaishuoltoa on syytä tarkastella useammasta ulottuvuudesta kuin vain lainsäädännön näkökulmasta, koska sijaishuolto on yhteiskunnallisena ja yksilöllisenä käytäntönä monisisältöinen. Pösö perustelee hyvin näkökulmaansa sillä, että sijaishuolto pitää sisällään sijoitettujen lasten arjen ja kasvun ympäristön, rinnakkaiset kodit, useat samanaikaiset vanhemmuussuhteet sekä ammatillisen työn ja julkisen järjestelmän vastuun. Olen Pösön kanssa samaa mieltä, että sijaishuollon määrittäminen ja käsitteellistäminen ainoastaan lainsäädännön näkökulmasta kapeuttaa moniulottuvuuksista aluetta. Pösön (2007, 82) mukaan lastensuojelu on sekä palvelua että yksilöiden valvontaa ja kontrollia. Lastensuojelussa kietoutuu yhteen monenlaisia käytäntöjä, organisatorisia rakenteita, lainsäädäntöä ja elämäntarinoita. Nämä kaikki yhdessä tekevät lastensuojelusta monimuotoisen ja paikoitellen jopa vaikeasti hahmotettavan alan.

Sijaishuollon monimuotoisuus ja ristiriitaisuus tulee esille jo lapsen sijoituspaikan valinnassa. On otettava huomioon ensisijaisesti lapsen etu ja tuentarpeet. On otettava huomioon myös sijaisperheen tarjoamat puitteet ja heidän voimavaransa, ja useimmiten on otettava huomioon myös millä tavoin lapsi voi pitää yhteyttä biologisiin vanhempiinsa, eli sijoituspaikan sijainnilla on myös merkitystä. Lapsen huostaanottoon vaaditaan yksityiskohtaiset perustelut, mutta myös sijoituspaikan valintaa pitää osata perustella yksityiskohtaisemmin, eikä pelkkä lapsen edun toteaminen riitä. Pösö (2004, 206) toteaa, että sijaishuollolle on ominaista tavallisen arjen mahdollistaminen. Tällöin keskeisenä

keskustelunaiheena on: mikä sijaishuollon muoto parhaiten mahdollistaa tavallisen arjen. Sijoituspaikan valinnassa on keskeisessä asemassa yleensä valinta laitoshoidon tai perhehoidon välillä. Tässä yhteydessä myös muuttunut lainsäädäntö asettaa omat vaatimuksensa sijoituspaikan perusteluille.

Vuoden 2012 alussa voimaantulleen Lastensuojelulain 50§:n mukaan huostaan otettu lapsi voidaan sijoittaa laitoshoitoon vain, jos lapsen edun mukaista hoitoa ei voida järjestää perhehoitona. Tämä on suuri muutos laissa. Aikaisemmassa pykälässä korostettiin sijaishuoltopaikan valinnassa lapsen tarpeita. Laissa ei otettu kantaa laitoshoidon tai perhehoidon ensisijaisuuteen. Käytännössä tämä uusi lakimuutos velvoittaa ensisijaisesti harkitsemaan perhehoitoa, ja vasta kun se ei ole riittävin tukitoiminkaan ole lapsen edun mukaista, voidaan lapsi sijoittaa laitoshoitoon. Syitä lakimuutokseen on varmasti useita. Englannissa on tapahtunut vastaavanlainen muutos yhteiskunnallisessa ajattelussa. Hollin ja Larkin (2010, 1) esittävät syiksi taloudelliset seikat; perhehoito on yhteiskunnalle rahallisesti edullisempi vaihtoehto kuin laitoshoidon. Toisena seikkana he esittävät perheen ensisijaisuudesta, normatiivisen ydinperheen mielikuvan ylläpitämisestä. Yhtenä perusteluna he pitävät myös laitosvastaisuutta eikä niinkään perhehoitomyönteisyyttä.

Lain muutoksen myötä sijaishuollon painopiste on siirtynyt perhehoitoon. Tästä syystä on tutkimuksellisesti arvokasta tuoda perhehoitajien ääni yhteiskunnalliseen keskusteluun. Sitä kautta voidaan mahdollisesti ymmärtää, miksi perhehoitajat väsyvät ja turhautuvat, miksi sijoitukset katkeavat, mitä he toivoisivat sosiaalityöntekijöiden tekävän, millä keinoin he kokevat tulevansa autetuiksi ja kuulluiksi. Omalla tutkimuksellani en pyri löytämään vastauksia kaikkiin edellä oleviin kysymyksiin. Tällä työlläni haluan vain saada selvyuden, millaisen kuvan Perhehoitoliitto antaa lastensuojelusta liiton Perhehoito-lehdessä. Perhehoitoliitto edustaa perhehoitajia. Näin ollen voidaan nähdä, että Perhehoitoliiton näkemys edustaa perhehoitajien näkemystä. Saamalla tietoa tästä aiheesta voidaan pohtia, millä tavoin sosiaalityöntekijät voisivat omalta osaltaan vaikuttaa yhteistyöhön. Lisäksi perhehoitajien äänen kuuleminen itsessään on arvokasta. Kaikki tutkimuksellinen tieto antaa lisäarvoa, ja kaikki kentältä tuleva tieto on arvokasta ja kehittää työtä tulevaisuudessa. Tutkittu tieto auttaa sosiaalityöntekijöitä kehittämään työssään, ja antaa näin lisää työkaluja tehdä työtä entistä paremmin. Myös perhehoitajat voivat tutkimuksen kautta saada uutta näkemystä ja työkaluja omaan työskentelyynsä. Omalla työlläni haluan kiinnittää huomiota tapaan, jolla lastensuojelusta puhutaan perhehoitajien julkaisussa.

2 PERHEHOITO SIJAISHUOLLON MUOTONA

2.1 Lastensuojelun historia ja nykytilanne

Lastensuojelulla on pitkä historia, joka ulottuu suomalaisen yhteiskunnan historiassa satojen vuosien taakse. 1600–1700-luvuilla patriarkaalisuus oli keskeinen periaate yhteiskunnassa. Kirkon ja valtion näkökulmasta patriarkaalista järjestelmää pidettiin ensisijaisena auktoriteettina lasten kasvatuksessa. Tämä elämänjärjestys ei kuitenkaan toteutunut kaikkien kohdalla vaan turvattomien lasten huollon järjestämiseksi perustettiin niin sanottu kummijärjestelmä, jossa sukulais- ja naapuriyhteisöt ottivat vastuun lapsen huollosta. Patriarkaalisen elämänjärjestyksen epäonnistuminen alkoi kuitenkin näkyä kaupunkiköyhälistön slummialueilla. 1700-luvulla määrättiin jokaiseen kaupunkiin perustettavaksi lastenkoti, jonka tavoitteena oli estää lapsia kerjäämästä ja totuttaa heidät työntekoon. Periaatteena oli, että laitoksiin otettiin kaikista turvattomimpia lapsia. Kuitenkaan pääsääntöisesti niihin ei huolitettu alle 7-vuotiaita lapsia, koska heitä ei pidetty työkykyisinä. Toisena keinona estää lasten kerjäämistä pidettiin koulunkäyntiä. Julkinen koululaitos oli keino helpottaa köyhälistölasten asemaa, mutta samalla myös yhteiskunnallisen kontrollin ja moraalikasvatuksen väline. (Pulma & Turpeinen 1987, 14.)

Orvoille ja heitteille jätetyille lapsille perustettiin ensimmäinen laitos vuonna 1750. Lastensuojelulaitoksia oli vähän, joten sijaishuollon painopiste oli perhehoidossa. Perhesijoituksessa lapsella oli oikeus hoitoon, mutta sijaisvanhemmilla oli oikeus velvoittaa lapsi työskentelemään palkatta sijaisvanhemmalle. (Pösö 1995, 79.) Alle 3-vuotiaana hoitoon otetun lapsen tuli palvella sijaisvanhempia 21-vuotiaaksi asti ja 8–12-vuotiaana otettu 18-vuotiaaksi saakka. Sijaisvanhempien oli mahdollista saada valtiolta taloudellista tukea. Keisarillisen kirjeen mukainen ohjeistus oli suosia mahdollisimman edullisia sopimuksia. Toisin sanoen, lapsi tuli antaa vanhemmille, jotka pyysivät kaikista vähiten korvausta. Turvattomien lasten määrää on vaikeaa arvioida, koska suurin osa heistä sai kodin sukulaisten, naapureiden tai tuttavien luota eikä heitä koskaan virallisesti kirjattu vaivaishoidon avuntarvitsijoiksi. (Pulma & Turpeinen 1987, 26–31.)

Lastensuojelulaitokset olivat autonomian kaudella pääsääntöisesti yksityisten hyväntekijöiden varassa. Vasta 1920-luvulla alkoi kunnallisten lastenkotien määrä kasvaa. Ruotuhoito oli kiellettyä. Ensisijaisena nähtiin kotiavustusten lisäksi sijoitushoito. Laitoshoidon pidettiin kuitenkin viimesijaisena vaihtoehtona, eikä alle kaksivuotiaita lapsia saanut sijoittaa kuin väliaikaisesti. Yli

kaksivuotiaat lapset tuli sijoittaa yksityiskoteihin tai kunnan lastenkoteihin. Tällä velvoitettiin kuntia perustamaan omia lastenkoteja. Lisäksi sen aikaisen köyhäinhuoltolain 14§ mukaan kunnilla oli mahdollisuus perustaa lastensuojelulautakunta, jonka alaisuuteen palkattiin virkamiehiä hoitamaan alaikäisten hoitoa ja kasvatusta koskevia kysymyksiä. Ensisijaisesti he hoitivat avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten asioita. Kunta oli velvollinen maksamaan äidille elatusapua synnytyksen jälkeisen yhdeksän kuukauden ajan, jos elatusvelvollista ei löytynyt. Näin ollen, lapsen huolto nähtiin julkisen vallan alaisuuteen kuuluvana. (Pulma & Turpeinen 1987, 163–168.)

Autonomian aikaisen ajattelun lapsista ja kasvatuksesta voidaan nähdä kuvastavan samaa yhteiskunnassa vallitsevaa jakoa kunniallisiin ja kunnialtomiin köyhiin. Lapset määriteltiin joko turvattomiksi tai pahantapaisiksi. Turvattomat lapset olivat orpoja tai heitteille jätettyjä. Heille löytyi paikka yksityisistä lastenkodeista. Pahantapaiset lapset lähetettiin kasvatustiloihin, joissa pedagoginen painopiste oli rangaistuksellinen. Ensimmäinen lastensuojelulaki säädettiin vuonna 1936. Isän valta lapsiin oli siihen saakka ollut käytännössä rajoittamaton. Uusi laki mahdollisti lastensuojelutyön puuttumisen perheeseen. Lain muutoksen myötä mahdollistui myös huostaanotto ja sitä kautta sijaishuolto. Tuohon aikaan jo noudatettiin sijaishuollon painotuksen nykypäivään saakka kestävästä linjasta, jossa perhehoitoa on pidetty ensisijaisena laitoshuoltoon nähden. (Pösö 1995, 80.)

Huostaanoton tarkoituksena on turvata lapsen kasvu ja kehitys sekä taata lapselle turvalliset ja iänmukaiset elinolot. Näin ollen lapsella on oikeus tulla otetuksi huostaan, ja sosiaalilautakunnalla on velvollisuus ottaa huostaan, jos lapsen kasvuympäristö vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä. Huostaanoton jälkeen sosiaalilautakunnalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä asuinpaikasta. Huostaanoton jälkeen huoltaja kuitenkin säilyy yhä lapsen huoltajana, vaikka tosiasiallisesti hänellä ei enää ole päätösvaltaa lapsen asioissa. (Kangas 2004, 115.)

Pösö (2007, 65) kiinnittää artikkelissaan erityistä huomiota lastensuojelun ristiriitaiseen tehtävään. Lastensuojelu on samanaikaisesti palvelua, jonka tarkoitus on tukea perheitä ja vanhempia vanhemmuudessa. Toisaalta se on myös kontrollia, jonka tarkoituksena on arvioida, valvoa ja mahdollisesti järjestää uudelleen perheen vanhemmuus- ja perhesuhteita. Palveluiden rinnalla kulkee vahva kontrollin ja vallan elementti, kun lastensuojelulla on lainsäädännön suoma mahdollisuus toteuttaa jopa vastentahtoisia toimenpiteitä. Näin ollen lastensuojelua ei tule käsitellä joko palveluna tai kontrollina, vaan toimintana, jossa molemmat puolet ovat samanaikaisesti vaikuttamassa.

Sosiaalipalvelut ovat yleensä maksuttomia, mutta kunnalla on oikeus periä lastensuojelulain nojalla maksua esimerkiksi sijaishuollosta. Tämän periaatteen takana on ajatus siitä, että huostaanotosta huolimatta lapsen vanhemmilla säilyy elatusvelvollisuus. Elatusvelvollisuuden lisäksi lapsen huoltajilla, jotka yleensä ovat lapsen biologiset vanhemmat, säilyy huoltajuuteen liittyviä velvollisuuksia, vaikka lapsi onkin sosiaalilautakunnan huostassa. Huoltajilla säilyy oikeus päättää lapsen uskontokunnasta, sukunimestä ja edustaa lasta. Huoltaja myös toimii lapsen edunvalvojana rahaa koskevissa asioissa. (Kangas 2004, 117–118.)

Mielestäni voidaan nähdä, että vastuu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta on siirtynyt vahvasti yhteiskunnan alaiseksi. Yhteiskunta ja sosiaalityöntekijä julkisen vallan edustajana on asetettu vanhemman rooliin. Hollin ja Larkinin (2010, 2204) tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijä on monesti valtion näkökulmasta asetettu vanhemman rooliin siitä huolimatta, että lapsen tosiasiallisesta hoidosta vastaa muu taho. Sosiaalityöntekijät itse eivät luokitelleet itseään vanhemman rooliin, vaan asettivat siihen lapsen biologiset vanhemmat. Perhehoitajaa ei pidetty lapsen vanhempana vaan työntekijänä lapsen elämässä. Tässä tulee mielestäni selvästi esille sosiaalityöntekijän asemaan liittyvä valta. Yhteiskunnalla on oikeus päättää lapsen asioista, kasvatuksesta ja hoidosta jopa siinä määrin, että julkinen valta asetetaan lapsen vanhemman asemaan. Sosiaalityöntekijä ei vastaa lapsen jokapäiväisestä hoidosta, mutta työntekijällä on oikeus päättää siitä kuka vastaa.

Päätöstä lapsen asuinpaikasta ja sijoituksesta tehdessään sosiaalityöntekijän on otettava huomioon lapsen etu, lapsen erityiset tuen tarpeet, lapsen oikeus pitää yhteyttä biologisiin vanhempiinsa sekä voimaantullut lakimuutos, jonka mukaan perhehoitoa on pidettävä ensisijaisena vaihtoehtona. Käytännössä valinta on tehtävä perhehoidon ja laitossijoituksen välillä. Kuitenkin sijaishuollolla, perhe- tai laitoshoidosta riippumatta on samat tavoitteet ja tarkoitus. Lapsen sijaishuolto paikassa saama hoito ja kasvatust sisältävät lapsen arjesta huolehtimisen ja perushoidon. Hoidon ja kasvatuksen tulee toteutua lapsilähtöisesti niin, että sijaishuolto järjestetään lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Sijaishuollossa lapselle tulee järjestää hänen etunsa mukainen tasapainoinen ja turvallinen kasvuympäristö ja -olosuhteet sekä taata hänen fyysinen ja psyykinen turvallisuutensa. Lapsen arjessa on tärkeää, että hän tulee kuulluksi ja että hän tuntee tulevaisuutensa ymmärretyksi. Sijaishuollossa tulee lisäksi kartoittaa ja huomioida lapsen erityistarpeet sekä tukea lapsen normaalia kehitystä. (Saastamoinen 2010, 1–3.)

Lapselle on tärkeää aikuisen läsnäolo ja se, että lasta kannustetaan harrastuksissa, koulunkäynnissä, kuntoutumisessa ja muissa tulevaisuuden kannalta tärkeissä valinnoissa. Lapselle tulee luoda tilanteita, joissa hän voi saada onnistumisen kokemuksia ja pystyy rakentamaan myönteistä kuvaa itsestään ja omasta osaamisestaan. Sijaishuollossa tulee auttaa luomaan myönteisiä ja läheisiä ihmissuhteita. Lasta opetetaan ottamaan itse vastuuta arkensa sujumisesta sekä kasvamaan vastuuntuntoiseksi ja vastuulliseksi aikuiseksi. Lapselle opetetaan rajojen, sääntöjen ja sopimusten tekemistä ja niiden noudattamista siten, että hän oppii kantamaan vastuuta itsestään ja luomaan rajat omalle toiminnalleen. Sijaishuollossa tulee myös turvata lapsen kokonaisvaltainen turvallisuus, asettaa rajoja ja valvoa lasta. (Saastamoinen 2010, 3.)

Lapsen sijoittaminen perhehoitoon ei ole aina mahdollista esimerkiksi lapsen erityisen vaikeahoitaisuuden vuoksi. Nuoret ovat usein niin haastavia ja heidän ongelmansa niin monimuotoisia, että heidän hoitonsa ei perheolosuhteissa onnistu. Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit, nuorisokodit ja koulukodit sekä vastaanottokeskukset. Osa laitoksista on valtion tai kunnan omistamia, osa taas yksityisiä laitoksia. Lapsenhuoltolain mukaan laitoksessa on oltava riittävät ja asianmukaiset toimitilat ja tarpeellinen määrä henkilöstöä. Laitoksen toimitiloja pidetään riittävinä ja asianmukaisina silloin, kun lapsella on mahdollisuus yksityisyyteen. Laitoksessa on lisäksi oltava yhteiset tilat. Tavoitteena tulisi olla tilava asunto, jossa toteutuu kodinomaisuus ja viihtyvyys. Lastensuojelulaitoksessa pitää olla vähintään seitsemän työntekijää. Sijaishuoltopaikan henkilöstön on oltava riittävän kokenutta ja ammattitaitoista (Lastensuojelun käsikirja 2011.) Laitoshenkilökunnalla on yleensä myös lapsen tarvitsemaa erityisosaamista päihde- tai mielenterveyshoidosta.

Tässä tutkimuksessa en käsittele laitossijoitusta sijaishuollon muotona edellistä pikaista esittelyä tarkemmin. Seuraavaksi tarkastelen perusteellisemmin perhehoitoa yhtenä sijaishuollon muotona. Esittelen ensin perhehoitoa lainsäädännön näkökulmasta. Tämän jälkeen käsittelen perhehoidon erityispiirteitä.

2.2 Perhehoito lainsäädännössä

Perhehoidolla tarkoitetaan jonkun henkilön hoidon, kasvatuksen ja muun huolenpidon järjestämistä hänen kotinsa ulkopuolella. Tässä tutkielmassa keskityn kuitenkin tarkastelemaan vain lastensuojelun perhehoitoa. Lapsi voidaan sijoittaa perhehoitoon perheeseen, joka on tehnyt perhehoitajalain mukaisen toimeksiantosopimuksen. Tällöin perhehoitaja vastaa lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja huolenpidosta omassa kodissaan jossa myös sijoitettu lapsi asuu. Tavoitteena on

antaa sijoitetulle lapselle mahdollisuus kodinomaiseen hoitoon, luoda turvalliset ja läheiset ihmissuhteet ja edistää hänen kasvuaan ja kehitystään. (Helminen 1998, 49–50.) Perhehoidon keskeisin piirre, perheenomainen hoito on toteutettavissa vain pienehköissä yksiköissä. Selvää rajaa laitoshuoltoon halutaan vetää hoidettavien lukumäärää koskevilla rajoituksilla.

Perhehoitajaksi voidaan hyväksyä henkilö, joka on koulutuksensa, kokemuksensa ja henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella sopiva antamaan perhehoitoa. Useimmiten perhehoitajilta edellytetään myös ennakkovalmennus eli PRIDE-koulutus. Kunnan on sopivuutta harkitessaan kiinnitettävä erityistä huomiota kodin ihmissuhteisiin, perhehoitoa antavan henkilön mahdollisuuksiin ottaa huomioon ja tyydyttää perhehoitoon sijoitettavan lapsen tarpeet hänen etunsa mukaisesti. Perhehoitajan tulee suojella ja hoivata lasta, tukea lasta ja seurata hänen kehitystään, tukea lapsen yhteydenpitoa hänelle läheisiin ihmisiin ja sitoutua lapseen. Lisäksi on huomioitava perhehoitajan yhteistyökyky ja -mahdollisuudet sosiaalityöntekijän sekä perhehoitoon sijoitettavan lapsen läheisten henkilöiden kanssa. (Lastensuojelun käsikirja 2011.)

Perhehoidosta maksetaan hoitopalkkio, jonka määrän saa kunta itse päättää. Yleensä se on joitain satoja euroja. Hoitopalkkion määrään vaikuttaa myös, hoitaako perhehoitaja lasta kokoaikaisesti vai ei. Sijoitetun lapsen hoidosta ja ylläpidosta aiheutuvista kustannuksista perhehoitajalle maksetaan todellisten kustannusten mukainen kulukorvaus. Kulukorvauksen tarkoituksena on korvata perhehoidossa olevan henkilön ravinnosta, asumisesta, harrastuksista, henkilökohtaisista tarpeista ja muusta elatuksesta aiheutuvat tavanomaiset menot sekä ne tavanomaiset terveydenhuollon kustannukset, joita muun lainsäädännön nojalla ei korvata. Lisäksi kulukorvaus sisältää perhehoitoon sijoitetulle lapselle tai nuorelle hänen omaan käyttöönsä annettavat käyttövarat, joista säädetään lastensuojelulaissa. (Lastensuojelun käsikirja 2011.) Kulukorvauksen määrään vaikuttaa luonnollisesti lapsen ikä. Pienemmän lapsen kohdalla korvaus on pienempi. Palkkioasetuksen 2§:n mukaan kulukorvauksen lisäksi korvataan sellaiset perhehoidossa olevan henkilön yksilöllisistä tarpeista johtuvat terapian ja terveydenhuollon sekä alle 21-vuotiaan lapsen tai nuoren opinnoista aiheutuvat erityiset kustannukset, joita muun lainsäädännön nojalla ei korvata. Lisäksi voidaan tiettyyn rajaan saakka korvata perhehoidossa olevan henkilön lomanvietosta johtuvat ja erityisten harrastusten tai harrastusvälineiden aiheuttamat ja muut jatkuvaluonteiset tai kertakaikkiset erityiset kustannukset. Perhehoitaja ei ole sijoitettuun lapseen nähden elatusvelvollinen. Kuitenkin lapsella on oikeus viettää mahdollisimman normaalia elämää muun muassa harrastusten osalta. Käytännössä tämä siis tarkoittaa, että kunta voi maksaa lapsen harrastemenot. (Helminen 1998, 92.)

Huostaanotossa huoltajuus säilyy vanhemmilla tietyin rajoituksin. Perhehoitajasta ei siis tule lapsen huoltajaa. Tästä huolimatta sijoitetun lapsen arkielämään kuuluvat käytännön asiat saa perhehoitaja päättää itse. Perhehoitaja vastaa lapsen kasvuun, hoitoon ja huolenpitoon liittyvistä asioista olematta kuitenkaan lapsen huoltaja. Perhehoitaja ei myöskään ole työsopimuslain tarkoittamassa työsuhteessa kuntaan, vaan hänen kanssaan on tehty toimeksiantosopimus (Helminen 1998, 63). Tämä tarkoittaa sitä, että tietyt työsopimuslain mukaisia säännöksiä, koskien muun muassa työaikaa ja vuosilomaa, ei sovelleta perhehoitajiin, koska ne ovat työn luonteen vuoksi mahdottomia.

Vuoden 2011 aikana tuli voimaan useita muutoksia perhehoitajalakiin. Perhehoitajalain 2§ hoitopalkkiota koskeva muutos käsittelee perhehoitajan oikeutta saada hoidosta palkkiota, ellei toimeksiantosopimuksessa ole toisin sovittu. Vähimmäismäärä on 650 euroa kuukaudessa hoidettavaa kohti. Perhehoitajalain 6§ muutokset koskevat sijaishoidon järjestämistä perhehoitajan vapaan tai muun poissaolon aikana. Kunta voi järjestää perhehoitajan vapaan ajaksi perheeseen henkilön hoitamaan lapsia. Sijaisen kanssa solmitaan toimeksiantosopimus. Saman lain 7§ mukaan perhehoidon järjestämisestä vastuussa oleva kunta vastaa perhehoitajalle annettavasta valmennuksesta, työnohjauksesta, koulutuksesta sekä ennakkovalmennuksesta. Perhehoidon aikana perhehoitajalle on nimettävä jokaista hoidettavaa varten vastuutyöntekijä.

2.3 Perhehoidon erityisyys

Perhehoitoon kohdistuu myös viranomaisten taholta ristiriitaisia odotuksia. Perhehoidon odotetaan olevan ammatillista mutta samalla tavallista ja arkista. Tärkeänä pidetään sijaisperheiden saamaa ohjausta ja valmennusta tehtäväänsä. Sijaishuollon ja erityisesti perhehoidon ammatillisuus on erityistä. Työstä suurin osa on arkielämän jatkuvuuden turvaamista ja lasten jokapäiväisten tarpeiden tyydyttämistä. Työ on myös usein pitkäkestoista ja ympärivuorokautista. Työ ei ole kestoilta rajattavissa tai ajallisesti määriteltävissä. Perhehoito on jatkuvaa. Erityisiä haasteita arkielämän turvaamiseen tuo lasten mahdolliset psyykkis-emotionaaliset ja sosiaaliset vaikeudet. (Pösö 1995, 85–86.) Lisähaasteena voidaan pitää myös perhehoitajan roolin määrittelemättömyyttä. Perhehoitoon liittyviin asenteisiin ja mielikuviin on vahvasti ollut vaikuttamassa perhehoitajan roolin epäselvyys. Vanhemmuuden rooli ei ole aina selvä, mikä voi johtaa perhehoitajan osalta epävarmuuteen siitä, kuinka vahvasti sijoitettu tulee liittää osaksi muuta perhettä. (Hollin & Larkin 2010, 2199.)

Sijaisvanhemmuus poikkeaa monessa mielessä biologisesta vanhemmuudesta. Kuten edellä jo mainitsin, perhehoitajat eivät ole lasten huoltajia, vaikka sijoitetun lapsen arkielämään kuuluvista käytännön asioista perhehoitaja päättääkin. Sijaisvanhemman on avattava sydämensä ja kotinsa lapselle. Hänen on hoivattava lasta ja huolehdittava ja välitettävä lapsesta, otettava lapsi ikään kuin omakseen. Samanaikaisesti on kuitenkin tiedostettava se tosiasia, että jonakin päivänä lapsesta saattaa joutua luopumaan. Vanhemmuuden tavallisten haasteiden lisäksi sijaisvanhemmalla on oltava ymmärrys lastensuojelulaista, erityisesti vaitiolovelvollisuutta koskevista asioista. Erityisosaamista tarvitaan myös taloudellisten asioiden ja huoltajuuteen liittyvien kysymysten käsittelyssä. (Mantila 2008, 20.)

Perhehoitajan vanhemmuus poikkeaa siinäkin mielessä biologisesta vanhemmuudesta, että perhehoitajalta edellytetään koulutusta hoitotehtäväänsä. Perhehoitajalla on myös mahdollisuus osallistua koulutuksiin ja saada kasvatustehtäväänsä liittyen työnohjausta. Whenan, Oxlad & Lushingtonin (2009) tutkimuksen mukaan perhehoitajien hyvinvointia ja jaksamista arvioitaessa ennakkovalmennus ja jatkuva täydennyskoulutus ovat keskeisinä vaikuttamassa työviihtyvyyteen. Saman tutkimuksen mukaan koulutus antaa valmiudet perhehoitajalle kohdata sijoitetun lapsen emotionaaliset ja behavioraaliset oireilut. Yhdistettynä riittäviin koulutusmahdollisuuksiin, muut saadut tukimuodot ja ylimääräinen taloudellinen korvaus olivat olennaisesti vaikuttamassa perhehoitajien työssä jaksamiseen. Koulutus toi perhehoitajille monissa tapauksissa tunteen omasta pätevyydestä hoitaa ja kasvattaa lasta. Koulutus näin ollen vahvisti perhehoitajan tunnetta omista kyvyistä vastata lapsen tarpeisiin. Koulutus myös luo perhehoitajille riittävän ymmärryksen lapsen tilanteesta ja tätä kautta myös odotuksista lapsen suhteen. Koulutuksen kautta saatu tieto auttoi perhehoitajia reagoimaan lapsen oireiluun ja käytökseen oikealla tavalla. Näin ollen perhehoitajat tunsivat vähemmän turhautumista ja negatiivisia tunteita lasta kohtaan. Koulutuksen tavoitteena on opettaa perhehoitajalle vanhemmuuden taitoja, empatian osoittamista, ymmärrystä syistä lapsen oireilun takana, taitoa hallita omia reaktioitaan lapseen liittyä, kykyä hoitaa haastavia tilanteita ja keinoja vähentää stressiä ja loppuun palamista. (Whenan, Oxlad & Lushington 2009, 758–759.)

Koulutuksesta johtuen perhehoitajien asema on mielestäni mielenkiintoinen. Toisaalta perhehoitajilla ei ole kelpoisuusvaatimuksia, eikä koulutus ole samalla tavalla johonkin tutkintoon johtavaa kuin esimerkiksi sosiaalityöntekijöillä, mutta toisaalta perhehoitajat eivät myöskään ole samalla tavalla maallikkoja vanhemmuudessa kuin ilman ennakkovalmennusta toimivat vanhemmat. Perhehoitajien voidaan tässä mielessä nähdä olevan asiantuntijatiedon ja maallikkotietämyksen välimaastossa. Tämän rajankäynnin väljyys ja määrittelemättömyys on olennaisesti vaikuttamassa perhehoitajien asemaan, mitä tulen tarkastelemaan seuraavassa luvussa.

Tässä kohdassa riittää kun pitää mielessä, että perhehoitajien koulutuksella on merkitystä monesta eri näkökulmasta, ja senkin vuoksi perhehoitajien vanhemmuutta tulee mielestäni käsitellä eri tavalla kuin biologista vanhemmuutta.

Perhehoitajien on sosiaalitoimen lisäksi oltava yhteistyössä myös sijoitetun lapsen biologisten vanhempien kanssa. Vaatimus tehdä yhteistyötä monien eri tahojen kanssa on yksi perhehoitoa määrittävä erityisyys. Erityisesti sosiaalitoimen vahva läsnäolo perheen elämässä tuo omat erityispiirteensä. Valkonen (2008, 105) tuo esille yhtenä erityispiirteenä sen, että perhehoitajilla ei ole samalla tavalla oikeutta päättää yksin sijoitetun lapsen asioista kuin esimerkiksi omien biologisten lastensa asioista. Perhehoitajan on lapsen asioista päättäessä otettava huomioon sosiaalitoimen edustajan näkemys mutta myös joissain tilanteissa lapsen biologisten vanhempien näkemys. Perhehoitajan on omalta osaltaan turvattava lapsen mahdollisuus pitää yhteyttä vanhempiinsa. Huostaanotto on toimenpiteensä voimassa toistaiseksi. Näin ollen on aina olemassa mahdollisuus, että lapsi palautuu vanhemmilleen. Sujuva yhteistyö perhehoitajan ja biologisen vanhemman välillä lapsia koskevissa asioissa on tulevaisuutta ajatellen lapsen edun mukaista.

Motiivit ryhtyä perhehoitajaksi ovat yleensä hyvin moninaiset. Valkosen (2008, 100) mukaan voidaan puhua sisäisistä ja ulkoisista motiiveista. Sisäisiksi motivaatiotekijöiksi käsitetään henkilön itsensä sisältä lähtevät ajattelutavat ja arvot. Ulkoiset motivaatiotekijät vuorostaan tarkoittavat ympäristön luomia odotuksia ja asettamia tavoitteita. Useimmat perhehoitajat kertovat motiivikseen sisäisen motivaatiotekijän kuten halun antaa lapselle turvallinen kasvuympäristö ja rakkautta. Keskeistä on halu ottaa vastuuta ja pitää huolta. Perhehoitajat pitivät lapsia tärkeinä osina elämäänsä ja halusivat omistautua toisille ihmisille. Toinen sisäinen motivaatiotekijä, joka nousi selvästi esille, oli perhehoitajien halu saada kotiinsa lapsia.

Perhehoidon erityisyyttä tarkastellessa onkin paikallaan pitää mielessä perhehoitajien syyt alkaa perhehoitajiksi. Voidaan nähdä, että perhehoitajat haluavat ryhtyä perhehoitajiksi, koska haluavat vaikuttaa sijoitetun lapsen elämään. Perhehoitajat haluavat kantaa vastuuta lapsesta ja tehdä sen, minkä voivat, että lapsi kasvaisi ja kehittyisi tasapainoiseksi aikuiseksi. Mikäli katsotaan, että nämä ovat ne keskeisimmät syyt perhehoitajaksi hakeutumiseen, voidaan pohtia, millä tavoin lastensuojelu perhehoitoa mahdollistavana viranomaistahona voi vaikuttaa siihen, että perhehoitajat alun alkaen kiinnostuvat hakeutumaan siihen tehtävään ja jaksavat myöhemmin jatkaa siinä.

Keskeisimpänä erityispiirteenä voidaan kuitenkin pitää suhdetta sosiaalityöntekijään. Sijaisvanhemmaksi ryhtyessään henkilö sitoutuu työskentelemään viranomaisen kanssa. Tästä syystä

sijaisperhe on perhemuotona ainutlaatuinen. Perhehoitaja ei ole perhehoitaja ilman viranomaisen kanssa solmittua toimeksiantosopimusta. Perhehoitajan on ikään kuin avattava koko elämänsä viranomaisen tarkasteltavaksi. Sijaisvanhemman on avoimesti kerrottava hyvinkin yksityisiä asioita elämästään, mikä on ristiriidassa suomalaisen kulttuurin kanssa. Meidän kulttuurimme on hyvin yksilökeskeinen, ja perheen yksityisyyttä arvostetaan korkealle. Kuitenkin sijaiskodissa tästä yksityisyydestä on luovuttava. Perhehoitajien on kerrottava henkilökohtaisista, yksityisistä, yleensä perheen sisäisiksi asioiksi miellettyistä asioista ulkopuolisille henkilöille. Perhe ottaa vieraan lapsen perheen yksityisyyden piiriin, mutta samalla se ottaa myös viranomaiset ja lapsen mahdolliset sukulaiset. (Laurila 1993, 144–145.)

Lastensuojelu on osittain byrokraattista työtä, jota määrittävät organisaatorakenteet ja asiantuntijakulttuuri. Nämä asettavat omat reunaehdot perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän väliselle yhteistyölle. Julkiset palvelut ovat ottaneet toimintaansa yhä enemmän vaikutteita yksityisestä yritysmaailmasta, mikä on johtanut siihen, että työn odotetaan olevan tehokasta ja tuottavaa mitattavine tuloksineen. Voidaan nähdä, että sosiaalityön byrokratisoituminen on johtanut siihen, että sosiaalityöntekijän tekemän työn painopiste ei ole enää yksilöllisessä kohtaamisessa vaan tiukassa menettelytapasääntöjen noudattamisessa. Menettelytapasääntöjen tavoitteena on taata tasalaatuisia ja normin mukaista toimintaa. (Rabb 2008, 149.)

Perhehoitajan asema tällaisessa vahvasti hierarkisessa organisaatiokulttuurissa on haastava. Perhehoitajan voidaan nähdä olevan organisaation usean menettelytapasäännön toiminnan kohde. Perhehoitaja on sosiaalitoimen työntekijä, valvonnan kohde, taloudellisten ja muiden tukitoimien vastaanottaja sekä psykososiaalisen tuen saaja. (Rabb 2008, 153.) Perhehoitajalla ei ole samaa lain tuomaa autoritaarista asemaa kuin esimerkiksi sosiaalitoimen sosiaalityöntekijällä. Olisi helppoa yksinkertaistaa sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan suhde puhtaasti vallankäyttäjän ja vallankäytön kohde -asetelmaan. Näennäisesti sosiaalityöntekijällä on oikeus ja velvollisuus käyttää valtaa suhteessa perhehoitajaan. Tilanteen pelkistäminen näin yksipuoliseksi ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista.

Perhehoitajalla on valtaa päättää sijoitetun lapsen arkielämästä. Perhehoitaja on myös sosiaalityöntekijää paremmin perillä lasta koskevissa jokapäiväisissä asioissa, ja perhehoitajalla on valtaa jakaa tietonsa sosiaalityöntekijän kanssa tai olla jakamatta. Tälle tiedolle ei ole objektiivista dokumentoinnin tapaa, vaan tieto välittyy sosiaalityöntekijälle perhehoitajan kautta kokemustietona. Tilanne saattaa kärjistyä sellaisiin kysymyksiin kuin sijoitetun lapsen oirehdinta ja hoidettavuus. Perhehoitaja voi nähdä lapsen oirehdinnan vakavampana ja hoidon vaativampana kuin

sosiaalityöntekijä. (Rabb 2008, 154.) Jos yhteisymmärrykseen ei päästä, on perhehoitajalla valtaa toteuttaa kotonaan ehdotettuja toimintatapoja tai ei. Tilanne voi myös olla päinvastainen, sosiaalityöntekijä saattaa nähdä lapsen oirehdinnan vakavampana ja hoidettavuuden niin vaativana, että lapsen sijoituspaikan muuttaminen on paikallaan. Tällöin valta päättää lapsen asioista on sosiaalityöntekijällä. Ei ole mielekasta tarkastella sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan välistä suhdetta puhtaasti vastakkainasetteluna. Tästä huolimatta näkisin, että viranomaisen kanssa tehtävä yhteistyö on vahvasti määrittämässä perhehoidon erityisyyttä ja asettamassa sille erityislaatuisia haasteita. Seuraavassa luvussa tarkastelen lähemmin perhehoidon haasteita. Käsittelen haasteita niin perhehoitajan ja perheen sisäisen toiminnan näkökulmasta kuin sosiaalitoimen institutionaalisesta näkökulmasta.

Keskeisenä kiistakysymyksenä on usein pidetty hoitotyöstä saatua palkkiota. On esitetty väitteitä, että perhehoidosta maksettavia korvauksia tulisi rajoittaa, jotta perhehoidon motiivit säilyisivät ensisijaisesti altruistisissa arvoissa eikä taloudellisessa tienaamisessa. Huolenaiheena on, että perhehoitajiksi alkaa hakeutua henkilöitä, joiden ensisijaisena motiivina hoitoon ovat omat intressit, minkä pelätään heikentävän lasten saaman hoidon ja kasvatuksen laatua. (Swartz 2004, 568.)

Perinteiset ydinperhettä ja sukupuolirooleja koskevat ajatukset ovat olleet vahvasti vaikuttamassa myös perhehoitajien asemaan. Perhehoitajina toimivat naiset ovat oikeuttaneet omaa rooliaan oikeudella hoivata, olla äiti, mutta samanaikaisesti he ovat olleet myös osallisina perheen elättämisessä. Toimimalla perhehoitajina he ovat kuitenkin voineet ylläpitää ydinperheen sukupuolittunutta myyttiä, jossa perheen isä on ollut elättäjän roolissa ja perheen äiti hoivaajana. Useimmat äidit näkivät perhehoitajana toimimisen mahdollisuutena tuoda perheeseen enemmän rahaa, mutta samalla olla kotona pidempään omia lapsia hoitamassa. Perhehoitajina toimivat naiset kertoivat olevansa tyytyväisiä, kun voivat samalla kantaa vastuuta perheen taloudellisista tarpeista ja lasten hoivaamisesta. Monilla naisilla motiivina toimia perhehoitajana oli myös käsitys omista lastenkasvatustaidoista. Useimmat naiset pitivät itseään parempina kasvattajina kuin kodin ulkopuolelle sijoittuvana työvoimana. Monilla naisilla oli kokemuksia palkkatyöstä, joka oli vahvasti kontrolloitua, valvottua ja joustamatonta. Enemmistö naisista kaipasi työhön enemmän itsenäisyyttä ja päätäntävaltaa. Naiset kaipasivat työtä, joka tarjosi mahdollisuuden hyödyntää heidän kasvatustaitojaan ja tarjosi autonomiaa ja auktoriteettiasemaa. Työ tarjosi myös muita palkintoja kuin rahallista korvausta. Perhehoitajat korostivat työn palkitsevan myös lapsissa näkyvinä muutoksina. Perhehoitajat näkivät, että nämä muutokset johtuivat heidän rakkaudestaan ja laadukkaasta hoidosta, jota he pystyivät tarjoamaan. (Swartz 2004, 571–574.)

2.4 Perhehoidon haasteet

Vuoden 2010 aikana oli huostaan otettuna 10 003 lasta, joista kiireellisesti sijoitettuna oli 3 432. Kaikkiaan kodin ulkopuolelle oli vuoden aikana sijoitettuna 17 064 lasta ja nuorta. Edellisestä vuodesta sijoitettuna olleiden määrä oli kasvanut reilun prosentin verran. Puolet huostassa olleista lapsista oli sijoitettu perheisiin, joista sukulais- tai läheisperheiden osuus oli noin 11 prosenttia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2011.)

Vuoden 2012 alussa voimaantullut lastensuojelulain 50§:n muutos asettaa perhehoitoa järjestäville tahoille haasteita. Laki painottaa perhehoidon ensisijaisuutta, mutta samaan aikaan sijaisperheistä on huutava pula. Perhehoitoliiton tekemän selvityksen mukaan 50% suomalaisista ei tunne perhehoitoa. Tehdyn gallup-tutkimuksen mukaan vastanneilla ei myöskään ollut merkittävää mielenkiintoa ryhtyä perhehoitajiksi. Eniten kiinnostuneita oli 35–45-vuotiaiden ikäryhmässä jossa kuitenkin vain 35% oli melko tai erittäin kiinnostuneita toimimaan perhehoitajina. (Ketola 2008.)

Sijaisvanhemman on hyväksyttävä tosiasia, että viranomaiselle ei aseteta samoja avoimuuden vaatimuksia kuin hänelle. Vaikka yhteistyö sujuisi hyvin, ja hän itse olisi avoin ja rehellinen omista asioistaan, sosiaaliviranomaisen tulee kuitenkin säilyttää tietty ammatillinen etäisyys. Yhtenä keskeisenä sosiaalityöntekijän tehtävänä on myös sijaisperheen tukeminen ja varhainen puuttuminen ongelmakohtiin. Tästä syystä voidaan nähdä, että sijaisperheen avoimuus on todella tärkeää. Sillä voidaan saada ennaltaehkäistyä monen tilanteen kriisiytyminen. Työntekijällä ei ole mahdollisuutta järjestää tarvittavaa tukea, jos hän ei ole tietoinen perheen tilanteesta. Sijoituksen onnistumisessa ovat keskeisessä asemassa perhehoitajien jaksaminen ja voimavarat. Ilman riittävää tukea perhehoitajat voivat kokea jäävänsä yksin, ja tällöin heidän jaksamisensa on koetuksella.

Sijaisvanhempien tuen saamista ja tuen tarvetta on tutkittu jonkin verran. Tutkimuksista ilmenee, että perhehoitajat kokevat saavansa liian vähän tukea työlleen. Perhehoitajat kokivat, että sosiaalityöntekijän tavoittaminen on vaikeaa, työntekijällä ei ole heille riittävästi aikaa varattuna ja työntekijän vaihtuminen on hankalaa. Perhehoitajat toivoivat, että sosiaalityöntekijällä olisi enemmän aikaa tutustua lapseen ja perheeseen ja, että työntekijä pitäisi heihin aktiivisemmin yhteyttä. He odottivat lisäksi parempaa tiedottamista, selkeitä ohjeita ja yhtenäisiä käytäntöjä kuntien välillä. (Janhunen 2008, 137–138.)

Janhunen (2008) jakaa perhehoitajien saaman tuen neljään eri tukimuotoon: taloudelliseen tukeen, käytännön tukeen, koulutukselliseen tukeen ja emotionaaliseen tukeen. Käytännön tuella

tarkoitetaan perheen saamia palveluja, esimerkiksi kotihoitoa. Emotionaalisella tuella viitataan kriisityöhön ja muutosvaiheiden tukeen. Mielestäni emotionaaliseen tukeen voisi sisältyä myös vertaistuki ja työnohjaus. Perhehoitajien ensisijainen tukija on sosiaalityöntekijä. Toimiva yhteistyö sosiaalityöntekijän kanssa lisää perhehoitajien jaksamista. Sijoitus ei voi onnistua jos perhehoitaja ei jaksaa. Yhteistyön kannalta avoimet ja luottamukselliset välit perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän välillä ovat olennaisia. Pahimmillaan sijaisvanhemmat kokevat, etteivät he voi pyytää apua. Jos he kertovat väsymyksestään, sosiaalityöntekijä uhkaa sijoittaa lapset muualle, ja jos he puhuvat rahasta, he ovat itsekkäitä ja rahanahneita kitupiikkejä. Parhaimmillaan yhteistyö sijaisperheen ja työntekijän välillä toimii, ja osapuolet kokevat että toiseen on helppo ottaa yhteyttä ja pyytää tarvittaessa apua. (Mt., 140.)

Käsittelin aikaisemmin jo jonkin verran perhehoitajien erityisyyttä koskevassa osiossa, perhehoitajilta vaadittua sitoutumista sijoitettuun lapseen. Useat tekijät vaikuttavat perhehoitajan sitoutumiseen lapseen. Yhtenä on varmuus lapsen sijoituksen kestosta; kiinnittyminen ja sitoutuminen lapseen on varmempaa jos sijoituksen kesto pidetään pitkäaikaisena verrattuna niihin tilanteisiin, joissa lapsen palautumista biologisille vanhemmilleen pidetään todennäköisempänä. Toisena pidetään lapsen ominaisuuksia kuten ikää, ulkonäköä ja käytöstä. Myös perhehoitajan aikaisemmat kokemukset perhehoidosta ja sijoitetuista lapsista vaikuttavat. Dozier ja Lindholm (2011, 339–340) olettavat tutkimuksessaan, että perhehoitajilla, jotka ovat toimineet sijaisvanhempina useammille lapsille, todennäköisesti sitoutuminen ja kiintyminen lapseen on vähäisempää kuin niillä perhehoitajilla, joilla on ollut vähemmän sijoitettuja lapsia. Perhehoitajat, joilla on ollut useita sijoitettuja lapsia, ovat kokeneet sijoituksen lyhytkestoisuuden ja lapsen menetyksen. Tämä voidaan nähdä yhtenä syynä siihen, miksi heidän sitoutumisensa seuraaviin sijoitettuihin lapsiin on vähäisempää. Dozier ja Lindhiem jatkavat, että useampia lapsia hoitaneiden perhehoitajien antama hoito sijoitetulle lapselle voi olla laadullisesti heikompaa juuri vähäisemmän sitoutumisen ja kiinnittymisen takia. Tässä valossa onkin ristiriitaista, että sijoittava taho yleensä keskimäärin suosii perhehoitajia, joilla katsotaan olevan paljon kokemusta. Dozier ja Lindhiem (2011, 343) esittävät, että nuoremman lapsen kohdalla perhehoitajan sitoutumisella ja kiinnittymisellä on suurempi merkitys kuin kokemuksella. Moniongelmaisen nuoren kohdalla tilanne saattaa olla päinvastainen, jolloin perhehoitajan kokemuksella on suurempi vaikutus toivotunlaiseen lopputulokseen kuin sitoutumisella. Tällä on tietenkin suuria vaikutuksia perhehoitajien rekrytointia ajatellen. Tälläkin hetkellä perhehoitajista on pulaa, ja näin ollen useampia lapsia on sijoitettava samoihin perheisiin. Toisaalta Dozier ja Lindhiem (2011, 343) mainitsevat, että perhehoitajiksi saattaisi hakeutua useampia perheitä, jos heidän tiedossa olisi alusta saakka, että tarkoituksena on toimia sijaisvanhempana vain yhdelle lapselle.

Rosenwaldin ja Bronstein (2008) tutkimuksessa kävi ilmi, että enemmistö perhehoitajista nosti esille keskeisenä aiheena heidän tekemänsä uhraukset ryhtyessään perhehoitajiksi ja vahvan sitoutumisensa sijoitettuun lapseen. Useimmilla perhehoitajilla on vahva auttamishalu, joka näkyy myös siinä, että he ovat halukkaita ottamaan vastaan erityisen moniongelmaisia ja haastavia lapsia, koska he näkevät, että nämä lapset ovat erityisesti avun tarpeessa olevia. Oman toimintansa perhehoitajat näkivät usein palkitsevana. Sen vastakohtana perhehoitajat kokivat työtä raskauttavana usein viranomaisjärjestelmän kanssa työskentelyn. Perhehoitajat nostivat tutkimuksessa esille näkemyksensä siitä, että heitä ja heidän tekemäänsä työtä ei arvostettu viranomaistahon puolelta tarpeeksi. Yhteistyö viranomaisen kanssa lapsen parhaaksi koettiin usein vaikeana sekä organisatoristen käytäntöjen vaihtelevuuden. Organisatoristen käytäntöjen keskeisenä ongelmakohtana olivat erilaiset tuen muodot yhdistettynä joustamattomina pidettyihin säännöksiin.

Rosenwaldin ja Bronstein (2008, 293–295) kertovat artikkelissaan myös perhehoitajien turhautumisesta, kun he kokivat, että sosiaalityöntekijät eivät kertoneet heille riittävästi tarpeellista tietoa lapsesta, tai heitä ei otettu mukaan päätöksentekoon tasavertaisena kumppanina. Perhehoitajat pitivät huolestuttavana sitä, että päätöksiä tehtiin heidän näkökulmastaan ilman riittävästi tietoa lapsen tilanteesta tai sen perusteella, että lapsi oli osannut manipuloida työntekijää. Samanaikaisesti perhehoitajat kuitenkin ilmaisivat ymmärtävänsä sosiaalityöntekijöiden työn kuormittavuuden ja kiireen. Näissä tilanteissa he korostivat vertaistuen tarvetta ja sen merkitystä työssä jaksamisen kannalta.

Perhehoidon haasteena voidaan nähdä myös moniongelmaiset ja vaikeasti vaurioituneet lapset. Monet lapset, jotka sijoitetaan sijaishuoltoon kärsivät useista psykososiaalisista ongelmista, kehitysviivästymistä tai muista terveydellisistä pulmista. Olennaista olisi sijoitusvaiheessa tehtävä riittävä ja kattava arviointi lapsen hyvinvoinnista. Arvioinnin laadusta ja tuloksista ei ole yhteneväisiä näkemyksiä asiantuntijoiden välillä. Tutkimustavat ja niistä saadut tulokset ovat usein koskeneet hyvinvoivia, normaaleja, ehjistä perheistä kotoisin olevia lapsia. Näin ollen lasten erityisyyttä ei ole niissä huomioitu, jolloin arvioinnista saadut tulokset voivat olla harhaanjohtavia. Tämän seurauksena sijaisperheen odotukset lapsen suhteen voivat olla vääränlaiset. Robertson (2006, 183) ehdottaakin, että lapsen hyvinvointi olisi arvioitava vasta, kun lapsi on viettänyt jo jonkin aikaa sijoituspaikassa. Tällöin lapsi olisi jo jonkin verran asettunut, ja toisaalta perhehoitajan näkemys lapsen tilanteesta on arvioinnin kannalta myös merkittävä.

Arvioitaessa lapsen psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia, on vanhemman näkemyksellä olennainen paikka. Perhehoidossa olevan lapsen kohdalla tilanne ei ole niin yksinkertainen. Sijoitetulla lapsella on vanhemman roolissa sekä perhehoitaja että biologinen vanhempi. Lisäksi lapsen elämässä vahvasti vaikuttamassa on myös sosiaalityöntekijä, jonka joissain tapauksessa voidaan nähdä myös asettuvan vanhemman rooliin. Keskeisenä voitaisiin pitää edellä mainittujen tahojen välistä yhteistyötä. Arvioinnissa tärkeimpänä näkemyksenä pidetään Robertsonin (2006, 183) mukaan sen vanhemman asemassa olevan henkilön näkemystä, jolla on läheisin kiintymyssuhde lapseen. Ongelmalliseksi muodostuu kiintymyssuhteen arviointi sekä sen huomioiminen, että huostaan otetun lapsen kohdalla päätöksenteon suhteen eri toimijat ovat eri asemassa. Robertson korostaa, että perhehoitajan mukaanottaminen lapsen hyvinvointia arvioitaessa edistää todennäköisesti lapsen myönteistä tulevaisuuden näkymää.

Perhehoitajilla saattaa olla epäselvyyttä ei vaan omasta roolistaan vanhempana tai yhteistyöstä viranomaisen kanssa, vaan myös lastensuojeluinstituution organisatorisista rakenteista. Byrokraattisen toiminnan tuntemattomuudella ja epäselvyydellä voi olla haitallisia vaikutuksia perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän väliselle yhteistyölle. Jos perhehoitaja ei riittävästi ymmärrä sosiaalityöntekijä roolia viranomaisena, se voi myös vaikuttaa perhehoitajan luottamukseen heidän väliseen suhteeseen. Tuntemalla hyvin viranomaisen toiminnan, perhehoitaja voi myös oppia ottamaan kaiken hyödyn tarjolla olevista resursseista ja tukimuodoista. (Cooley & Petren 2011, 1972–1974.)

Yhtenä perhehoidon haasteena perhehoitajan näkökulmasta voidaan nähdä myös samanaikaisesti halu ylläpitää traditionaalista ydinperheen ideaalia ja tieto siitä, että se on käytännössä mahdotonta. Kun perheeseen sijoitetaan lapsi, tulee perheeseen lapsen lisäksi myös viranomaisia, hoitavia tahoja, mahdollisia oikeudenkäyntejä ja lapsen biologiset sukulaiset. Perheen arkea alkaa määrittää viranomaistapaamiset ja -vierailut, hoitavien tahojen neuvottelut ja hoitokäynnit ja biologisten vanhempien tapaamiset. Perhehoitajien kasvatuskäytännöt tulevat viranomaisen tarkasteltavaksi ja arvioitavaksi. Julkisesta vallasta tulee perheeseen auktoriteettihahmo, jolla on oikeus puuttua perheen toimintaan. Yksityisen ja julkisen välinen raja murtuu, ja perhe menettää osaltaan auktoriteettiaan ja autonomiaansa. (Swartz 2004.) Käsittelen seuraavassa luvussa yksityisen ja julkisen vallan välistä suhdetta tarkemmin, koska mielestäni se on keskeisesti määrittämässä perhehoitajien toiminnan ja aseman reunaehtoja.

3 KOHTAAMISIA INSTITUUTION RAJAAMISSA PUITTEISSA

3.1 Yksityisen ja julkisen välinen suhde

Perustuslain 22§:n mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Perustuslain myötä keskeiseen asemaan on noussut viranomaisten toiminta; perus- ja ihmisoikeuksien on toteuduttava myös käytännössä eikä vain teoreettisella tasolla. On katsottu, että yksityisen henkilön on voitava vedota oikeuksien tueksi perusoikeussäännöksiin. Säännökset ovat viranomaisen toimintaa velvoittavia. (Sinko 2004, 34.) Lastensuojelun fundamentaalinen periaate on lapsen edun toteutuminen. Sen varjolla oikeutetaan rankkojakin julkisen vallan interventioita perheiden ja yksilöiden yksityiselämään. Sinko (2004, 37) nostaa esille mielenkiintoisen näkökulman, jossa sosiaalityöntekijä, julkisen vallan edustajana, voidaan myös nähdä ihmisoikeusrikkोजना. Olennaiseksi kysymykseksi ei muodostu näin ollen, saako valtaa käyttää, vaan millä tavoin sitä valtaa käytetään. Viranomaisen vallankäytön on oltava perusteltua ja vaalittava tärkeänä pidettyä lapsen edun toteutumista. Julkinen valta ei ole kielteinen asia vaan yhteiskunnallisesti tarkasteltuna välttämätön.

Tutkimuksessani liikun yksityisen ja julkisen välisen suhteen rajapinnoilla. Perhehoitaja on yksityinen henkilö, joka on solminut toimeksiantosopimuksen viranomaisen kanssa. Perhehoitaja on yksityishenkilönä suhteessa julkisen vallan edustajaan. Ilmiönä tämä ei ole poikkeuksellinen vaikkakin erityinen. Historiallisesti tarkasteluna perhe on ollut lastensuojelujärjestelmän muodostamisen jälkeen jonkinlaisessa suhteessa julkiseen valtaan. Hannele Forsberg (1998, 25) toteaa, että suomalaisen yhteiskunnan voi katsoa jäsenyneen 1800–1900-lukujen vaihteessa patriarkaalisen ajattelun varaan. Vanhan holhouslain säännöksiin mukaan päätösvalta ja lasten holhous sekä huolto kuuluivat yksin miehelle. Sen ajan huostaanotot koskivat vain aviottomien äitien lapsia tai orpoja, toisin sanoen isättömiä lapsia. Patriarkaalinen perhejärjestelmä suojaasi lapsia julkisen vallan puuttumiselta perheen elämään.

Suomalaisen lastensuojelun ensimmäinen ideologinen lähtökohta oli väestöpoliittinen intressi suojella lapsia, jotta väestönkasvu ei tyrehtyisi. 1800-luvulla alkoi myös lasten psyykinen hyvinvointi nousta julkiseksi huolenaiheeksi. Tämä merkitsi isäntävaltaisen perhevastuun siirtymistä valtion vastuuksi. (Forsberg 1998, 28.) Yhteiskunnan velvollisuudeksi alettiin nähdä sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisy perheissä. Riittämätön vanhemmuus ja turvattomat kotiolot riittivät perusteiksi julkisen vallan puuttumiselle perheen elämään. Viimeistään 1920-luvulla nähtiin

yhteiskunnan oikeutena ja velvollisuutena suojella lapsia vahingollisilta ja vaurioittavilta olosuhteilta. Painopiste oli siirtynyt lapsen oikeuksien painottamiseen perheen yksityisyyden varjelemisen sijaan. (Mt., 30–32.)

Aikaisemman vanhemman, erityisen isän oikeuksien korostamisen sijaan siirryttiin vahvasti lapsen ja yhteiskunnan oikeuksiin. 1930-luvulla sijaishuolto nähtiin korvaavana vanhemmuutena. Lain mukaan vanhemmat menettivät huostaanoton yhteydessä oikeutensa lapsen kasvattamiseen ja hoitamiseen. Laissa ei otettu kantaa vanhemman tai lapsen oikeuteen pitää toisiinsa yhteyttä sijaishuollon aikana. Nähtiin, että lapsella voi olla vain yksi perhe. (Forsberg 1998, 25–36.) Sotien jälkeen aina 1970-luvulle saakka korostettiin ydinperheen merkitystä lapsen hyvinvointiin. Tähän aikakauteen liittyi myös vahvasti ajatus äidistä kodin- ja lastenhoitajana ja isästä perheen elättäjänä. Lasten ongelmat nähtiin enenevässä määrin johtuvan perheen sisäisistä konflikteista ja tunnealueen pulmista. Normaaliperheenä toisin sanoen pidettiin avioliitossa elävien äidin ja isän muodostamaan ydinperhettä. Toisenlaiset perheet kategorisoitiin poikkeaviksi. Myös tunnesuhteiden merkitys korostui yhteiskunnallisessa ajattelussa. Näiden asioiden varjolla oikeutettiin viranomaisen puuttuminen perheen yksityisyyteen. Vasta 1970-luvulla alkoi ajatus normatiivisesta ydinperheajattelusta rakoilla. (Mt., 43.)

Tarja Pösö (2007, 78–80) kertoo, että suomalaiset lapset ovat vähintäänkin tuntuvassa määrin julkista valtaa edustavan lastensuojelun suojelua ja hyvinvointia tuottavien palveluiden kohteena. Lastensuojelussa käydäänkin jatkuvasti rajanvetoa sen suhteen, milloin lapsen elämään tulee puuttua. Yksilöön merkittävästi vaikuttavia päätöksiä kuten huostaanottoa ja sijoitusta, tulee tehdä vain systemaattiseen tietoon perustuvan tutkimuksen jälkeen. Lastensuojelun tavoitteena ja tarkoituksena onkin toimia lapsen edun mukaisesti, tarjota lapselle jotain parempaa. Tästä näkökulmasta sijaishuoltoa on tutkittu varsin vähän. Sen perusteella mitä tutkimuksia on tehty, voidaan sanoa, että sijoitukset ovat olleet perusteltuja ja niillä on ollut sijoitettujen kasvua ja kehitystä tukevia vaikutuksia.

Kuten olen edellä pyrkinyt osoittamaan, perhe on aina jollain tapaa ollut julkisen vallankäytön kohteena, vaikka historiallinen konteksti onkin muuttunut. Institutionaaliset kohtaamiset eivät koskaan ole neutraaleja tai tasa-arvoisia. Vuorovaikutustilanteissa valta on osittain neuvottelukysymys; osapuolet voivat pitää vallan itsellään tai menettää sen. Osittain vallanjakamista määrittävät myös institutionaaliset käytännöt. (Eskonen, Korpinen & Raitakari 2006, 39–41.) Nykypäivänä on korostettu yksilön oikeuksia ja pyritty yhteiskunnallisella tasolla kiinnittämään huomiota lapsikeskeiseen työskentelyyn lastensuojelussa. Lapsella on subjektiiviset

oikeudet, ja toimintaa ohjaa lapsen etu. Vallitsevan lastensuojelupolitiikan intressi on lapsen aseman korostamisen lisäksi biologisen vanhemman ja lapsen välisen yhteydenpidon ylläpitämisessä. Myös huostaanoton jälkeen on tärkeää, että lapsi saa säilyttää suhteen biologisiin vanhempiinsa. (Forsberg 1998, 45–46.)

Muuttunut painopiste lastensuojelussa aiheuttaa erityisiä haasteita perhehoitajille. Perhehoitajasta ja hänen perheestään, tulee sijoitetun lapsen myötä osa julkisen vallan interventiota. Tämän hetkisen lastensuojelupolitiikan mukaisesti on merkittävää säilyttää yhteydenpito sijoitetun lapsen ja hänen biologisten vanhempiensa välillä. Lastensuojeluinstituutio on asettamassa perhehoitajan tehtävälle selvät tavoitteet ja reunaehdot, vaikka perhehoitaja niitä vastustaisikin. Edellä mainittu tehtävä on vain yksi osoitus julkisesta vallankäytöstä.

Perhehoito rikkoo perinteistä käsitystä perheestä. Perhe tyypillisesti ajatellaan olevan pitkäkestoisten ja vahvojen sidosten yhteisö. Sosiaalisten suhteiden sitovuutta tarkasteltaessa on huomattu, että sitoutuminen ja irrallisuus ovat sosiaalisten suhteiden kaksi äärimmäistä muotoa, vaikka ne eivät esiinnykään koskaan puhtaina. Sekä sitovuutta että irrallisuutta esiintyy kaikissa sosiaalisissa suhteissa, niiden painoarvo vain vaihtelee. Tämä pätee myös perheissä: ne eivät ole ehdottoman sitovia, vaan kaikissa perheissä vaikuttaa myös irrallisuus. (Jallinoja 2009, 14).

Jallinojan (2009, 17) mukaan perhe voidaan nykyään määritellä vapaammin. Sen rinnalla kuitenkin vaikuttaa edelleen vahvana käsitys siitä, että perheestä erityisenä yhteisönä. Jäsenten läheisyys ei silloin ole ratkaisevassa asemassa, vaan kysymys on tietyyntyyppisistä suhteista. Jallinoja jatkaa kertomalla, että Schmalenbach erottelee kolme erilaista yhteisyyden perusmuotoa, joita nimitetään yhteisöksi, liitoksi ja yhteiskunnaksi.

Yhteisö tarkoittaa sellaista yhteenliittymää, jossa yhteisyys sitoo osapuolia ikään kuin luonnollisesti ja itsestään selvästi, eikä tätä sidosta helposti kyseenalaisteta. Yhteisö on taipuvainen pysyvyyteen, vaikeivät yhteisösidokset käytännössä kestäisikään koko elämää. Yhteisön jäsenet kuitenkin mieltävät sidoksen kestäväksi. Toinen yhteisyyden perusmuoto, liitto, poikkeaa jyrkästi edellisestä. Tunteet ovat tämän yhteisyyden keskiössä: sidos pysyy voimassa tunteen varassa ja edellyttää varauksetonta omistautumista tunteen kohteelle. Näin ollen liitokseen perustuvat sidokset ovat epävakaita. Kolmas yhteisyyden perusmuoto, yhteiskunta, perustuu riippumattomien yksilöiden tekemään sopimukseen, jolloin neuvotteluilla on tärkeä rooli. Yksilö on ensisijainen ja sosiaalinen sidos toissijainen, koska sopimus voi purkaa milloin vain. Olleessaan voimassa sopimus luo kuitenkin sitovia velvoitteita sen eri osapuolille. Kaikki kolme yhteisyyden muotoa vaikuttavat

perheessä. (Jallinoja 2009, 17.) Voidaan nähdä, että erityisesti sijaisperheiden kohdalla erilaisten sosiaalisten suhteiden ja yhteisöjen merkityksen korostuvat.

Perhehoitoa tarkasteltaessa on lisäksi kiinnitettävä huomiota sen aivan erityiseen asemaan julkisen ja yksityisen välimaastossa. Perhettä on pidetty yhteiskunnassamme yksityisenä, pyhänä asiana. Kuitenkin perhehoidossa tätä yksityisyyttä ja pyhyyttä rikotaan julkisen vallan mukaantulolla. Jallinoja (2009, 13) tarkastelee kirjoituksessaan Douglasin tekemään erottelua pyhään ja likaan. Pyhän ja lian erottelua pidetään yhtenä merkittävimmistä kulttuurisista erotteluista. Lika on ainetta väärässä paikassa ja periaatteessa mikä tahansa voi tulla liaksi. Näin ollen mikään ei itsessään ole likaa, vaan liaksi tullaan jos joutuu johonkin minne ei kuulu. Sitä seuraa, että jokin tulee pyhäksi, kun sitä varjellaan tällaiselta tahrautumiselta. Lika ja pyhä nähdään olevan erottamaton käsitepari, toista ei ole ilman toista. Yhdessä ne tuottavat tietoa siitä, mitä tulee välttää ja mitä varjella tahrautumiselta. Sitä, mitä milloinkin pidetään pyhänä tai likana vaihtelee. Olennaista on kuitenkin, että kulttuuri itse luo nämä erottelut aina uudelleen ja uudelleen. Käsitepari on kulttuurissamme sisäänrakennettuna.

Jallinoja (2009, 14) korvaa Douglasin käsiteparin, lika ja pyhä, sanoilla vieras ja yhteisyys. Perheeseen voi ilmaantunut jokin vieras joka ei sinne kuulu ja näin ollen se on torjuttava. Yhteisyyttä, eli pyhää on suojeltava. Tämä saa aikaan rajankäynnin, jossa ratkeaa, ketkä kuuluvat meidän perheeseen sekä se, miten siinä tulee elää, jottei tulisi vieraaksi muille perheenjäsenille. Tähän käsitepariin peilaten voidaan nähdä, että viranomainen on aina vieras, tai lika, perheessä. Se voi olla ei-toivottu tai tervetullut, mutta se on aina vieras joka tulee perheen ulkopuolelta perheen yksityisyyttä rikkomaan. Viranomainen kuitenkin voidaan liittää perheen muodostamaan yhteisöön edellä kuvatun yhteiskunnan sopimuksen kautta. Perhehoitajan ja viranomaisen välinen yhteisöllisyys on kuitenkin luonteeltaan erilaista kuin perheen sisäiset sopimukset. Viranomaisella on julkisen vallan edustajan erilainen asema kuin perhehoitajalla ja sen vuoksi on aina tavallaan vieraana perheessä.

3.2 Asiantuntijatieto ja maallikotietämys

Asiantuntijuus voidaan määritellä jonkun asian paremmin tietämiseksi. Tällöin asiantuntija asettuu selvästi maallikon yläpuolelle. Professioneilla nähdään yleensä olevan selvä tieteelliseen tietoon perustuva asiantuntijuutensa. Tällaista vahvaa profesioasemaa ei kuitenkaan sosiaalityöllä ole. Asiantuntijuuden käsite on muuttumassa. Enää ei nähdä sen olevan stabiili olotila vaan sosiaalisissa suhteissa syntyvänä ja muuttuvana. Tällainen näkemys asiantuntijuudesta sopii hyvin sosiaalityön

alaan jossa halutaan kuulla kaikkia osapuolia ja rakentaa kuvaa moniäänisestä totuudesta. Sosiaalityössä uskotaan ”jaettuun asiantuntijuuteen”. (Sinko 2004, 107.)

Lastensuojelussa toimitaan niin asiantuntijatiedon kuin maallikkotietämyksenkin valossa. Maallikkotietämys saa merkittävän aseman perhehoidossa, jossa tarkoituksena on taata lapselle tavallinen arki perheessä. Näissä tilanteissa perhehoitajan ei katsota toimivan professionaalista asemastaan käsin käyttäen koulutuksen kautta saavutettua asiantuntijätietoa, vaan perhehoitaja toimii maallikkona, äitinä tai isänä. Lapsen etu on ollut vuoden 1984 voimaantulleen lastensuojelulain keskeinen periaate. Lastensuojelutyötä tekevät sosiaalityöntekijät ja muut koulutuksen saaneet ammattilaiset professionaalisisa asemissaan. Työtä ohjaavat näkemykset riittävän hyvästä lapsuudesta, toimivista perhesuhteista ja kasvatuskeinoista. (Pösö 2007, 68–69, 72.)

Ensimmäisen kerran julkinen valta ja asiantuntijatiedon käyttäminen tulee ilmi jo perhehoitajan hyväksymisessä. Sosiaalitoimi päättää kenet hyväksytään virallisesti perhehoitajaksi ja kenet ei. Perhehoitajille ei ole määrätty laissa kelpoisuusvaatimuksia koulutuksen suhteen samalla tavoin kuin esimerkiksi sosiaalityöntekijöille. Perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän välisestä suhdetta on tarpeellista tarkastella myös valtasuhteiden näkökulmasta. Perhehoitaja ja sosiaalityöntekijä, julkisen vallan edustajana, ovat eri asemassa toisiinsa nähden. Sosiaalityöntekijä on ammattilaisen asemassa, kun perhehoitaja vuorostaan on maallikko asemassa.

Sosiaalityöntekijä on viranomainen, jonka asiantuntija-asema on vahvistettu sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoilla (Forsberg 1998, 127). Forsberg (1998, 164–169) kuvaa kirjassaan sosiaalityöntekijän identiteettiä viranomaisena. Viranomaisen identiteettiin kuuluu lakisääteinen tehtäväkuva ja sen kautta määritelty toimivalta. Keskeisenä identiteettiä luonnehtivana asiana nähdään myös koulutuksen myötä tuleva tieto ja kieli. Merkittävänä on pidetty asiantuntijätietoa, jonka on nähty määrittävän pitkän koulutuksen kautta, mitä pidempi koulutus sitä suurempi asiantuntijuus. Voidaan nähdä, että sosiaalityöntekijällä on valtaa asiantuntijaroolinsa kautta perhehoitajaan. Edellisen asiantuntijuuteen liittyvän näkemyksen mukaan sosiaalityöntekijällä on enemmän tietoa kuin maallikkoasemassa olevalla perhehoitajalla. Kuitenkin yleistynyt postmoderni ajattelu on haastanut aikaisempaa tapaa nähdä asiantuntijuus. Asiantuntijuuden nähdään olevan monimuotoistumassa. (Mt., 166.)

Perhehoitajalla ei ole samaa pitkää koulutusta kuin sosiaalityöntekijällä, eikä hänellä ole samalla tavoin lakisääteistä toimivaltaa. Näin ollen, perhehoitaja ei saavuta samaa asiantuntijan asemaa kuin

julkisen vallan edustajana toimiva viranomainen. Mielestäni kuitenkin myös perhehoitaja on syytä nähdä asiantuntijana perhehoitoon ja sijoitettuihin lapsiin liittyvissä asioissa. Postmodernin ajattelun mukaan myös perhehoitajalla on asiantuntijatietoa.

Hollin ja Larkin (2010, 2205) esittävät, että asettamalla perhehoitajat kauemmaksi yksityisestä kodista ja lähemmäksi julkisen alueen työvoimaa, kannatetaan oletusta, että vain koulutetulla perhehoitajalla on pätevyyttä hoitaa ja kasvattaa sijoitettua lasta. Tämän vastakohtana he kuitenkin esittävät, että ammatillista koulusta keskeisemmässä asemassa ovat perhehoitajan henkilökohtaiset ominaisuudet kuten sitoutuminen, kiinnittyminen, kestäminen ja vuorovaikutustaidot. Toisin sanoen he näkevät maallikkotietämyksen olevan olennaisempaa sijoituksen kannalta kuin asiantuntijatiedon.

Kiintymyssuhde on keskeisessä asemassa arvioitaessa sijoituksen onnistumista. Hong, Algood, Chiu ja Lee (2011, 865) esittävät, että lastensuojelun asiantuntijat yleensä tiedostavat, että sijoitetulla lapsella on jo olemassa jonkinasteinen kiintymyssuhdehäiriö, minkä vuoksi kiinnittyminen perhehoitajaan voi asettaa omanlaisiaan haasteita. Kiintymyssuhde on kuitenkin kiintymyssuhdeteoreetikkojen mukaan yksi lapsen elämän tärkeimmistä asioista.

Kiintymyssuhteen arviointi on vain yksi asioista, joiden katsotaan olevan asiantuntijoiden tehtävä arvioida ja tarkastaa sijoitetun lapsen ja perhehoitajan välisessä suhteessa. Lapsen kasvua ja kehitystä sekä perhehoitajan kasvatustaitoja on valvomassa sijoittajataho. Tällöin katsotaan, että asiantuntijatiedolla on merkittävä asema päättäessä lapsen hyvinvoinnista. Viimekädessä valta arvioida lapsen elämäntilannetta on näin ollen julkisella vallalla eikä perhehoitajalla, vaikka perhehoitajalla saattaa tosiasiallisesti olla enemmän tietoa lapsen arjen onnistumisesta. Swartzin (2004) mukaan myös asiantuntijoiden käyttämä kieli erottaa heidät maallikoista. Perhehoitajille tämä kielenkäyttö oli vierasta ja paikoittain tarpeetonakin. Sosiaalityöntekijät vuorostaan korostivat oman tietämyksensä tieteellistä ja tutkimuksellista arvoa. Perhehoitajat taas korostivat oman käytännön kokemuksen kautta hankittua tietotaitoa.

3.3 Tiedon ja vallan suhde foucaultilaisittain

Yksi keskeisimmistä valtateorioista on Foucault'n valtateoria, jossa valta nähdään liittyvän kaikkeen sosiaaliseen toimintaan. Foucault'n mukaan valta on ymmärrettävä ennen kaikkea voimasuhteiden moninaisuudeksi. Valta nähdään pelinä, jossa voimasuhteet ovat jatkuvasti muuttuvia, yhteisiä järjestelmiä muodostavia mutta myös ristiriitojen vuoksi toisiaan eristäviä

strategioita. Foucault ei näe valtaa jonain konkreettisenä asiana, jonka voi hankkia, riistää tai antaa jollekin toiselle. Valta on nimi, joka annetaan yhteiskunnassa vallitsevalle strategiselle tilanteelle, jossa sitä käytetään samanaikaisesti useista eri pisteistä. (Foucault 1998, 69–70.)

Valtasuhteet eivät ole irrallisia muista sosiaalisista suhteista vaan vahvasti niihin integroituneita. Foucault'n (1998, 71) mukaan valtasuhteiden periaate ei ilmene selvänä kahtiajakona hallitseviin tai hallittaviin. Valtaa ei tule myöskään nähdä ylhäältä alaspäin määrittävänä, vaan valtasuhteiden perusta on lähtöisin yhteiskunnallisten rakenteiden alhaisemmilla tasoilla. Nämä rakenteet muodostavat yleisen voimalinjan, joka ylittämällä vastakohtaisuudet ja liittämällä ne uudelleen toisiinsa, edistää valtasuhteiden uudelleenjakoa. Tämä vuorostaan toimii perustana yhteiskunnan suurille vallan muodoille, hegemonioille.

Valtaan liittyy aina tavalla tai toiselle päämääräisyys ja tavoitteellinen toiminta. Näin ollen valtaan liittyy myös vahvasti vastarinnan käsite. Valtaa ei ole olemassa ilman vastarintaa eikä vastarintaa ole ilman valtaa. Molempien käsitteiden ymmärtäminen toisiinsa kytkeytyneinä, vuoro-vaikutuksellisia verkostoina on olennainen osa Foucault'n vallan määritelmää. Vastarintaa ei tule nähdä vallan vastavaikutuksena vaan vallan toisena puolena, joka on erottamaton osa itse valtaa. (Foucault 1998, 72.)

Viranomaisiin ja julkiseen valtaan liitetään yleensä myös valvonnan tehtävä ja sen kautta näkyväksi tuleva kurinpitovalta. Foucault'n (1980, 249) mukaan kurinpitovaltaa harjoittavan instituution toimintaan kuuluvat yksilöitä keskenään vertaileva, heitä eriyttävä ja arvojärjestykseen laittava sekä yhteisön ulkopuolella eristävät toimenpiteet. Tavoitteena on normalistaminen. Normalistava valta pakottaa homogeenisuuteen, vaikka se samalla tuo esille ja ottaa käyttöönsä kaikki yksilölliset erilaisuudet.

Foucaultilainen lähestymistapa asiantuntijuuden tarkasteluun keskittyy olennaisesti laajemman vallankäytön verkoston analyysiin ja siinä esiintyviin tiedon ja vallan diskursseihin. Foucault'a mukaillen sosiaalityöntekijä on julkisen vallan edustajana sekä vallankäyttäjänä että vallankäytön kohteena. Sosiaalityöntekijöitä sitoo ammatillisina tietyt tieteenalaan liittyvät säännökset ja toimintatavat. (Gilbert & Powell 2010, 9.) Foucault'n (1980, 252) mukaan valta- ja tietosuhteiden yhteen sulautuminen ilmenee esimerkiksi tiettyihin viranomais tehtäviin valittavien henkilöiden tutkintovaatimuksissa. Tutkintovaatimukseen liittyy monia eri vallan ilmentymiä liittyen historialliseen kontekstiin, riitteihin, työmenetelmiin sekä henkilöiden rooleihin. Mielenkiintoisena seikkana Foucault nostaa esille myös vallan näkökulmasta sen kysymyksen, että kenellä on

mahdollisuus hankkia ja muodostaa tietoa. Vallankäyttöä tapahtuu siis jo siinä vaiheessa, kun rajataan, kellä on mahdollisuus tiedon saantiin ja kenet rajataan sen ulkopuolelle.

Tutkintoa ei siis tule nähdä ainoastaan todisteena oppimisesta, vaan se on myös osa jatkuvasti toimivan vallan rituaalia. Tutkinto toimii viranomaisen kurinpitovaltaa mahdollistavana keinona. Valta nähdään yleensä näkyvänä, itseään ilmentävänä ja omaa voimaansa osoittavana. Kurinpitovalta sitä vastoin toimii tekemällä itsensä näkymättömäksi. Kurin piirissä olevat yksilöt sitä vastoin tehdään näkyviksi. Näkyväksi tekeminen ilmentää niihin kohdistuvaa valtaa sekä mahdollistaa alistussuhteen säilymisen. (Foucault 1980, 255.) Tämä on mielestäni aika kärjistetysti ilmaistu, eikä sitä ihan sellaisenaan voida soveltaa sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan väliseen suhteeseen. Kuitenkin näkisin, että joitain elementtejä tuosta näkökulmasta on nähtävissä. Sosiaalityöntekijällä on valtaa tehdä perhehoitaja tai ainakin perhehoitajan tekemä työ näkyväksi ja näin asettaa se tarkastelun ja arvioinnin kohteeksi. Ihan myös konkreettisenä toimena, perhehoitajalla on velvollisuus päästää sosiaalityöntekijä kotiinsa, jos tämä näin vaatii. Näin ollen voidaan katsoa, että perhehoitaja on jatkuvan tarkkailun ja valvonnan kohteena. Sosiaalityöntekijällä on oikeus tavata lasta tai perhehoitajaa periaatteessa milloin tahansa. Tässä voidaan nähdä toteutuvan Foucault'n kurinpitovaltaan liittyvä jatkuvan valvonnan vaatimus. Valvonnan kohde ei voi koskaan ole täysin varma, tarkkaillaanko häntä juuri sillä kyseisellä hetkellä vai ei. Näin ollen hän on jatkuvasti valmiudessa ja käyttäytyy ikään kuin olisi tarkkailtavana. Tarkoitukseni ei luonnollisestikaan ole väittää, että tämä vastaisi täysin sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan suhdetta. Tietenkin olennaisena on yhteistyö ja asioista sopiminen, eikä perhehoitajaan kohdistettu valvonta ole luonteeltaan aivan samaa kuin Foucault'n tarkoittama. Läheisemmin sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan väliseen suhteeseen liittyvänä näkisin dokumentointiin ja sitä kautta vallan kohteen näkyväksi tekemisen vallan.

Yhtenä kurinpitovallan ilmentymänä voidaan pitää viranomaisen kirjaamismenettelyä. Sosiaalityöntekijällä on valtaa päättää siitä mitä dokumentoidaan asiakkaan virallisiin asiakirjoihin. Nämä asiakirjat vuorostaan saavat totuuden, tiedon aseman myöhemmässä työskentelyssä. Foucault (1980, 258) puhuu tästä kirjoituksen valtana. Hänen mukaansa tämän tunnistamis- ja kuvaamismenetelmän tarkoituksena on suorittaa luokitusta, muodostaa kategorioita, määrittää keskiarvoja ja siten vahvistaa normeja. Yksilö nähdään näin ollen kuvattavissa olevana, eriteltävänä kohteena. Henkilön toimintojen yksityiskohtainen selostaminen ja niiden kirjaaminen voidaan nähdä kontrollikeinona ja hallitsemismenetelmänä. Kirjattua dokumenttia pidetään todistuskappaleena.

Sosiaalityöntekijän asemaan viranhaltijana ja julkisen vallan edustajana liittyy vahvasti myös kurinpitovalta. Sosiaalityöntekijän keskeisiin tehtäviin kuuluu sijoituksen valvonta. Työntekijän on valvottava ja arvioitava toteutuuko lapsen etu ja oikeudet. Sosiaalityöntekijällä on myös virkansa puolesta valta puuttua perhehoitajan yksityiselämäänkin ja päättää esimerkiksi sijaisvanhemman saamista taloudellisista korvauksista ja tukimuodoista. Vallan kääntöpuolena voidaan nähdä olevan tuki. Sosiaalityöntekijällä on myös velvollisuus sillä tavalla huolehtia ja tukea perhehoitajaa, että perhehoitaja selviytyy kasvatustehtävästään.

4 TUTKIMUSASETELMA

4.1 Tutkimuskysymys ja keskeiset käsitteet

Aion tutkimuksessani tarkastella sitä, miten lastensuojelu instituutiona ilmenee Perhehoito-lehdessä. Olen kiinnostunut siitä, millaisen kuvan lehti välittää lastensuojelusta sekä pyrin tarkastelemaan miten tekstit esittävät lastensuojelua ja millaisia sisältöjä lastensuojelu teksteissä saa. Tutkimustehtäväni on eritellä, miten lastensuojelusta puhutaan Perhehoito-lehden teksteissä. Tutkimuskysymykseksi muodostuu näin ollen, millaisena lastensuojelun viranomaisen ja sijaisperheen välinen suhde näyttäytyy Perhehoito-lehden kirjoituksissa?

Keskeinen käsite tutkimuksessani on perhehoitaja. Perhehoitajalla tarkoitan tässä tutkimuksessa henkilöä, joka on solminut toimeksiantosopimuksen kunnan kanssa. Käytän ajoittain perhehoitajista myös sanaa sijaisvanhempi tai sijaisperhe. Tutkimuksessani olennainen käsite on lisäksi lastensuojelu. Tässä tutkielmassa tarkoitan lastensuojeluinstituutiona kuntien sosiaalitoimistoissa lapsen sijoituksessa vastaavia tahoja. Tiedostan sen, että myös yksityinen sektori sekä järjestöjen toiminta voidaan katsoa kuuluvan lastensuojelun piiriin. Niitä en kuitenkaan käsittele tässä tutkimuksessa vaan pitäydyn määritelmäni mukaisessa käsitteessä koska lapsen sijoituksesta on viimekädessä vastaamassa kunnan sosiaalitoimi.

Tutkimukseni olennaisiin käsitteisiin kuuluu myös valta. Valta on käsitteenä vaikeasti määriteltävissä. Vallan käsite pitää sisällään monenlaisia asioita ja sitä voidaan tarkastella useista eri näkökulmista. Max Weberin määritelmään vallasta sisältyy näkemys vallasta mahdollisuutena saada oma tahto läpi sosiaalisissa suhteissa. Määritelmään sisältyy näkemys vallasta sosiaalisena suhteena, muutosta aikaan saavana. Valtaa nähdään käytettävän aina ihmisten välisissä vuorovaikutustilanteissa. (Kuitunen 2007.) Tässä tutkimuksessa keskityn käsittelemään valtaa sosiaalisesta näkökulmasta Foucault'n valtateoriaa soveltaen.

4.2 Tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi

Tutkimuksessani tarkastelen tekstiaineistoa ja pyrin vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin. Tutkimuskysymykseni muotoutuivat pitkälti kielen merkitysisältöjen ympärille. Olen kiinnostunut selvittämään Perhehoito-lehtien tekstien merkitysisältöjä eli sitä, mitä sanotaan lastensuojelusta.

Kysymällä, miten lastensuojelusta puhutaan, osoitan olevani kiinnostunut myös niistä tavoista joilla lastensuojelusta puhutaan. Voidaan nähdä, että tapa jolla asiasta keskustellaan, vaikuttaa myös niihin merkityksiin, joita sanoilla on. Menetelmänä aion tutkimuksessani käyttää tekstianalyysia. Tekstianalyysissä on keskeistä analysoidavan tekstin kiinnostavien piirteiden esiin nostaminen. Tekstianalyysi pitää sisällään monia eri suuntauksia. Koska tutkimukseni kiinnostuksen kohde liittyy kieleen ja sen merkityssisältöihin, on luontevaa, että käytän apuna tekstien tulkinnassa diskurssianalyysia.

Diskurssitutkimuksen peruslähtökohta liittyy laajempaan teoreettiseen viitekehykseen, sosiaaliseen konstruktivismiin. Keskeinen ajatus on että todellisuus rakentuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Toisin sanoen kielenkäyttö on kielellisen toiminnan lisäksi aina myös sosiaalista toimintaa. Tästä näkökulmasta kieli ei ole ajatusten ja viestinnän puhdas väline, vaan väline, jonka avulla todellisuutta voidaan muokata. Maailma merkityksellistetään eri tavoin eri tilanteissa, sillä kieli on diskurssitutkimuksen näkökulmasta katsoen joustava resurssi, jota voi käyttää eri tavoin eri tilanteissa eri aikana. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12–15.) Diskurssianalyysissä ollaan kiinnostuneita tavastamme konstruoida maailmaa, toisin sanoen niistä merkityksistä joita annamme ilmiöille ja tapahtumille. Diskurssianalyysissä puhutaan myös merkityssysteemeistä. Niiden ajatellaan rakentuvan sosiaalisissa käytännöissä ja olevan suhteessa toisiinsa. Merkityssysteemejä voidaan myös kutsua diskursseiksi. Diskurssit, tai tulkintarepertuaarit, ovat tutkijan tekemiä tulkintoja analysoidavasta tekstistä. Tutkittava teksti itsessään ei siis ole diskurssi. Diskurssianalyysissä ei ole kyse tekstien ominaisuuksien kirjaamisesta vaan tulkinnasta, jonka tutkija tekee aineistosta. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 18–21, 26–27.) Aineistonanalyysiäni ohjaa tutkimuskysymykseni. Keskityn tarkastelemaan, niitä kielellisiä piirteitä, jotka antavat minulle vastauksia. Analyysiäni ja tulkintaani ohjaa myös fokuoituminen julkisen vallan ja yksityisen välisen suhteen erilaisiin merkityksellistämisen tapoihin.

Diskurssien voidaan nähdä olevan eri näkökulmia maailmaan ja todellisuuteen, ja ne liittyvät henkilön tapaan olla vuorovaikutuksessa todellisuuden kanssa. Näin ollen, diskursseihin vaikuttavat myös ihmisten sosiaaliset ja henkilökohtaiset identiteetit ja heidän sosiaaliset verkostonsa. Diskurssit eivät toisin sanoen edusta mitään yhtä, ainoaa oikeaa todellisuutta ja toimivat projektoreina mahdollisista erilaisista todellisuuksista, ja tätä kautta voivat vaikuttaa todellisuuteen. Diskurssit myös muuttuvat ja muokkaantuvat kulttuurisesta ja historiallisesta kontekstista riippuen. Tästä huolimatta ihmiset yleensä tunnistavat, mistä puhutaan. Diskursseilla on monia eri abstraktio tasoja. Kaikista yleisin on selkein ja yksinkertaisin. Sitä korkeammalla tasolla olevat diskurssit ovat

monimuotoisempia ja osittain toisista diskursseista muodostuvia. Diskurssit linkittyvät toisiinsa ja muodostavat yhdessä uusia diskursseja. (Faircough, 2003.)

Faircoughin (2003) mukaan diskursseja voidaan tunnistaa teksteistä kahdella eri tavalla. Diskursseista voidaan tunnistaa erilaisia tapoja representoida maailmaa. Tällöin kiinnitetään huomiota erilaisiin teemoihin, joita teksteistä nousee. Erityisesti huomiota kiinnitetään tekstissä esiintyviin sanavalintoihin ja näiden sanojen välisiin semanttisiin suhteisiin. Eri diskurssit voivat käyttää samoja sanoja mutta eri tavalla. Tällöin erot diskurssien välillä tulevat näkyviin ainoastaan tarkkailemalla myös muiden teksteissä olevien sanojen välisiä suhteita toisiinsa. Tekstien ja sanojen väliset suhteet tuovat myös näkyviin erilaiset valtasuhteet. Keskenään kiistelevien ja ristiriidassa olevien diskurssien havaitseminen yleensä tuo näkyviin niiden taustalla olevien näkökulmien väliset valta-asetelmat. Tämä on toinen tapa, jolla Faircoughin mukaan diskursseja voidaan tunnistaa eli tunnistamalla ne eri näkökulmat, jotka ovat diskurssien takana. Näin ollen tunnistamalla diskursseja emme ainoastaan kiinnitä huomiota sanavalintoihin ja sanojen välisiin suhteisiin, vaan kohdistamme huomiomme myös sanojen takana oleviin sosiaalisiin konteksteihin, ajattelutapoihin ja käytäntöihin.

Foucault'lla on ollut suuri merkitys diskurssitutkimukselle. Foucault'n mukaan kielen variaatio on järjestynyttä ja vaikuttaa sosiaaliseen todellisuuteen. Foucault puhui diskursseista ja viittasi niillä kulttuurisesti jaettuihin merkityksellistämisen tapoihin, joilla muokataan ja ymmärretään todellisuuttamme. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 25–26.) Vallan ja diskurssien yhteenkietoutumista on myös kiinnostavaa analysoida. Tällöin ollaan kiinnostuneita siitä, miten joku tieto saa totuuden aseman. (Jokinen & Juhila 1993, 75).

Michel Foucault tunnetaan erityisesti vallan filosofina. Foucault'n mukaan ajatteluamme ohjaavat käytännöt, jotka muokkaavat niin kohteita kuin subjekteja. Foucault'n termejä käyttäen, ajatteluamme ohjaa objektivointi ja subjektivointi. Objektivoinnilla Foucault tarkoittaa tapoja, joilla asiasta tehdään ajattelun kohde. Asiat ja ilmiöt voivat tieteellisissä diskursseissa ja instituutioissa objektivoitua teoreettisen tietämisen sekä toiminnan ja vaikuttamisen kohteiksi. Subjektivoinnilla vuorostaan tarkoitetaan miten objekteja ajatteleva subjekti määrittellään ja muokataan. Subjektivoinnilla voidaan myös tarkoittaa erilaisia tapoja, joilla ihmisten ajatteluun ja toimintaan pyritään vaikuttamaan. (Alhanen 2007, 11–22.)

Foucault'n mukaan diskursseja muotoilevat tietyt säännöllisyydet, jotka perustuvat diskursiivisiin käytäntöihin. Diskursiiviset käytännöt ovat sosiaalisesti vakiintuneet tavat puhua asioista. Ihmiset

eivät yleensä ole tietoisia diskursseja ohjaavista diskursiivisten käytäntöjen säännöistä. Diskursiiviset käytännöt ovat vahvasti kulttuurisidonnaisia, eikä niitä tule tarkastella ottamatta huomioon historiallista kontekstia. (Alhanen 2007, 59–60.)

Diskursiivisten käytäntöjen sääntöjä voidaan analysoida Foucault'n mukaan tarkastelemalla jokaista diskurssia neljässä eri sarjassa. Ensimmäiset kaksi sarjaa käsittelevät diskurssien kohteiden ja lausumistapojen muotoutumista eli subjektivointia ja objektivointia. Diskurssin käsitteiden ja strategioiden muotoutuminen ovat kolmas ja neljäs sarja. Tällä jaottelulla Foucault pyrkii osoittamaan millaiset säännöt ohjaavat diskurssien muodostumista sekä, miten ne ovat vuorovaikutuksessa keskenään. (Alhanen 2007, 62–63.)

Foucault'n mukaan merkityssuhteet voidaan jakaa karkeasti kolmeen ryhmään. Merkityssuhteita voidaan tarkastella siitä näkökulmasta, kuinka niillä on valtaa toisiin, mitä toimintaa ne kohdistavat toisiin ja näin ollen miten vaikuttavat muihin ja sitä kautta myös itseensä. Näitä kolmea eri näkökulmaa ei ole mielekästä tarkastella toisistaan erillään, vaikka näin joskus analyttisistä syistä tehdään. Vaikka tällainen jaottelu onkin mahdollista tehdä, ovat nämä merkityssuhteiden eri osa-alueet toisiinsa vaikuttavia ja yhteen kietoutuneita. (Fairclough 2003.) Tässä tutkimuksessa tulen nojaamaan tähän näkemykseen eri merkityssuhteiden linkittymiseen toisiinsa. Tulen myös Foucault'n näkemyksen mukaisesti tarkastelemaan näiden merkityssuhteiden välisiä valta-asetelmia ja pohdin niiden takana olevia sosiaalisia konstruktioita. Erityisesti kohdistan huomioni näihin konstruktioihin ja valta-asetelmiin yksityisen ja julkisen välisen suhteen näkökulmasta.

Jokinen, Juhila & Suoninen (1993, 27) mukaan diskurssi käsite sopii tulkintarepertuaari käsitettä paremmin niihin tutkimuksiin, joissa painopiste on historiallisessa tarkastelussa, valtasuhteiden analyysissä tai institutionaalisissa sosiaalisissa käytännöissä. Koska tutkimukseni liikkuu vahvasti institutionaalisen käytännön ja julkisen vallan aihepiirissä, käytän tutkimuksessa diskurssikäsitettä tulkintarepertuaarin sijaan. Diskurssikäsitteestä ei ole olemassa yhtä, selkeää, aina käytettyä määritelmää. Tässä tutkimuksessa tarkoitan diskurssilla niitä merkityksellistämisen tapoja joita aineistosta on löydettävissä. Merkityksellistämisen tavoilla tarkoitan niitä yhteisiä puhetapoja, joihin tekstit voidaan useammassa kohdissa palauttaa.

Aloitan analyysini kiinnittämällä systemaattisesti huomioni niihin teksteihin, joissa tavalla tai toisella viitataan lastensuojeluun instituutiona. Pyrin tavoittamaan aineiston analyysillä jotakin tutkittavalle ilmiölle ominaista. Toisin sanoen, etsin aineistostani niitä tapoja, joilla tuotetaan sisältöjä lastensuojelulle instituutiona. Tutkimukseni kysymyksenasettelu kohdistaa huomioni myös

siihen suljetaanko joissain tilanteissa lastensuojelu pois teksteistä, jolloin lastensuojelua ei mainita tekstissä ollenkaan, vaikka teksti muutoin sisällöltään viittaisi lastensuojelun olemassaoloon. Olen keskittynyt aineistosta nouseviin keskeisiin diskurssiivisiin prosesseihin. Tarkastelen, millaisia lausetyyppejä löytyy, ovatko ne väittämiä, kysymyksiä, käskyjä. Lisäksi pohdin, mistä näkökulmasta teksti on kirjoitettu. Näkökulma, josta teksti on kirjoitettu, kuvastaa sitä maailmankuvaa, josta käsin sitä asiaa tarkastellaan. Voidaan nähdä, että tämä on tapa, jolla pyritään ohjaamaan lukijaa tiettyyn lukutapaan. Tarkastelun kohteeksi nousee myös, millä tavoin valta kytkeytyy näihin sisältöihin.

Otan huomioon analyysiä tehdessäni kielelliset keinot tehdä lastensuojelua. Instituutiot, lait, henkilöt, esineet voivat kaikki tapauskohtaisesti nähdä viittaavan lastensuojeluun. Analysoidessaan tekstiaineistoja tulee, diskurssianalyysiä käyttävän tutkijan, kiinnittää huomiota erityisesti sanavalintoihin, kategorisointeihin sekä retoristen keinojen käyttöön. (Jokinen, Juhlia & Suoninen 1999, 239–240.) Tekstiaineisosta ei ole mahdollista eritellä ja tarkastella elävää yleisösuhdetta. Aineistosta voidaan kuitenkin pyrkiä erittelemään, mille kohdeyleisölle teksti on kirjoitettu ja kenet se pyrkii vakuuttamaan. (Mt, 1999, 129.) Koska aineistoni on tekstiaineisto, en voi tarkastella elävää yleisösuhdetta. Pyrin tästä huolimatta diskurssitutkimuksen hengen mukaisesti tulkitsemaan, kenelle kirjoitukset ovat suunnattu ja millaisiin vaikutuksiin tällaisilla argumentointikeinoilla voidaan mahdollisesti pyrkiä.

Analyysiäni ohjaa kiinnostukseni valtaan ja siihen liittyvien suhteiden näyttäytymiseen. Mielestäni sosiaalityöntekijän rooliin liittyy erottamattomana osana lainsäädännön mahdollistama valta. Jos katsotaan, että jollain on valtaa, on myös oletettava, että sillä vallankäytöllä on kohde. Sosiaalityössä valtakäytön kohteena pidetään usein asiakasta. Tässä tutkimuksessa voidaan nähdä perhehoitajan olevan asiakkaaseen rinnastettavassa asemassa. Kuitenkaan, kuten aikaisemmin jo esitin, vallan suhdetta ei tule tarkastella näin yksinkertaisena ja suoraviivaisena. Analyysissä kiinnitänkin huomiota erityisesti vallankäytön moninaisuuteen ja sen verkostomaiseen tapaan ilmetä.

Tässä luvussa pohdin tutkimuksen kannalta olennaisia eettisiä kysymyksiä sekä selvennän tutkimukseni tuloksiin liittyvät rajoitukset. Lisäksi esittelen lastensuojelua koskevien kuvauksien erilaisia diskursseja. On paikallaan myös pohtia tutkimukseni luotettavuutta ja eettisyyttä. Tutkimukseni tarkoituksena ei ole saada yleistettävää tietoa.

Luotettavuutta arvioitaessa on myös olennaista tarkastella kysymystä objektiivisesta tiedosta. Tulkinnat, joita teksteistä teen, pyrin perustelemaan, ja tiedostan kaiken aikaa oman roolini lukijana ja tutkijana. Reflektoinnilla on keskeinen merkitys roolissani tutkijana. Reflektoinnilla tarkoitetaan sen pohtimista missä määrin tutkijan on mahdollista kuvata asioita, ilmiöitä ja toimintaa ilman että konstruoi ne huomaamattaan totutulla tavalla. Olennaista on myös pohtia, millaisia seurauksia tutkijan käyttämällä käsitteellisillä konstruoinneilla voi olla käytäntöjen kannalta. Myös tutkittavan aineiston kulttuurinen konteksti on merkittävä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 24, 29–32.) Mielestäni tämä liittyy vahvasti siihen, millä tavoin analysoin ja tulkitsen aineistoa. Minun on tutkijana oltava herkistynyt omille tavoilleni merkityksellistää ilmiöitä ja totutuille ajattelutavoille sekä mahdollisille ennakkoluuloille.

Eettinen velvollisuuteni tutkijana on lisäksi pohtia tutkimukseni mahdollisia eettisiä vaikutuksia. Tutkimukseni aineisto koostuu julkisista artikkeleista. Näin ollen en tarvitse tutkimuslupaa aineiston keräämiseen. Minun ei myöskään tarvitse huolehtia tutkittavien anonymiteetin säilyttämisestä. En näe, että tutkimuksestani voisi olla koettua haittaa tai vahinkoa lehdessä esiintyville henkilöille, perhehoitajille yleisesti tai Perhehoitoliitolle.

Lastensuojelua pidän tutkimuksessani kattokäsitteenä, joka pitää sisällään useita eri toimijoita. Näin ollen olen analyysissäni kiinnostunut teksteistä, jotka koskevat niin sosiaalityöntekijöitä, sosiaalitoimea, sijoittajia ja sijoituskuntia sekä lastensuojelua ja perhehoitoa koskevia lakeja. Analysoidessani tekstejä kiinnitän huomiota teksteissä tehtyihin valintoihin. Keskeinen yksittäisten tekstien valintaa ohjaava periaate on ollut pyrkimys löytää diskursiivisia yhteneväisyyksiä ja toisaalta myös keskenään kiisteleviä kannanottoja. Tämän vuoksi olen ryhmitellyt analyysit neljäksi kokonaisuudeksi. Näissä kokonaisuuksissa yhdistyvät mielestäni ilmaisut, joissa on samansuuntainen sisältö, merkitys tai funktio. Esimerkit ovat usein yksinkertaisia lauseita. Valitsin aineistojoukosta analysoitavaksi tekstejä jotka minun tulkintani mukaan antoivat vastauksia tutkimuskysymykseeni: millaisena lastensuojelun sosiaalityöntekijän ja sijaisperheen välinen suhde paikantuu Perhehoito-lehden kirjoituksissa? Olen tekstejä analysoidessani kiinnostunut siitä, millaista toimintaa kuvataan, miten lastensuojelu toimijana on esitetty ja pohdin myös millaista suhdetta lukijaan luodaan näillä valinnoilla, miten lastensuojelu rakentuu aineiston lauseissa ja millainen rooli lastensuojelulla on.

Ensimmäisen otsikon alle sisältyvät tekstit, joissa lastensuojelu nähdään perheen ulkopuolisena, etäisenä toimijana. Tämä teema pitää sisällään viittauksia lastensuojeluun yleensä kontrolloivana ja valtaa käyttävänä tahona. Näissä teksteissä myös usein esiintyy perhehoitajien ja viranomaisten

vastakkainasettelua. Sisällytän tähän samaan teemaan myös viittaukset lastensuojelusta puhtaasti maksavana tahona. Toisen teeman alle sisällytän tekstit joissa lastensuojelu esiintyy mahdollistajana ja tuenantajana. Näissä kirjoituksissa lastensuojelu nähdään perhehoitajan resurssina ja voimavarana. Teksteistä löytyy myös kirjoituksia joissa viranomainen nähdään perhehoitajan vierellä kulkijana. Tätä pidän kolmantena teemana. Perhehoitajaa ja viranomaista esitetään tasavertaisina yhteistyökumppaneina. Kirjoituksista on noussut esille myös neljäs teema. Nämä ovat tekstejä joissa lastensuojelua ei ole nimetty ollenkaan.

Diskurssien valikoitumista on ohjannut mielenkiintoni julkisen vallan esiintymisestä. Peilaan diskursseissa teoriaosuudessa esiin ottamiini asetelmia yksityisen ja julkisen välisestä suhteesta sekä asiantuntijatiedon ja maallikkotietämyksen ilmenemisestä. Huomioni on myös kohdistunut kirjoituksiin joista on jollain tapaa ollut luettavissa tiedon ja vallan linkittymistä toisiinsa. Pysin analyysissäni tarkastelemaan millä tavoin valta esiintyy diskursseissa, miten tekstit näyttäytyvät asiantuntija- ja maallikkotietämysakselilla sekä miten tieto ja valta näyttäytyvät teksteissä.

Olen ensin jaotellut löytämäni maininnat lastensuojelusta neljään eri kategoriaan. Jako näihin kategorioihin tapahtui teksteistä itsestään nousevista elementeistä. Kategorisointia on ohjannut mielenkiintoni vallan ilmentymään perhehoidon ja lastensuojelun välisessä suhteessa, mutta itse teemat ovat nousseet itse esille teksteistä. Nämä neljä kategoriaa ilmentävät neljää eri vallitsevaa tapaa puhua lastensuojelussa Perhehoito-lehden teksteissä. Tämän jälkeen olen kiinnittänyt tarkemmin huomiota kirjoitusten lauseenrakenteisiin. Olen myös kiinnittänyt huomiota kirjoituksissa käytettyihin retorisiin keinoihin. Koska huomioni on kohdistunut vallan ilmenemismuotoihin, niiden näkyminen on sen vuoksi voimakkaammin esille tuloksissani. Toinen tutkija, jolla on toisenlaisen mielenkiinnon kohde, löytäisi varmasti teksteistä toisenlaisia teemoja.

4.3 Aineistona Perhehoito-lehti

Tutkimukseni empiirisen aineiston keräsin Perhehoitoliiton julkaisemasta Perhehoito-lehdestä. Aineistoni koostuu 22 Perhehoito-lehdestä vuosilta 2007–2011 (liite 1). Lehtien numeroista puuttuvat 1/07, 2/08 ja vuoden 2010 kaikki muut numerot paitsi 3/10. Lehtien valikoitumiseen on vaikuttanut niiden saatavuus. Aineistoni rajaukseksi valitsin julkaisuvuoden. Koska tutkimukseni liittyy vahvasti perhehoitoon ja lastensuojelun instituution väliseen suhteen määrittelyyn, oli mielestäni tutkimuksellisesti mielekästä valita tarkastelun ajankohdaksi viimeisimmät vuodet ennen vuoden 2012 alussa voimaantullut lakimuutosta koskien perhehoidon ensisijaisuutta sijaishuollon muotona. Tässä tutkimuksessa en tarkastele onko lastensuojelun paikatuminen Perhehoito-lehdessä

muuttunut vuosien varrella. Tästäkin syystä pidän perusteluna rajata aineistoni koskemaan vain julkaisuja jotka ilmestyivät ennen vuotta 2012.

Aineiston keräsin harkinnanvaraisella otannalla. Tarkoituksena oli löytää tutkimukseni kannalta mahdollisimman paljon relevanttia aineistoa. Analyysini ulkopuolelle ovat rajautuneet tekstit, jotka eivät liity tulkintani mukaan lastensuojelulliseen perhehoitoon. Perhehoito-lehdessä on myös monia kuvia, kurssi- tai työpaikkailmoituksia, mainoksia ja tekstejä, jotka eivät ole tutkimukseni kannalta relevantteja. Tällaisia tekstejä ovat esimerkiksi biologisten vanhempien kirjoittamat kolumnit, sijoitettujen lasten omakohtaiset kirjoitukset tai tieteelliset artikkelit, joiden näkökulma liittyy edellä mainittuihin tai perhehoitoon muiden kuin lastensuojelu lasten kanssa.

Perhehoitoliitto on valtakunnallinen sijaisvanhempien ja perhehoitajien liitto joka perustettiin vuonna 1983. Liittoon kuuluu noin 3700 jäsentä. Perhehoitoliiton Internet-sivuilla luetellaan heidän tärkeimmiksi palveluiksi tiedottaminen, vaikuttaminen, kansainvälinen työ, perhehoitajien ja sijoitettujen lasten tukeminen sekä jäsenjärjestöjen toiminnan tukeminen. Perhehoitoliiton keskeisin tavoite on turvata apua tarvitseville oikeus elää perheessä. Liitto myös kehittää perhehoitoa ja osallistuu perhehoitoa koskevien lakien valmisteluun. (Perhehoitoliitto ry, 2011)

Perhehoito-lehti on Perhehoitoliitto ry:n julkaisema lehti. Lehti ilmestyy kuusi kertaa vuodessa. Lehdessä kerrotaan ajankohtaisista perhehoitoon liittyvistä aiheista. (Perhehoitoliitto ry, 2011) Perhehoito lehdet ovat vuodesta 2009 julkaistu myös Internetissä. Perhehoito-lehden tekstit koostuvat kolumneista, asiantuntijakannanotoista, tutkimuksellisesta tiedosta ja haastatteluista. Tekstien keskeisenä sisältönä on perhehoitoon liittyvät ajankohtaiset ilmiöt ja kysymykset. Perhehoito-lehden kohdeyleisönä ovat ensisijaisesti perhehoitajat ja viranomaiset. Perhehoito-lehden Internetsivuilla kerrotaan, että lehti tavoittaa 3000 perhehoitajaa ja saman verran viranomaisia. Perhehoito-lehdessä perhehoito käsittää myös vanhuksien, mielenterveyskuntoutujien ja kehitysvammaisten perhehoidon. Tällaiset tekstit luonnollisesti rajautuvat tutkimukseni ulkopuolelle, koska olen rajannut tutkimukseni aihepiirin käsittämään vain lastensuojelun perhehoitoon liittyvät tekstit. Pyrin löytämään lehden teksteistä kuvauksia lastensuojelusta. Kiinnostuksen kohteeni on perhehoitajien näkemys lastensuojelusta laajana instituutiona ja erityisesti julkisen vallan edustajana.

Perhehoito-lehdessä esiintyvien tekstien kautta pääsen tarkastelemaan, millaisena Perhehoitoliitto haluaa esitellä lastensuojelua instituutiona. Tekstit, jotka julkaistaan lehdessä, eivät ole valikoituneet sattumanvaraisesti. Tekstit ovat käyneet päätoimittajan arvioinnin kautta. Hän on

tehnyt oman rajauksensa siitä, mitkä kirjoitukset julkaistaan ja mitkä ei. Tekstejä on voitu myös muokata tai lyhentää päätoimittajan toimesta ennen julkaisua. Näin ollen voidaan katsoa, että tekstit, jotka lopulta päätyvät julkaisuun, ovat valikoituneet syystä tai toisesta sellaisiksi, joita Perhehoitoliitto haluaa esitettävän.

Empiirinen aineistoni ei ole kaiken kattava vaan rajautuu hyvin tarkasti vain yhteen julkaisuun ja siinä esitettyihin näkemyksiin. Tiedostan, että Perhehoito-lehdessä esitetyt näkökulmat ovat Perhehoitoliiton edustuksellinen ääni, eikä näin ollen välttämättä edusta jokaista perhehoitajaa. Kuitenkin mielestäni myös tämän edustuksellisen äänen tulkinta ja esiin tuominen on mielenkiintoinen ja tiedollisesti arvokas.

5 LASTENSUOJELUN ERI ROOLIT PERHEHOITO-LEHDEN TEKSTEISSÄ

5.1 Lastensuojelu kontrolloijana

”Liinu oireili taustansa ja biologisten vanhempien tapaamisten vuoksi vaikeasti, sosiaalityöntekijältä ei myötätuntoa herunut ja perhe oli jaksamisensa äärirajoilla”

Aineistoni kirjoituksista nousi esille useita tekstejä, joissa lastensuojelu paikantui selvästi perheen ulkopuoliseksi tahoksi. Lastensuojelu rajattiin perheen ulkopuolelle ja usein esitettiin epätoivottuna kontrolloijana. Nimeän tämän diskurssin kontrolloija diskurssiksi. Näissä kirjoituksissa lastensuojelu näyttäytyi yleensä vahvasti valtaa käyttävänä vieraana perheessä. Lastensuojelun ja perhehoidon välinen suhde näyttäytyi kirjoituksissa jollain tapaa ristiriitaisena, ja teksteissä oli usein luettavissa jonkinlaista vastakkainasettelua. Vastakkainasettelua ja ristiriitatilannetta kuvastaa hyvin tämän luvun aloittanut esimerkki. Sijaisperhe koki, että sosiaalityöntekijältä ei myötätuntoa herunut. Perhe koki, että he eivät tulleet kuulluiksi ja ymmärretyiksi. Sosiaalityöntekijä ja perhe eivät olleet ikään kuin samalla puolella, vaan perhe odotti työntekijältä jotain mitä ei koskaan saanut.

Kontrolloija-diskurssin keskeisin piirre on jokin ristiriita yleensä perhehoitajan ja viranomaisen välillä. Lastensuojelu näyttäytyy teksteissä vallanpitäjänä, perhehoito vuorostaan näyttäytyy puutteellisena, muutoksia kaipaavana. Valta korostuu sanavalinnoissa, vallanpitäjä ja vallankäytönkohde-asetelmana sekä asiantuntijatiedon esille tuomisena. Teksteissä on luettavissa myös vastuuta ja velvollisuutta korostavaa puhetta.

”- Lasten puolia täytyy pitää melkein joka asiassa. Esimerkiksi harrastuksen tukeminen ei ole itsestään selvyys. Sijaisvanhemman täytyy olla tarpeeksi valveutunut, jotta saa lapselle kuuluvat palvelut.”

Lastensuojelu näyttäytyy edellisessä esimerkissä vallanpitäjänä, jota vastaan täytyy taistella ja pitää puolia. Sijaishuollossa yleensä nähdään olevan kyse lapsen edusta. Niin sosiaalityöntekijän kuin perhehoitajankin odotetaan toimivan lapsen edun mukaisesti. Tässä tekstissä on tuotu esille työntekijän ja perhehoitajan välinen erimielisyys siitä, mikä on lapsen etu. Perhehoitaja nähdään lapsen puolustajana, joka taistelee sosiaaliviranomaista vastaan.

”Nykyisen lain ollessa liian tulkinnanvarainen, tulee uuden lain olla selkeästi velvoittavampi. Sinällään nykyinenkin laki ei estä tekemästä riittävän kattavaa ja hyvää toimeksiantosopimusta, mutta ilman lain velvoitetta sijoittavan kunnan resurssit ja tahtotila ratkaisevat sopimuksen sisällön. Perhehoitajan oikeudellisen aseman heikkous näkyy mm. sijaishuoltopaikan muutoksissa ja jopa arjen tilanteissa, kun arkihuoltajuuden virallinen status puuttuu. Uuteen lakiin tulee sisällyttää säädökset myös rajoittamistoimenpiteistä, jotka nyt puuttuvat perhehoidon lainsäädännöstä.”

Myös perhehoitajan heikkoon asemaan juridisesta näkökulmasta on kiinnitetty huomiota ja uuden lain toivotaan tuovan siihen muutoksia. Perhehoitajan oikeudellisen aseman heikkous sijaishuollon muutoksissa, arkihuoltajan virallisen statuksen puuttuminen ja toive rajoitustoimenpiteiden käyttömahdollisuudesta kertovat perhehoidon toiveesta saada lisää valtaa. Myös puhe lastensuojelusta toimeksiantosopimuksen sisällöstä päättävänä tahona vahvistaa käsitystä perhehoidosta vallankäytön kohteena. Lastensuojelun vahva asema vallanpitäjänä on tuotu esille puheessa resursseista ja sijoittavan kunnan tahtotilasta päättäessä toimeksiantosopimuksen sisällöstä. Nämä asiat yhdessä luovat mielikuvan ristiriidasta, jossa lastensuojelu ja perhehoito nähdään vastakkaisina. Mielestäni tämä ristiriita on ymmärrettävissä lastensuojelun ja perhehoidon eri asemien kautta. Lastensuojelu on julkista, viranomaisen harjoittamaa toimintaa. Perhehoito sitä vastoin on nimensä mukaisesti perheeseen ja yksityiseen elämään liittyvää.

Ristiriita julkisen vallan edustajan ja yksityisen välillä on selvästi luettavissa ja tulee esille rajankäyntinä perheen sisäisen ja sen ulkopuoliseksi jäävän vieraan välillä. Aineistossa oli kirjoituksia joissa rajankäyntiä käytiin siinä, ketkä kuuluvat meidän perheeseen ja ketkä jäävät ulkopuolelle. Muut tahot määriteltiin ulkopuolisiksi, jotka uhkasivat perheen sisäistä yksityisyyttä yrittämällä tunkeutua perheen sisäpiiriin. Tällöin ulkopuolinen näyttäytyi vaarana, uhkaavana ja pelottavana. Perhe näyttäytyi ulkopuolisen tunkeilun vuoksi valvonnan ja vallan käytön kohteena. Monissa teksteissä julkisen vallan asema näyttäytyi auktoriteettina, ja perhe oli selvästi alisteisessa asemassa.

”Sijaisvanhemmat eivät voi hyötyä työnohjauksesta, jos he pelkäävät, että työnohjaaja kertoo luottamuksellisista asioista sosiaalityöntekijöille.”

”Jos sijaisvanhempien tapaamisia koskeva materiaali on osa lapsen potilasrekisteriä, sosiaalityöntekijä saa myös ne pöydälleen. Materiaali, jonka sijaisvanhempi on tuottanut luottamuksellisessa keskustelussa terapeutin kanssa, siirtyy hänen tietämättään ulkopuoliselle.”

Yksityisen ja julkisen välisen raja tulee selvästi esille edellisissä esimerkeissä. Näissä perhehoitajan yksityisyyden suoja näyttää rikkoutuneen. Lastensuojelu julkisen vallan edustajana halutaan pitää perheen yksityisyyden piirin ulkopuolella ainakin joiltain osin. Sosiaalityöntekijällä nähdään olevan valtaa pyytää ja saada perhehoitajan tuottamaa luottamuksellista tietoa. Sosiaalityöntekijään viitataan jopa sanalla ulkopuolinen, joka tuo selvästi esille työntekijän aseman perheen yksityisen piirin ulkopuolisena vieraana. Perhehoitaja myös näyttää pelkäävän, että sosiaalityöntekijä saa tietää. Näissä kontrolloija-diskurssin esimerkeissä sosiaalitoimen valta ja oikeus esitetään epätoivottuna tunkeiluna perheen yksityisyyteen.

”Sosiaalityöntekijät alkoivat valmistella tuolloin 2-vuotiaan Mikan sijoitusta meille. Hän oli hyvin haasteellinen lapsi, mutta koska meillä oli vahva suhde, selviäisimme varmasti. Näin sosiaalityöntekijät uskoivat.”

Sosiaalityöntekijän asemaan liittyvä valta ja sen mahdollistama oikeus määrittää perheen sisäisiä asioita on tuotu selvästi esille. Sosiaalityöntekijä on se kuka arvioi ja päätti, että perhe selviytyy. Tämä esimerkin lauseissa toimijana ovat sosiaalityöntekijät. He valmistelevat ja uskoivat. Sosiaalityöntekijät ovat perustaneet uskomuksensa ja valmistelunsa heidän asiantuntijatietoonsa. Asiantuntijatiedon ja maallikkotietämyksen välinen ristiriita tuli aineiston teksteissä useissa kohdissa esille. Tämä oli yhtenä voimakkaimmin perhehoitoa ja lastensuojelua vastakkain asettelevana seikkana. Asiantuntijatiedon ja maallikkotietämyksen erottelu ja eriarvoisuus näyttäytyi useissa kirjoituksissa, kuten seuraavissa esimerkissä pyrin osoittamaan.

Asiantuntijatieto ja maallikkotietämys ovat eriarvoisuutensa vuoksi nähtävissä selvänä ristiriitana lastensuojelun ja perhehoidon välisessä suhteessa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä on viranomainen, jolla on asiantuntija-asema, ja sitä kautta hänen voidaan nähdä omaavan asiantuntijatietoa. Asiantuntijatieto näin ollen mahdollistaa vallankäytön. Perhehoitajalla sitä vastoin ei ole samaa lakisääteistä asiantuntija-asemaa, vaan perhehoitajan yleensä nähdään toimivan maallikkotietämyksen pohjalta. Tämä ristiriita tulee selvästi esille Perhehoito-lehden kirjoituksissa ja on ominaista kontrolloija-diskurssille.

“Heidän mielestään sijaisvanhempien kokemustiedolle lapsen arjen näkijöinä ja tuntijoina ei annettu riittävästi arvoa. Tämä näkyi esimerkiksi sovittaessa tapamiskäytänteistä lapsen edun vastaisesti sosiaaliviranomaisten myöntyessä biologisten vanhempien vaatimuksiin.”

Tässä esimerkissä tulee selvästi esille perhehoitajien halu saada arvostusta omalle tietämykselleen. Perhehoitajat ovat lasten arjen asiantuntijoita. He viettävät arkea lapsen kanssa, näkevät lapsen

elämään läheltä ja hyvin usein ovat lasten läheisimpiä uskottuja. Kuitenkin sosiaalityöntekijän asiantuntijatielolle annetaan enemmän painoarvoa. Sosiaalityöntekijän arvio lapsen tilanteesta ja mahdollisista käytännöistä on merkittävämpi kuin perhehoitajan näkemys. Sosiaalityöntekijällä on asemansa vuoksi, julkisen vallan edustajana, oikeus päättää lapsen asioista. Mielenkiintoista tässä esimerkissä on se, että lapsen edun vastaisuus on esitetty itsestään selvänä asiana. Toimijana voidaan nähdä olevan sosiaaliviranomainen, joka sopii tapaamiskäytänteistä. Vallanpitäjä näyttää tosiasiallisesti olevan biologinen vanhempi, joka on esittänyt vaatimuksen johon sosiaaliviranomainen on myöntynyt.

Perhehoitajan voidaan nähdä oleva kuitenkin erityisessä asemassa suhteessa asiantuntijatieloon ja maallikkotietämykseen. Voidaan nähdä, että valmennuksen kautta saatu tietoa lapsen mahdollisesta oireilusta ja sen syistä sekä perhehoitajan kokemus useammista sijoitetuista lapsista, näiden yhteisvaikutuksesta perhehoitajalla on vankka maallikkotietämys lapsesta. Onko sosiaalityöntekijän asiantuntijatielto sitten jollakin tapaa parempaa kuin perhehoitajan vankka maallikkotietämys? Voiko perhehoitaja olla sosiaalityöntekijään rinnastettavissa oleva yhteistyötaho, jonka tietämykselle on annettava yhtä paljon arvoa?

”Jotkut sijaisvanhemmat kokivat joutuneensa yhteistyökumppanuuden sijasta asiakasrooliin suhteessa ammattiauttajiin. Heidän mielestä sijaisvanhempien kokemustielolle lapsen arjen näkijöinä ja tuntijoina ei annettu riittävästi arvoa.”

”Osa perhehoitajista kokee, että lasten oikeudet ja edut eivät aina tule huomioituksi ja että he joutuvat altavastajaan rooliin ristiriitatilanteissa. Jotkut perhehoitajat kokevat myös, ettei heidän tietämystään ja asiantuntemustaan lapsesta oteta aina huomioon riittävästi. Eräät ovat joutuneet peräämään lapsen oikeuksia sosiaalitoimessa jopa siinä määrin, että ovat katsoneet parhaimmaksi vaihtaa sitä viranomaista, jonka kanssa asioivat.”

Näissä kahdessa esimerkissä perhehoitaja on kokenut, että hänen tietämystään ei arvosteta. Hän on jopa kokenut joutuneensa täysin erilaiseen asemaan, mihin hän omasta mielestään olisi kuulunut. Ääriesimerkkinä tulee esille perhehoitajan arvostuksen puutteen kokeminen siinä määrin, että yhteistyölle viranomaisen kanssa ei ole enää ollut edellytyksiä, ja perhehoitaja on vaihtanut työntekijää. Perhehoitajat määrittyvät vahvasti asiantuntijoiksi lapsen asioissa. Samaan aikaan kuitenkin teksteissä nousee esille perhehoitajien tunne siitä, että tätä asiantuntijuutta ei nähdä eikä arvosteta. Perhehoitajat myös rinnastetaan lapsen puolustajiksi muita ammatillaisia vastaan. Voidaan nähdä, että tästä syntyy vastakkainasettelu perhehoitajan oikean, lapsen edunmukaisen tiedon ja viranomaisen toisenlaisen kenties jopa lapsen edun vastaisen tiedon kanssa. Molemmissa teksteissä toimijana nähdään perhehoitaja, sosiaalitoimen ja ammattiauttajien ollessa

näkymättömämmässä, passiivisemmassa roolissa. Tästä huolimatta esimerkeistä on luettavissa, että sosiaalityöntekijä on, perhehoitajien peräänkuuluttaessa lapsen oikeuksien toteutumista, valtaa pitävän asemassa. Perhehoitajan voidaan näin ollen nähdä olevan alisteisessa asemassa. Huomiota herättävää on kuitenkin teksteissä ilmi tullut vallan monimuotoisuus. Perhehoitajalla on ollut valtaa vaihtaa työntekijää. Sitä emme tiedä millainen seuraava työntekijä oli, mutta esimerkki osoittaa, että valtaa ei ole koskaan yksinomaan ja täysin vain toisella osapuolella. Valtaa on samanaikaisesti useammalla henkilöllä.

On hyvä pitää mielessä, että valtaa ei pidä käsitellä liian yksiselitteisenä ilmiönä. Se on monimuotoinen ja se ilmenee samanaikaisesti monella eri tavalla. Valta voi myös olla piilevänä. Tästä huolimatta tämän diskurssin ominaisena piirteenä on vallan selvä näkyminen ja nimenomaan lastensuojelun valtaapitävän asema perhehoitoon nähden.

”Perhe pyysi myös Liinulle useaan otteeseen lähetettä lastenpsykiatriselle poliklinikalle, koska lapsen oireilu vaikeutti jo muunkin perheen eloa. He pyysivät myös vanhemmuuden arviointia biologiselle äidille, joka valitti huostaanotosta oikeuteen. Kumpaankaan pyyntöön ei suostuttu. – Meidän sosiaalityöntekijä näki sijaisvanhemmat enemmän asiakkaina kuin tiimin jäseninä. Tämä ei ole hyvä asenne koska sijaisvanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välillä pitäisi toimia selkeä ja molemminpuolinen luottamuksellisuus, Marika sanoo.”

Perhehoitaja on esittänyt selkeitä pyyntöjä sosiaalityöntekijälle, joka on kuitenkin päättänyt toimia toisin kuin pyydettiin. Tässä asetelmassa tulee selvästi esille valtaapitävän ja vallankäytön kohteena oleminen. Sosiaalityöntekijä on julkisen vallan edustajan ja sen antaman oikeutuksen mukaan päättänyt toimintatavasta. Perhehoitajalla ei ole ollut mahdollisuutta siihen vaikuttaa muuten kuin kertomalla oman näkemyksensä. Perhehoitaja on aktiivisessa roolissa, ja sosiaalitoimi näyttäytyi passiivisena ja jopa etäisenä vallankäyttäjänä, joka ainoastaan torjuu pyyntöjä. Tekstissä otetaan myös selvästi kantaa siihen, että tuollainen toimintatapa viranomaiselta nähdään huonona ja yhteistyötä haittaavana. Vallan ilmenemistä korostetaan käyttämällä sanoja pyyntö ja suostumus. Alisteisessa asemassa oleva pyytää vallanpitäjän suostumusta.

Sosiaalityöntekijällä on asemansa vuoksi valtaa päättää, kuka saa tietää ja mitä. Viranomaisella on oikeus saada tietoja, mutta samalla vaitiolovelvollisuus. Työntekijän asemaan liittyy näin ollen valtava vastuu päättää siitä, kenelle voi ja pitää kertoa ja mitä tietoja. Perhehoitajan kohdalla asetelma on samankaltainen. Perhehoitaja on joiltain osin velvollinen kertomaan viranomaiselle tietojiaan, ja myös perhehoitajaa koskee vaitiolovelvollisuus, mutta samalla perhehoitaja voi päättää jättää asioita kertomatta.

”Alussa olisimme tarvinneet enemmän tietoa lapsesta. Hankimme tietoa jälkikäteen mutta se olisi ollut tarpeen heti alussa, Vainio-Pekat kritisoivat... Miksei sitä tietoa kerrottu meille aikaisemmin?”

Miksi tietoa ei kerrottu meille aikaisemmin kyselevät perhehoitajat. Sosiaalityöntekijä ei ole syystä tai toisesta kertonut perhehoitajien mielestä riittävästi tietoja lapsesta alussa. Ristiriita asiantuntija-asemassa olevan viranomaisen ja maallikkoasemassa olevan perhehoitajan välillä on selvä. Ristiriita-asetelmaa vielä vahvistaa tekstissä käytetty kritisoivat-sana.

”Perhehoito on sekä inhimillisesti että taloudellisesti erinomainen hoitomuoto, josta myös kuntien päättäjien ja luottamushenkilöiden tulisi olla tietoisia. Tiedon ja kokemusten jakamisessa Perhehoitoliito ja sen alueelliset yhdistykset perhehoitajineen ovat käytettävissä.”

Valta näyttää olevan kuntien päättäjillä ja luottamushenkilöillä. Teksti on kirjoitettu tarkoituksena vakuuttaa perhehoidon toimivuus sijaishuollon muotona. Kirjoituksessa ilmaistaan selvästi, että perhehoito on erinomainen hoitomuoto ja, että päättäjien tulisi olla tietoisia asioita. Valta tehdä päätökset on muualla, mutta perhehoidolla olisi arvokasta tietoa asiasta. Tässä esimerkissä vedotaan jälleen perhehoitajien kokemustietoon, maallikkotietämykseen aiheesta. Tieto nähdään arvokkaana, mutta samalla huomioidaan vallanpitäjän asema. Perhehoito asettuu vaan tarjoamaan omaa asiantuntemustaan ja on käytettävissä. Vallanpitäjän asema päättäjänä, siitä haluaako hän hyödyntää tätä tietoa ja näkemystä vai ei, säilyy. Tässä myös vihjaistaan, että kuntien päättäjät vaikkakin vallanpitäjän asemassa ja näin ollen asiantuntijatiedon piirissä, eivät ehkä ole saaneet kaikkea tarpeellista tietoa. Voidaan nähdä, että perhehoidolla on asiantuntemusta ja tietoa, jota muiden asiantuntijoiden olisi tarpeellista saada.

Perhehoito-lehden kirjoituksista nousi esille kontrolloija diskurssiin sisältyviä tekstejä, joissa lastensuojelun valta-asemaa korostettiin ja lastensuojelua vastuullistettiin. Vallan nähtiin olevan selvästi lastensuojelulla, ja sen varjolla lastensuojelulta veloitettiin toimenpiteitä. Valtaa ja asiantuntemusta ei haluttu ottaa lastensuojelulta pois eikä sen olemassaoloa tai oikeutusta kyseenalaistettu.

”- Sijaisvanhemmalle annettavan vastuun määrä on meille uusi asia. Sosiaalitoimi siirtää omaa vastuutaan meille. Samalla meidän pitäisi tarkkailla ja raportoida olosuhteista ja niiden muutoksista, joita meille sijoitettu lapsi kohtaa perheemme ulkopuolella, Oskari ihmettelee.”

”Vaikka me haluamme olla yhteistyökumppani lapseen liittyvissä asioissa, pitäisi sosiaalityöntekijän suojata ja tukea sijaisperhettä.”

Sosiaalityöntekijä on asetettu toimijan asemaan, jolla on samanaikaisesti velvollisuus mutta myös oikeus. Sosiaalityöntekijä nähdään olevan valtansa vuoksi myös vahvasti perheen puolella. Koska sosiaalityöntekijälle on annettu valtaa, odotetaan hänen myös sitä käyttävän. Vallan mukana kulkee käsi kädessä vastuu, ja sitä lastensuojelun näiden esimerkkien valossa odotetaan ottavankin. Näissä kirjoituksissa vallan ilmeneminen on luettavissa nimenomaan vastuun kautta. Koska lastensuojelulla on velvollisuus puuttua tilanteeseen, voidaan myös nähdä, että sillä on valtaa toteuttaa kyseinen toimenpide.

”Toimiva sijaishuolto edellyttää kumppanuuksia, joiden järjestämisestä ei saa jättää sijaishuollon toimijoiden vastuulle. Vastuu palveluiden järjestämisestä ja kumppanuuksien käynnistämisestä on sijoittavalla taholla.”

”Sijoittavan kunnan lastensuojelun työntekijöiden vastuulla on taata tarvittava tuki sijaishuollon aikana niin lapselle, hänen vanhemmilleen kuin sijaishuolto-paikallekin.”

Lastensuojelulla on valtansa vuoksi myös vahva velvollisuus. Tässä tapauksessa velvollisuus nähdään olevan perhehoitajalle tarjottava riittävä tuki sekä tarvittavat palvelut. Mielestäni, jos nähdään, että jollain taholla on vastuu toteuttaa jotain, samanaikaisesti nähdään, että kyseisellä taholla on myös valtaa toteuttaa toimenpide. Kontrolloija-diskurssille ominaiseen tapaan vastakkainasettelu näyttäytyy näissä kirjoituksissa siten, että vastuuta ja velvollisuutta toimia jaetaan eri osapuolille. Perhehoito ei ota vastuuta asioista joiden se katsoo kuuluvan lastensuojelulle. Samanaikaisesti tulee näkyville lastensuojelun valta toteuttaa toimenpiteet ja perhehoidon puuttuva valta toteuttaa tai ottaa vastuuta niistä.

Rinnasteisena ilmiönä toimenpiteiden toteuttamisen kanssa voidaan nähdä puheeksi ottamisen valta. Yhteiskunnan, ja sen kautta lastensuojelun, velvollisuudeksi on nähty puuttuminen perheen yksityisyyteen, jos se on toteutettu lapsen edun turvaamiseksi. Lapsen oikeutta turvalliseen ja kehitystä tukevaan kasvatukseen pidetään tärkeämpänä kuin perheen oikeutta yksityisyyteensä. Etenkin sijaisperheiden kohdalla tätä sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluvaa valvontaa pidetään olennaisena osana työn hoitamista.

”Sosiaalityöntekijällä tulisi olla myös kyky ja halu havaita huolta herättäviä asioita, sekä ottaa ne kunnioittavasti puheeksi.”

Lastensuojelun toivotaan käyttävän puheeksi ottamisen valtaansa. Vaikka edellisissä esimerkeissä on lastensuojelu näyttäytynyt perheen ulkopuolisena, jopa ei-toivottuna vieraana, voidaan se nähdä myös toivottuna ulkopuolisena tahona. Tässä kirjoituksessa sosiaalityöntekijä osoitetaan perheen ulkopuoliseksi mutta toivotuksi. Halutaan, että sosiaalityöntekijä käyttää valtaansa ja oikeuttaa puuttua perheen yksityisinä pitämiin asioihin ja ottaa ne rohkeasti puheeksi. Tässä tapauksessa rajaa julkisen ja yksityisen välillä halutaan tietoisesti hämärtää ja toivotetaan julkisen vallan edustaja perheen sisäpiiriin. Vaikka tässä tekstissä ei tulekaan selvästi ilmi mitään ristiriitaa, katson tämän kuitenkin kuuluvan myös kontrolloija diskurssiin juurikin lastensuojelun valta-aseman vuoksi. Tätä valtaa pidetään selvyytenä ja jopa toivottuna.

Edellisessä tekstissä lastensuojelun toivottiin käyttävän puheeksi ottamisen valtaan ja sitä kautta murtavan julkisen ja yksityisen välistä rajaa. Seuraavissa kirjoituksissa kuitenkin sosiaalityöntekijä ja viranomaiset nähdään selvästi tahona jolle ei haluta uskoutua tai avautua. Sosiaalityöntekijältä ei uskalleta kysyä ja viranomaiselle ei haluta kaikkia asioita sanoa. Lastensuojelu esitetään vahvasti perheen ulkopuolisena ja voisin sanoa epäluotettavana. Jos sosiaalityöntekijältä ei uskalla kysyä tai halua kertoa, osoittaa se mielestäni, että luottamusta ei ole. Perhehoitajien varovaisuutta voidaan tarkastella myös valta-asetelman näkökulmasta. Lastensuojelulla nähdään olevan valtaa vaikuttaa ja tehdä päätöksiä. Näin ollen perhehoitajat saattavat kokea, että sanomisiaan pitää varoa. Kaikkeaa ei voi tai kannata ottaa puheeksi. Samantapaista yksityisyyden suojelua on nähtävissä seuraavissakin esimerkeissä.

”Päivi pelkäsi myös, että sosiaalityöntekijät tulevat hakemaan lapsen pois.”

Sosiaalityöntekijät asetetaan selvästi pelättävän toimijan asemaan. Työntekijät voivat tulla ja hakea lapsen pois. Vallan näkyminen on ilmeistä ja kiistämätöntä. Myös seuraavassa kirjoituksessa lastensuojelu näyttää jollakin tapaa pelottavana.

”Monille saattaa jäädä mieleen askarruttavia kysymyksiä, joita ei muista tai uskalla sosiaalityöntekijältä kysyä.”

”Ollikaisen mukaan sijaisvanhempia pitäisi kuulla nykyistä enemmän biologisten vanhempien tapaamisiin liittyvissä asioissa. Sijaisvanhempi näkee, miten lapsi reagoi tapaamisiin. Tärkeää olisi, ettei lapsi kuormitu liikaa. Tästä on uskallettava puhua sosiaalityöntekijöiden kanssa.”

Sosiaaliviranomaisen asema myös näyttää jollakin tapaa uhkaavana, kun perhehoitajaa kehoitetaan uskaltamaan puhua asiasta sosiaalityöntekijän kanssa. Sosiaalityöntekijän

asiantuntijatieto esitetään jopa pelottavana asiana, jolle perhehoitajan maallikkotietämys ei voi kilpailla. Nämä esimerkit korostavat valtaapitävää tahona jota on pelättävä. Tämä vahvistaa käsitystä vallasta uhkaavana asiana etenkin yksityisen henkilön ja yhteiskunnan välisessä suhteessa.

Eroa yksityisen henkilön ja yhteiskunnan välillä sekä sosiaalityöntekijän asemaa valtaapitävänä viranomaisena korostivat kirjoitukset, jotka käsittelivät rahaa. Sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan eri asemat tulevat painokkaasti esille juuri rahaan liittyvissä keskusteluissa. Myös heidän eri asemiansa vuoksi raha ja siihen liittyvät palkkioiden sekä korvauksien määrät näyttävät aiheuttavan erimielisyyttä useissa tilanteissa. Tilanteen kärjistyneisyyttä ilmentää seuraava esimerkki, jossa palkkioista neuvottelua verrataan miekkailuun.

”Palkkiosta neuvottelu on miekkailua kunnan kanssa, kun he tietysti haluavat tehdä tästä mahdollisimman halpaa. Aluksi hoidimme tyttöä jopa ihan minimikorvauksilla.”

”-Pahinta oli, että emme saaneet työnohjausta tai muuta tukea, vaikka pyysimme ja huostaanotosta valitetaan neljä kertaa eri oikeusasteisiin, sanoo perheen äiti Marika Vitikkala-Laine. Sitten kun monen pyynnön jälkeen vihdoinkin saimme työnohjausta, saimme sitä vain kolme kertaa, eli arviointijakson verran. Sijoittaja ei suostunut maksamaan enempää. Ja sitten toisaalla ihmetellään, kun sijoitukset katkeavat, toteaa perheen isä Tomi Laine.”

Edellisten esimerkkien mukaisesti vallan näkyminen konkretisoituu puheeseen rahasta. Toinen vastaa toisen elannosta ja voi säätää saako sitä vai ja missä määrin. Viranomaiset esitetään ikään kuin kirstunvartijoina, jotka eivät halua maksaa kohtuullista korvausta tai kustantaa tarvittavia palveluja. Tuodaan jopa esille, että sijoitukset katkeavat sijoittajan saituuden vuoksi.

Kuten olen edellä olevien esimerkkien kautta pyrkinyt osoittamaan, kontrolloija-diskurssille on ominaista vallan näkyvä asema ja perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän asemien välillä oleva ristiriita sekä lastensuojelun asemoituminen perheen ulkopuoliseksi, liaksi. Diskurssin taustalla piilee ajatus yhteiskunnan oikeudesta ja velvollisuudesta puuttua perheen yksityisyyteen, jos sen katsotaan olevan lapsen edun mukaista. Lapsen suojeleminen ja turvallisen sekä kehitystä tukevan ympäristön takaaminen nähdään olevan arvoina niin merkittäviä, että perheen yksityisyyteen saa kajota. Viranomainen näyttäytyy valtansa ja ulkopuolisuutensa vuoksi jopa pelottavana ja uhkaavana, mutta tästä huolimatta viranhaltijan tehtävää ja asemaa pidetään itsestään selvänä eikä sen tarpeellisuutta kiistettä.

5.2 Tuen mahdollistaja

Olen aikaisemmin jo tuonut esille, että valtaa tulee tarkastella monipuolisesti ja ikään kuin verkostona. Valta ei ole yksisuuntaista eikä varsinkaan yksiselitteistä. Vallan ja kontrollin kääntöpuolen voidaan nähdä annettava tuki. Vallan ilmeneminen ja jako tukeen ja kontrolliin ei kuitenkaan usein ole selvärajainen. Tuki ja kontrolli kulkevat ajoittain käsi kädessä ja toisinaan asettuvat vastakkain. Tuki voidaan nähdä vallan kääntöpuolena, eli näissä tilanteissa tuensaajalla on enemmän valtaa kuin tuenantajalla. Tuensaajan nähdään olevan asemassa, jossa hän voi itse määrittää tuen tarpeen, määrän, laadun ja saatavuuden. Kontrolloija-diskurssille löytyi Perhehoito-lehden kirjoituksissa myös vastakkainen puhetapa, joka voidaan mielestäni nähdä kyseisen diskurssin vastadiskurssina. Tästä puhetavasta käytän nimitystä tuen mahdollistaja-diskurssi. Kyseisessä diskurssissa painopiste on perhehoitajissa. Diskurssin keskeiset piirteet ovat perhehoitajan omaa kokempuhetta, oman äänen esiin tuominen. Tekstien lähtökohta ja näkökulma on korostetun perhehoidollinen. Perhehoitajat määrittävät, mitä haluavat, ja oletuksena on, että he sen myös saavat. Tuen mahdollistaja-diskurssissa painotetaan perhehoitajan oikeutta saada tukea sosiaalityöltä. Vallan monimuotoisuus myös tulee esille, kun tässä puhetavassa perhehoitaja näyttäytyy valtaapitävän asemassa. Perhehoitaja on toimijan roolissa kirjoituksissa ja lastensuojelu sivuroolissa. Perhehoito näyttäytyy aktiivisena toimijana, valtaa käyttävänä ajoittain, mutta missään vaiheessa se ei ole vallankäytön kohteena.

”Perhehoito ei saa koskaan jäädä pelkästään sijaisvanhemman varaan. Sijaisvanhemmat tarvitsevat vankkaa perhehoidon sosiaalityön ja muiden ammatillisten yhteistyökumppaneiden apua ja tukea.”

Seuraavissa esimerkeissä tulee tarkemmin ilmi lastensuojelun rooli antajana. Perhehoito nähdään siinä asemassa, että se voi pyytää ja saada kaiken tarvitsemansa. Lastensuojelu sitä vastoin on antajan asemassa, ja se esitetään yhtenä perhehoidon käytettävissä olevana tukimuotona. Tätä asetelmaa myös pidetään itsestään selvänä eikä kyseenalaisteta tai tuoda ilmi, millaisia prosesseja tukimuotojen myöntämisen takana saattaa olla.

”Kiinnostuitko mentoroinnista? Pyydä alueesi sosiaalityöntekijä järjestämään koulutus.”

”Muutama vuoteen minulla ei sitä ollut, mutta kun koin tarvitsevani työnohjausta uudelleen, otin yhteyttä sosiaalityöntekijään ja sain hyvän työohjaajan.”

Tuen pyytäminen ja saaminen näyttäytyy vaivattomana ja yksinkertaisena. Sosiaalityöntekijän asemaa tukea järjestävänä ja mahdollistavana tahona on tehty näkyväksi käyttämällä sanoja pyydä ja otin yhteyttä. Kuitenkin aloite tuen saamiseen on lähtenyt perhehoitajasta ja hänen tarpeestaan. Vaikka tukea järjestävä taho on edelleen lastensuojelu, perhehoito näyttää olevan jonkinlaisessa tilaajan roolissa. Voidaan nähdä, että valta tässä tilanteessa on ainakin joiltain osin perhehoitajalla, joka päättää milloin ja mitä tukea haluaa, jos edes haluaa.

Perhehoitajilla on oikeus saada tukea ja apua kasvatustehtävänsä lastensuojelulta. Tukimuodot kuitenkin vaihtelevat perhehoitajien tarpeiden mukaan. Lähtökohtana on sovittaa yhteen perhehoitajien tarpeet sekä tarjolla olevat tuen muodot. Sijoituksen onnistumisen kannalta perhehoitajien jaksaminen on keskeisessä asemassa. Näin ollen onkin ihan perusteltua, että perhehoitaja voi itse määritellä tuen tarvettaan. Lastensuojelun tehtävää tämän tuen toteuttajana tuodaan esille selvänä asiana.

”Sijaisvanhemman jaksaminen heikentyy, kun ympäristön vaatimukset ja oma suorituskkyky ovat epätasapainossa. Tuolloin toimeksiantajan pitäisi heti pystyä tarjoamaan tukea, kuten vapaata, vertaisryhmätoimintaa tai mentorointia.”

”Tällöin on tärkeää, että sijaisperheellä on käytettävissään vertaistukea, työnohjausta, koulutuksia tms, joista saa tukea ja vahvistusta vaikeimpien aikojen yli. Sijaisperheen sitoutuminen lapseen mahdollistuu optimaalisesti, kun perhehoidon sosiaalityö tukee sijaisperhettä riittävin tukitoimin.”

Tuen mahdollistaja-diskurssissa asiat tuodaan esille perhehoidon näkökulmasta. Esimerkiksi edellisissä teksteissä ei mainittu, millä tavoin lastensuojelu voisi tukimuotoja järjestää tai edes, pystyykö lastensuojelu niitä toteuttamaan. Tukimuotojen järjestämisen takana on kuitenkin lastensuojeluakin rajoittavia ja velvoittavia prosesseja, jotka ajoittain aiheuttavan sen, että lastensuojelun ei ole mahdollista toimia perhehoitajan odottamalla tavalla. Tutkimuksen aineistosta nousi esille kirjoituksia, joissa perhehoitajia kannustettiin omatoimisuuteen. On luettavissa, että perhehoitajien ei kannata jäädä odottamaan lastensuojelun toimintaa vaan ottaa niin sanotusti valta omiin käsiinsä.

”On hienoa, jos sosiaalityöntekijät kannustavat osallistumaan vertaisryhmään, mutta sitä ei kannata jäädä odottelemaan, vaan viisainta on olla itse aktiivinen.”

”Sosiaalitoimi on usein maksajan roolissa, mutta työnohjauksen voi maksaa myös itse.”

Perhehoitaja ei jää odottamaan sosiaalitoimen päätöstä toimia, vaan toteuttaa itse aktiivisesti omien tukimuotojen järjestämisen, jopa siinä määrin, että on valmis itse kustantamaan ne. Perinteisestä julkisen vallan edustajan vallankäytön kohteena olemisen roolista on näyttävästi irtisanouduttu. Kirjoitusten tarkoituksena on ilmeisestä kannustaakin tämän kaltaiseen ajatteluun. Lastensuojelun asemaa ehdottomana päättäjänä ja järjestäjänä voi kyseenalaista.

Tästä huolimatta monissa kirjoituksissa nähtiin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden pitävän huolta perhehoitajista, antavan tarvittaessa riittävästi tukea, ja heidän tekemäänsä työtä arvostettiin. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä näyttäytyy toivottuna vieraana perheessä eikä missään nimessä pelottavana tai uhkaavana kuten edellisen diskurssin mukaan. Näissä kirjoituksissa vallalla ei ole näkyvää asemaa ja siitä syystä työntekijä ei näyttäydy uhkaavana. Kontrolli on ei-toivottua, mutta sen kääntöpuolen toimivaa tukea on helpompi ottaa vastaan, koska sitä ei ehkä usein tulla ajatelleeksi kontrolliin liittyvänä. Tukea toivotaan ja sitä on helppo ottaa vastaan toisin kuten valvontaa ja rajoittamista.

”Sijaisvanhempana toimimiseen en saanut valmennusta, koska en päässyt PRIDE-koulutukseen. Onneksi minulla oli hyvä sosiaalityöntekijä, jolta sain paljon apua.”

”Helena on kiitollinen siitä, että joku pitää hänestäkin huolta. Sosiaali- ja perhetyöntekijät kyselevät myös minun vointiani ja muistuttavat, että pidäthän huolta itsestäsi.”

”Sosiaalityöntekijälle olisi ehkä helpompaa puhua omista epäilyksistä kuin omalle puolisolle.”

Sosiaalityöntekijää pidettiin jopa helpompana keskustelukumppanina kuin omaa perhettä, mikä rikkoo vahvasti perinteistä julkisen ja yksityisen piirin rajanvetoa. Sosiaalitoimi on ulkopuolinen perheessä, mutta missään nimessä ei ole lika tai ei-toivottu. Viimeisessä esimerkissä juuri sosiaalityöntekijän ulkopuolisuus tekee hänestä toivottavamman henkilön puhua epäilyksistä kuin oman perheen sisällä oleva henkilö. Vieraus ja ulkopuolisuus eivät siis aina ole negatiivinen asia vaan joissain tapauksissa siitä on etua.

”-Jos kyseessä on sijaisperhe, sosiaalityöntekijällä pitäisi olla edes perustietämys aiheesta. Muuten perhe voi jäädä hyvin yksin, Asikainen toteaa. Alkoholivauriot voidaan kokea vaikeaksi aiheeksi. Sosiaalityöntekijältäkin vaatii rohkeutta ja sitkeyttä ajaa perheen asiaa.”

Tässä kirjoituksessa sosiaalityöntekijä asemoituu perheen puolesta taistelijana, tukimuotona ja toivottuna vieraana, jolla on valtaa taistella perheen puolesta. Sosiaalityöntekijän toivotaan asettuvan perheen taakse tukijaksi ja voimavaraksi. Voidaan jopa nähdä, että tehtävä ei tule omaan helppo, koska tiedostetaan, että työntekijältä vaaditaan rohkeutta ja sitkeyttä, ja samalla luottamusta siihen, että sosiaalityöntekijä tukee, näyttää olevan. Vaikka tässä esimerkissä on tuotukin esille valta – sosiaalityöntekijällä on valtaa ajaa perheen asiaa – ei sitä kuitenkaan esitetä uhkaavana vaan perheen puolesta toimijana. Vallankäyttö ei kohdistu perheeseen vaan valtaa käytetään perheen toivomalla tavalla.

”Sosiaalityöntekijät ovat aina suhtautuneet meihin hyvin - niin hyvin, että välillä ihmetyttää, miksi sossuja aina syytetään kaikesta. Kaikki sujuu heidän kanssaan nopeasti ja ammattimaisesti.”

Kuten aikaisemmin jo totesin, perhehoitajat myös arvostivat sosiaalityöntekijöiden tekemään työtä ja joissain tapauksissa pitävät heitä tärkeänä tukimuotona itsessään. Vaikka edellinen esimerkki osoittaa, että perhehoitajat pitävät sosiaalityöntekijöiden tekemää työtä arvossaan, osoittaa se myös samalla, että he ovat tietoisia kontrolloija-diskurssista. Heidän kokemuksensa on, että sosiaalityöntekijöiden kanssa asiat ovat aina hoituneet nopeasti ja ammattimaisesti, vaikka he ovat kuulleet, että näin ei aina ole. Jo syytetään-sanan käyttö tuo esille vastakkainasettelua perhehoidon ja lastensuojelun välillä. Tässä esimerkissä perhehoitajat ihan selvästi tahtovat puhua vastaan tätä vastakkainasettelua ja tuovat esille oman näkemyksensä.

Tuen mahdollistaja-diskurssin ominaiset piirteet ovat puhettavat, joissa lastensuojelun nähtiin olevan tärkeä tukimuoto itsessään. Lastensuojelu yleensä näyttäytyi sosiaalityöntekijän roolin kautta. Sosiaalityöntekijä nähtiin tärkeänä tukena perhehoitajalle ja sitä tukea arvostettiin. Se myös nähtiin perhehoitajalle kuuluvana oikeutena, jota ei kyseenalaistettu. Sosiaalityöntekijän nähtiin tarjoavan tukea eikä nähty käyttävän kontrollia tai valtaa. Diskurssin mukaisia kirjoituksia ei esitetty siitä näkökulmasta, että sosiaalityöntekijä voisi tai olisi voinut kieltäytyä antamasta pyydettyä tukea. Kirjoitukset olivat kirjoitettu hyvin myönteiseen sävyyn ja vallankäyttäjän, toimijan roolissa nähtiin perhehoitaja. Valta näyttäytyy sen kääntöpuolena eli tuen antamisena. Lastensuojelu nähdään hyvää tarjoavana, ja perhehoitajan oma asema on sitä oikeutettu vaatimaan. Tämän diskurssin ajatuksena on murtaa julkisen ehdotonta valtaa ja tuoda esille yksityisen henkilön oikeus vaatia ja myös saada tarvitsemansa tukea.

5.3 Perheen rinnalla kulkija

Perhehoidon ja lastensuojelun välinen suhde ei kuitenkaan ole niin mustavalkoinen kuin edelliset kaksi diskurssia saattavat antaa ymmärtää. Valtaa perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän välisessä suhteessa ei voida jakaa ainoastaan tukeen tai kontrolliin, vaan näiden kahden asetelman lisäksi aineisosta nousi esille myös diskurssi, jonka nimesin perheen rinnalla kulkijana -diskurssiksi.

”Erilainen työnjako ei tarkoita, että toinen olisi toista huonompi, vaan sitä, että sosiaalityöntekijällä ja sijaisvanhemmalla on erilaiset roolit ja vastuut sijoituksen sujumisesta. Selkeät yhdessä määritellyt roolit ja toimiva yhteistyö auttavat sekä sijaisvanhempia että sosiaalityöntekijöitä jaksamaan.”

Tälle diskurssille on ominaista lastensuojelun ja perhehoidon välisen suhteen näyttäytyminen tasavertaisena. Siinä ei painoteta vallan tai valvonnan kohteena olemista eikä jompaakumpaa osapuolta nosteta esille valtaapitävän asemaan. Olennaista on perhehoidon ja lastensuojelun välinen kumppanuus. Osapuolien välillä on vuorovaikutuksellinen yhteistyösuhde, jossa kuitenkin on selvät työnjaot. Molemmille on osoitettu omat tehtävät ja roolit ja nämä vuorostaan auttavat ja tehostavat yhteistyötä. Yhteistyön tekeminen on selkeän työjaon vuoksi esitetty mutkattomana ja valta ei ole näkyvässä roolissa. Rinnalla kulkijana -diskurssin keskeiset piirteet ovat yhteistyö-sanana käyttö ja kahden eri puolen ja heidän näkökulmiensa esittäminen.

”Niskalat pitävät hyvänä asiana sitä, että he saavat keskittyä nuorten hoitamiseen ja sijoittaja vastaa paperiasioista.”

Tässä lastensuojelun ja perhehoidon eri roolit on tuotu selvästi esille. Esimerkki kuvaa hyvin sosiaalityöntekijän ja perhehoitajan välisten roolien erilaisuutta. Perhehoitajat vastaavat lapsen kasvatuksesta ja hoidosta, arjen pyörittämisestä. Sosiaalityöntekijän työ sitä vastoin on byrokraattisempaa ja etäisempää, eikä hän vastaa lapsen jokapäiväisestä huolenpidosta, vaikka hänellä onkin viimekädessä vastuu lapsen hyvinvoinnista turvaamisesta. Molemmat tehtävät ovat kuitenkin sijoitetun lapsen elämässä välttämättömät, minkä vuoksi kaikkien osapuolten välinen onnistunut yhteistyö on tarpeellista.

”Toimiva perhehoitojärjestelmä vaatii tuekseen monitoimijaisuutta. Laadukas perhehoito tarvitsee toimiakseen osaavat ja ammattitaitoiset sijoittajat sekä tehtävään hyvin valmennetut ja koulutetut perhehoitajat.”

”Perhehoidon onnistumisesta ollaan yhdessä vastuussa – sekä perhehoitaja että sosiaalityöntekijä omasta roolistaan ja tehtävästään käsin.”

”Yhteistyön sujuminen on kaikkien osapuolien vastuulla ja siksi onkin tärkeää, että asioista puhutaan suoraan ja työtavoista sekä työnjaosta sovitaan selkeästi.”

Näissä esimerkeissä vastuu ja siihen liittyvä valta on kirjoitettu auki, kuitenkin sen nähdään kuuluvan kaikille osapuolille tasapuolisesti. Eri osapuolilta vaaditut edellytykset perhehoidon onnistumiselle on nostettu esille ja vastuuta siitä on jaettu kaikille osapuolille. Olennaista näissä kirjoituksissa on sekä perhehoidon että lastensuojelun esiintuominen. Tämä voidaan nähdä haluna alleviivata yhteistyön merkitystä ja kaikkien toimijoiden tasavertaista huomioimista. Myös sanan ”osapuolien” käyttö luo mielikuvaa yhteisestä toiminnasta ja yhdessä tekemisestä.

Yhteistyöllä on monia puolia jotka hyödyttävät kaikkia siinä mukana olevia. Sijoitetun lapsen kohdalla sekä sijoittavalla taholla että sijoituspaikalla on omat vastuualueensa ja velvollisuutensa. Perhehoitajalla on velvollisuus kertoa avoimesti arjesta lapsen kanssa ja kaikista mahdollisista tekijöistä, jotka voivat vaikuttaa lapsen elämään. Sosiaalityöntekijällä toisaalta on velvollisuus valvoa lapsen sijoitusta ja olla perillä lapsen kasvatukseen ja kehitykseen liittyvistä asioista. Jos molemmat osapuolet sitoutuvat yhteistyöhön, toteutuu molempien tahojen velvollisuus. Samalla tulee myös varmistettua, että perhehoitaja saa tarvitsemaansa tukea silloin kun sitä tarvitsee.

”Jatkuva yhteydenpito sosiaalityöhön on osoitus perhehoidon avoimuudesta ja laadusta, toisaalta se tukee myös työn laadun valvontaa.”

Yhteydenpito sosiaalityöhön on esitetty perhehoidon näkökulmasta osoituksena avoimuudesta ja laadusta. Samanaikaisesti on tuotu esille sosiaalityön näkökulma eli jatkuva yhteydenpito toteuttaa sosiaalityöntekijän valvontavastuun. Yhdessä tekeminen tulee korostetusti esille kun saman toiminnan esitetään hyödyntävän molempia toimijoita. Samalle toimenpiteelle, yhteydenpidolle, on esitetty kaksi yhtäläillä vastuussa olevaa osapuolta. Vaikka lähtökohdat osapuolilla ovat erilaiset, on tavoite kuitenkin yhteinen.

Yhteistyössä tulee näkyviin vallan monimuotoisuus ja verkostomaisuus. Yhteen tehtävään päätökseen voi olla vaikuttamassa moni henkilö, joilla kaikilla on päätöksenteon eri vaiheessa valtaa päättää. Perheen rinnalla kulkijana diskurssille on ominaista vallan näkymättömyys tai vallan näkyminen monella toimijalla samanaikaisesti. Seuraava esimerkki kuvaa tätä ilmiötä hyvin.

”Sijoitettavan lapsen profiili määritetään yhdessä valmentavan sosiaalityöntekijän ja perheen kanssa... Perheen omaa ajatusta pidetään kuitenkin tärkeimpänä, eikä

sitä pyritä muuttamaan, vaikka keskustelua voidaankin käydä eri näkökulmista. Tietysti voi käydä niin, että sijaisvanhemmaksi haluavat ovat jo sen verran iäkkäämpiä, ettei esimerkiksi ihan pientä lasta perheeseen voida toiveista huolimatta sijoittaa.”

Sijoitettavan lapsen profiilia määriteltäessä sosiaalityöntekijä ja sijaisperhe toimivat yhdessä kuitenkin niin, että perheen omaa toivetta pidetään tärkeimpänä. Tästä huolimatta, viimekädessä sosiaalityöntekijä päättää onko perhe sopiva lapselle vai ei. Tietenkin perheellä on mahdollisuus sitten kieltäytyä ottamasta vastaan lasta. Tässä yhdessä prosessissa tulee monessa vaiheessa esille vallanpitäjän aseman vaihtuminen. Edellisessä esimerkissä tätä vaihtuvuutta ja tilanteen monipuolisuutta on tuotu useammassa kohdassa esille. Ensin tämä näkyy puheessa yhdessä päättämisestä, sitten perheen ajatuksen priorisointina ja viimeisenä sosiaalitoimen sijoittamista koskevassa päätöksenteossa.

Tällä diskurssille on myös ominaista yhdistävä puhe, jossa lastensuojelu ja perhehoito samaistetaan. Vahva keino yhdistää ja samaistaa perhehoitoa ja lastensuojelua on tuoda näkyviin yhteisiä ongelmia. Samojen ongelmien kanssa painivat ymmärtävät toisiaan paremmin ja tämä lisää yhteenkuuluvuuden tunnelmaa.

”Kuntapuolella sosiaalityöntekijät ovat kuitenkin kasvavien työpaineiden, vaihtuvuuden ja työntekijäpulan myötä tällä hetkellä monesti samanlaisten ylivoimaisten tilanteiden edessä kuin sijaisperheetkin.”

Kuntapuolen sosiaalityöntekijöiden ja sijaisperheiden on esitetty olevan samanlaisten ylivoimaisten tilanteiden edessä. Molempien osapuolien esittäminen yhteisten, tai vähintäänkin samankaltaisten ongelmien kanssa toimivina vaikuttaa luodakseen mielikuvaa myös osapuolten samanlaisuudesta. Jos ongelmat, joita he kohtaavat ovat samankaltaisia, niin eikö ole myös oletettavaa, että yhteisen kielen löytyminen on myös luontevampaa?

”Sekä sosiaalityöntekijä että sijaisvanhempi voivat havahtua, jos esimerkiksi kiintymyssuhde lapseen ei ota syntyäkseen tai sijaisvanhempien parisuhde rakoilee, perhehoitaja on jatkuvasti väsynyt, tukitoimista ei ole apua tai yhteistyö biologisten vanhempien kanssa ei suju, kertoo Ripatti.”

Sosiaalityöntekijä ja perhehoitaja näyttävät edellisessä esimerkissä olevan samankaltaisessa roolissa. On tehty näkyväksi, että jompikumpi tai molemmat voivat havahtua johonkin sijoituksen kannalta huolestuttavaan. Perhehoitaja ja sosiaalityöntekijän ovat yhdessä vastuussa sijoituksen seurannasta, ja molemmat pyrkivät yhdessä siihen, että sijoitus onnistuu. Molemmilla on omasta

roolistaan käsin mahdollisuus vaikuttaa sijoitukseen ja niihin tekijöihin, jotka siihen voivat vaikuttaa.

”Sijaisvanhemman ja sosiaalityöntekijän on kuitenkin pyrittävä katsomaan lapsen etua. Hänen pitää saada elää normaalia perhe-elämää. Joskus tapaamisia voidaan sen johdosta joutua rajoittamaan.”

Yhdessä tekeminen ja tasavertaisuus ovat joissain kirjoituksissa jopa niin vahvasti esillä, että olennaiset valtaan liittyvät toimenpiteet on häivytetty tekstistä kokonaan. Edellisessä esimerkissä ei ole selvästi luettavissa kuka rajoittaa vaan annetaan ymmärtää että se tehdään yhdessä. Siitä huolimatta, että sosiaalityöntekijä ja perhehoitaja sekä tietysti myös biologinen vanhempi, käyvät keskusteluja tapaamisten rajoittamisesta, päätösvalta on viimekädessä sosiaalityöntekijällä. Perhehoitaja ei voi virallisesti päättää tapaamisten rajoittamisesta. Koska tekstissä ensin kerrotaan perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän pyrkivän katsomaan lapsen etua, syntyy mielikuva, että he myös päättävät tapaamisten rajoittamisesta, koska siitä ei ole erikseen mainittuna toimijaa. Perhehoitajan ja sosiaalityöntekijän yhteisen toiminnan on esitetty ulottuvan jopa sinne minne se ei todellisuudessa yllä.

Aineistosta nousi esille myös kirjoituksia joissa perhehoitoa ja lastensuojelua kuvataan yhdessä niin vahvasti, että niistä käytettiin me-sanaa. Me-sanaa ei tarkemmin määritelty, eikä tehty selvää jakoa, mikä tai kuka siinä puhuu ketä edustaen. Tulkintani mukaan, näissä esimerkeissä on perhehoito ja lastensuojelu yhdistetty samaksi instituutioksi. Me-retoriikan käyttö on vahva argumentointikeino. Se toimii retorisenä keinona luomalla vahvaa konsensusta eri tahojen välille. Esitettäessä väitteitä me-muodossa luodaan mielikuvaa monen tahon äänellä puhumisesta.

”Nykyisessä tilanteessa meiltä puuttuu niin lomittajia kuin loma- ja varaperheitä.”

”Vaikka meillä ei ole riittävästi ainakaan käytäntöihin vaikuttavaa tutkimustietoa lastensuojelusta, me tiedämme, mitkä tekijät suojaavat lasta ja nuorta. Jokainen nuori tarvitsee turvallisen kodin, jossa on hyvä olla ja jonne on kiva mennä, kavereiden luota. Ainakin yksi nuoreen sitoutunut ja luotettava aikuinen tulisi löytyä jokaisen nuoren elämästä.”

Me sanan käyttö on voimakas keino yhdistää eri osapuolia. Edellisissä esimerkeissä puhutaan perhehoidon puolesta me-äänellä, mutta sitä ei ole tehty selväksi ketkä siihen sisältyy. Tällainen puhe on omalla tavallaan hyvin vakuuttavaa, kun lukija voi itse muodostaa mielikuvan siitä, ketkä

seisovat väitteiden takana. Esitettyjen väitteiden kanssa on myös helppoa olla samaa mieltä, kun lukijan on helppoa samaistua myös käytettyyn me-sanaan ja liittää myös itsensä siihen joukkoon.

Perheen rinnalla kulkijana -diskurssille on ominaista, että teksteissä on mainittuna molemmat lastensuojelu sekä perhehoito. Usein käytössä on myös me-sana jolla mielestäni voidaan nähdä viitattavan perhehoitoon sekä lastensuojeluun yhdessä. Teksti on kirjoitettu neutraaliin, toteavaan tyyliin. Kirjoituksissa ei ole selvää toimijaa, tai toimijana on perhehoito ja lastensuojelu yhdessä. Vallankäyttäjä ja vallankäytön-kohde asetelmaa ei ole lainkaan, vaan toimijat esitetään yhdessä päättävinä ja yhdessä toimivina.

Lastensuojelu rinnalla kulkijana -diskurssi ja lastensuojelu mahdollistajana diskurssi voidaan nähdä toisiaan täydentävinä, rinnakkaisina vastadiskursseina lastensuojelu ulkopuolisena diskurssille. Näissä kahdessa vallan ilmeneminen on käännetty tuen saamiseksi tai valtaa nähdään olevan molemmilla osapuolilla tasapuolisesti. Voidaan nähdä, että nämä ovat keinoja puhua lastensuojelun ehdotonta auktoriteettia vastaan.

5.4 Nimeämätön lastensuojelu

Diskurssitutkimukselle tyypilliseen tapaan pyrin löytämään teksteistä myös niitä kohtia, joissa merkityksiä ei nimetty tai niitä merkityksiä, jotka jätettiin sanomatta. Näin ollen huomioni kiinnittyi aineistossa myös sellaisiin diskursseihin, joissa lastensuojelua ei nimetty. Näissä diskursseissa lastensuojelulle ei nimetty selvää asemaa eikä sen paikkaa tehty näkyväksi. Tämän diskurssin nimesin nimeämätön lastensuojelu-diskurssiksi. Sen ymmärtäminen, että lastensuojelulla on paikka tässä kontekstissa, on jätetty täysin lukijan varaan. Näissä tilanteissa valta-asetelma jää usein näkymättömäksi, tai jos sellainen on nähtävissä, niin vallanpitäjää ei tehdä näkyväksi. Kyseessä voi olla tahallinen pyrkimys häivyttää vallan ilmentymistä tai vaihtoehtoisesti kyseessä voi olla tilanne, jossa valta-asetelma on niin selvä ja kyseenalaistamaton, että sitä ei ole nähty tarpeelliseksi tehdä näkyväksi. Diskurssitutkimuksen perusajatusta seuraten, pysähdyin näissä kohdissa miettimään, minkä takia jotain on jätetty sanomatta. Mikä merkitys sillä on, että asiaa ei ole sanoitettu? Pyrin tässä kohdassa myös kyseenalaistamaan omia ennako-oletuksiani ja pohtimaan mitä merkityksiä tämä diskurssi voi saada. Nimeämättömän lastensuojelun diskurssin keskeisimmät piirteet ovat lastensuojelun näkymättömyys ja nimeämättömyys teksteissä.

”On muun muassa määritettävä selkeämmin palkkioiden ja kustannusten taso, myös jälkihuollon aikana sekä saatettava kustannusten korvaukset verottomiksi. Pitää

säättää oikeus ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan myös perhehoitotehtävien perusteella, selkiyttää eläkkeen muodostuminen ja sairausajan omavastuu-aika. On tuettava perhehoitajien jaksamista.”

Edellisessä esimerkissä otetaan vahvasti kantaa siihen, mitä perhehoito tarvitsee onnistuakseen. Tekstissä on useita tukimuotoja, joiden esitetään olevan ehdottomia vaatimuksia. Kuitenkaan ei käy ilmi, minkä tahon on järjestettävä edellä mainitut tukimuodot. Väittämät on esitetty passiivissa ilman, että tekstissä nimetään ketään toimijaa, vastuutahoa. Voidaan katsoa, että velvoittavia toimenpiteitä kohdistetaan niin päättäjiin kuin sosiaalitoimen henkilöstöön.

”Sijoituksen pysyvyyttä ennen sijoituksen alkamista voidaan lisätä sijaisvanhempien pätevällä rekrytoinnilla ja hyvällä valmennuksella, sijoitettavan lapsen fyysisten ja psyykkisten tarpeiden asiantuntevalla arvioinnilla ja luomalla perusta toimivalle yhteistyölle eri osapuolten välille.”

Näissä esimerkeissä tulee esille kuinka sijoituksen onnistumisen edellytykset paikannetaan muualle kuin ainoastaan perhehoitoon. Ensimmäisessä esimerkissä puhutaan riittävästä tiedonsaannista, mutta ei nimetä mistä sitä tietoa tulisi saada. Toisessa viitataan lapsen asioissa tehtävään yhteistyöhön laajan verkoston kanssa, mutta tekstistä ei käy ilmi, mitkä tahot sisällytetään yhteistyö-verkoston. Yleisesti voidaan ajatella, että lapsen taustoja ja tietoja on antamassa sijoittava taho. Myös sijoittava taho nähdään merkittävänä osana lapsen kanssa yhteistyötä tekevää verkostoa. Ajattelen, että lastensuojelun näkymättömyys johtuu sen itsestään selvästä asemasta ensinnäkin tiedon jakajana. Sijoittavalla taholla on toisaalta velvollisuus jakaa tietonsa, mutta samalla sillä on valtaa päättää, mitä tietoa ja kenelle sitä jakaa. Laki tietenkin asettaa tähän omat ehtonsa, mutta myös jokaisella työntekijällä on omaa harkintaa käytettävissä tässä asiassa. Myös sijoitetun lapsen kohdalla sosiaalitoimen läsnä olo on niin itsestään selvä asia, että sitä ei ehkä pidetä tarpeellisena erikseen nimetä.

“Kiinnostavasta, mutta vaativasta elämäntehtävästä selviytyminen edellyttää sijaisvanhemmuuden kokemusasiantuntijuuden arvostamista, tukimuotojen vakiinnuttamista sekä riittäviä palkkioita ja korvauksia.”

”Ilman tukea hyväkään sijaisperhe ei jaksa, minkä vuoksi tukitoimia tulisi kehittää siten, etteivät sijoitukset purkaudu tuen puutteen vuoksi.”

Edellisessä esimerkissä on jälleen vahvasti esillä perhehoidon esittämiä, sijoituksen onnistumisen kannalta välttämättömiä toimia. Tästä huolimatta, teksteistä ei käy selvästi ilmi kenen odotetaan vakiinnuttavan tukimuotoja, arvostavan kokemusasiantuntijuutta, rekrytoivan ja valmentavan perhehoitajia tai luovan perustan toimivalle yhteistyölle. Myöskään tukitoimien kehittäjää ei

nimetä. Toimijuuden häivyttäminen on voimakas retorinen keino. Kun toimija on kadotettu, saa esitetty väite enemmän painoarvoa. Neutraali esittämistapa luo myös mielikuvaa väitteen tosiasiallisuudesta.

”Lapsen tarpeiden tulee lastensuojelulain mukaan määrittää kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen sijaishuoltopaikan valintaa. Ensi vuoden alusta lähtien lasten ja nuorten ensisijainen sijoituspaikka tulee olla perhehoidossa. Laitoshuoltoa priorisoidaan kuitenkin edelleen. Sijaishuoltopaikka määräytyy usein myös aivan muiden kuin lapsen tarpeista lähtevien syiden perusteella ja sijaisvanhemmat jäävät ilman tukea.”

Tässä esimerkissä otetaan vahvasti kantaa siihen, millä tavoin lapsen sijoituspaikka tulisi valita ja kuinka lain asettamat kriteerit eivät toteudu. Ensimmäisessä viitataan ensin lastensuojelulakiin sijoitusta määrittävänä tekijänä. Seuraavaa toimijaa ei kuitenkaan nimetä, vaan esitetään väite, että laitoshuoltoa priorisoidaan. Esitetään myös, että sijaishuoltopaikka määräytyy muista kuin lapsen tarpeista lähtevistä syistä. Tekstissä ei nimetä, kuka tai mikä priorisoi tai selvennetä, mitkä ovat ne syyt, minkä perusteella sijaishuoltopaikka valitaan, jos se ei kerran ole lapsen tarpeista lähtevistä syistä. Kuitenkin, koska sosiaalitoimi on useimmissa tapauksessa taho, joka päättää lapsen sijoituspaikasta, voidaan nähdä tässä viitattavan lastensuojeluun, vaikka sitä ei näkyväksi tehdäkään.

Kirjoituksessa ei myöskään oteta huomioon, että laitossijoitus saattaa ollakin juuri lapsen edun mukaista ja lapsen erityistarpeet huomioon ottavaa. Tapa, jolla kirjoitus on esitetty, luo mielikuvan laitoshuollon lapsen edun vastaisuudesta. Tekstissä ei ole myöskään nimetty, kuka määrää lapsen sijaishuoltopaikan. Kuitenkin, koska sijoitusta on aina tekemässä ja sijaishuoltopaikkaa lapselle valitsemassa viimekädessä sijoittava kunta, voidaan perustellusti katsoa, että tässä viitataan lastensuojeluun. Kirjoituksessa on luettavissa voimakas lastensuojelun päätöksien ja valintojen vastustus.

”Perhehoidon rikkaus ei synny rahasta vaan välittämisestä, turvallisuudesta, läheisyydestä, kiintymyksestä, pysyvyydestä ja jatkuvuudesta, huolenpidosta, ilosta ja rakkaudesta. Kaikki tämä tekee perhehoidosta erityisen tehtävän ja hoitomuodon, jonka lisäämiseen on vilpittöntyä halua.”

Teksti alkaa perusteluilla, sille miksi perhehoito on sijaishuoltomuotona rikkaus ja jatkuu toteamuksella, että sen lisäämiseen on vilpittöntyä halua. Tekstissä ei kuitenkaan käy taaskaan ilmi kenen halusta on kysymys. Viitataanko tässä perhehoitoon? Lastensuojeluun? Huostaan otettuihin lapsiin? Mielestäni, koska lastensuojelu on sijoituksista päättävä taho, voidaan olettaa, että tällä

viitataan ainakin lastensuojeluun. Kuitenkin, koska tekstissä ei ole selvästi määritelty tahoja, jotka haluaa lisätä perhehoitoa, voidaan toisaalta nähdä sen pitävän sisällään kaikki toimijat. Teksti on esitetty yksinkertaisina väitteinä ja se pitää sisällään useita tunteisiin vetoavia sanavalintoja, jotka omalta osaltaan ovat vahvasti vaikuttamassa lukijaan. Tällainen esittämistapa on hyvin vakuuttava, kuten seuraavat esimerkit myös näyttävät.

”Tulevaisuuden haasteena on löytää hyviä, pysyviä ja sitoutuneita sijaisperheitä, joissa sijoitusta tarvitseva lapsi voi kasvaa ja kehittyä sekä saada korvaavia ja korjaavia kokemuksia.”

”Sijaisvanhempien edellytetään tarjoavan sijoitetulle lapselle tavalliset kasvamisen olosuhteet.”

Koska edellisissä esimerkeissä ei määritetä, kenen haasteena on löytää uusia sijaisperheitä, tai kuka edellyttää, että sijaisperhe tarjoaa lapselle tavalliset kasvamisen olosuhteet, huomio kiinnittyy kirjoituksissa ainoaan nimettyyn toimijaan eli perhehoitoon. Toisten toimijoiden tekeminen näkymättömiksi, huomaamattomiksi voidaan nähdä myös vallankäytön muotona. Häivyttämällä muut mahdolliset tekijät ja näkökulmat kiinnitetään huomiota vain omaan sanomaan ja luodaan mielikuvaa siitä ainoana oikeana.

”Useimmat perhehoitajat vastaavat nykyisin jo myöntävästi kun heiltä kysyy, kokevatko he, että perhehoitoa arvostetaan. Tosin vastaus yleensä jatkuu siten, että todellisuudessa arvostus jää liian usein pelkkien sanojen tasolle. Onneksi tämä uskalletaan jo sanoa ääneen ja vaatia tekojakin, joita toki on tehtykin.”

Tässä esimerkissä peräänkuulutetaan perhehoidon arvostamista. Sitä ei kuitenkaan nimetä, että keneltä sitä arvostusta odotetaan saatavan. Mielestäni tekstissä on kuitenkin luettavissa, että arvostusta odotetaan ainakin yhdeltä osalta lastensuojelun suunnalta. Kirjoituksessa vaaditaan myös tekoja. Tämän voidaan nähdä viittaavan tahoon, jolla on valtaa toteuttaa toimia. Tekstissä tulee samanaikaisesti ilmi kiitosta ja kritiikkiä. Uskalletaan vaatia tekoja, mutta samalla myönnetään, että on niitä toki tehtykin.

Nimeämätön lastensuojelu -diskurssiin sisältyy myös puhetta jossa lastensuojelu on nimetty, mutta se on määrittelemätön. Näissä teksteissä ei ole selvästi luettavissa, keiden nähdään kuuluvan lastensuojeluun. Lastensuojelun voidaan nähdä pitävän sisällään vain sosiaalitoimen tai kattavan sijoittavan tahon lisäksi myös sijaishuoltopaikan. Sillä, kumpaa määritelmää lastensuojelusta missäkin yhteydessä käytetään, on merkitystä.

”Perhehoidon osuuden lisääminen on lastensuojelun tavoite.”

Kenen tavoite, voidaan kysyä. Perhehoidon lisäämisen tavoite on esitetty moniäänisenä tavoitteena jotta väite olisi vakuuttavampi. Kuitenkaan tekstistä ei käy ilmi, mitkä tahot ovat lastensuojelun tavoitteen takana. Sillä on merkitystä, onko perhehoito myös laskettu mukaan lastensuojeluun, tavoitteena lisätä omaa toimintaansa vai ei. Lastensuojelu-käsitteen määrittelemättömyys aiheuttaa epäselvyyttä myös seuraavassa esimerkissä.

”Nähtäväksi jää miten vuoden 2008 alussa voimaan astuva uusi lastensuojelulaki antaa lastensuojelulle kansallista ryhtiä YK:n julistuksen täyttämiseksi.”

Laki nähdään valtaan pitävänä ja muita toimijoita velvoittavana. Tässä tulee ilmi jälleen vallan toinenkin puoli etenkin lastensuojeluun kohdistettuna. Lastensuojelulla on paljon valtaa, ja sen myötä oikeus jopa velvollisuus toimia, mutta myös lastensuojelun voidaan nähdä olevan vallan käytön kohteena. Laki määrittää ne puitteet ja reunaehdot, joiden mukaan lastensuojelun on toimittava. Lain määrittämä valta ei kuitenkaan näyttäydy ehdottomana, vaan peräänkuulutetaan myös lastensuojelun ryhtiä lain täyttämiseksi. Toisin sanoen nähdään, että lastensuojelulla on tässä mahdollisuus määrittää itse, täyttääkö lain asettamat vaatimukset vai ei. Myöskään sitä, mitkä tahot nähdään sisältyvän lastensuojeluun, jää epäselväksi.

Nimeämätön lastensuojelu-diskurssille on ominaista, että tekstit esitetään yleensä väitteinä perhehoidon näkökulmasta, mutta omalla tavallaan kohdistamattomina. Asiat esitetään itsestäänselvyksinä ja oletetaan, että lukija on tietoinen taustalla olevista prosesseista tai toteamuksien taustalla piilevistä valta-asetelmista. Valta ei ole kirjoitettu auki tai tuotu selvästi esille, mutta on teksteissä luettavissa ja taustalla. Diskurssissa myös puhutaan voimakkaasti perhehoidon puolesta, mitä korostetaan sillä, että lastensuojelulla ei ole näkyvää selvästi määriteltyä paikkaa. Sen rooli on jätetty taustalle, tehty näkymättömäksi ja jätetty lukijan oivalluksen ja ymmärryksen varaan. Perhehoito on näkyvässä asemassa. Korostamalla perhehoidon asemaa ja lastensuojelun näkymättömyyttä kiinnitetään paremmin huomiota perhehoidon sanomaan.

6 YHTEENVETOA JA POHDINTAA

Diskursseja on syytä aina tarkastella niiden ajallisessa kontekstissa. Tässä tapauksessa Perhehoito-lehdessä esiintyvät kirjoitukset ovat kaikki ajalta ennen vuonna 2012 tullutta lainuudistusta, jossa perhehoidosta tehtiin ensisijainen sijaishuoltomuoto. Tästä syystä teksteissä ja kirjoituksissa ovat mahdollisesti painottuneet eri diskurssit kuin myöhemmin tai aikaisemmin ilmestyneissä teksteissä. Tästä syystä tutkimukseni johtopäätökset on perusteltua liittää myös lakimuutokseen. Pohdin tässä osiossa analyysini tuloksien avulla millaisia vaikutuksia Perhehoidon esittämällä lastensuojelun representaatioilla voi mahdollisesti olla perhehoitoon uuden lain valossa. Perhehoito-lehden erityisyyttä on paikallaan pohtia vielä tässä vaiheessa. Perhehoito-lehti on Perhehoitoliiton edustuksellinen julkaisu. Voidaankin kysyä, Miten ja mihin perhehoitoliiton edustuksellisen äänen esittämät näkemykset lastensuojelusta vaikuttavat? Kenen etua siinä ajetaan?

Olen tutkimuksessani pyrkinyt olemaan sitoutumatta tiukasti analyttiseen tai kriittiseen diskurssianalyysiin. Vaikka diskurssit näyttäytyvät ja elävät kirjoituksissa, olen kuitenkin pyrkinyt myös tuomaan niitä lähemmäksi konkreettista arkielämää. Olen halunnut liittää ne osaksi yhteiskunnallista keskustelua. Sitomalla löytämäni diskurssit vallitseviin teorioihin valtasuhteista, on ollut mahdollista päästä tarkastelemaan millä tavoin nämä vaikuttavat tämän hetkisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Lakiuudistus on vahvasti julkisen vallan harjoittamaa kontrollia ja valtaa perhehoitajiin. Näin ollen sen avaaminen millä tavoin myös julkisesti käydyt keskustelut perhehoidon näkökulmasta voivat vaikuttaa asenteisiin ja muutoksiin, on perusteltua.

Tutkimuksessani nousi esille neljä eri diskurssia; kontrolloija, tuen mahdollistaja, perheen rinnalla kulkija ja nimeämätön lastensuojelu. Näistä vahvin oli kontrolloija-diskurssi. Tämän voidaan nähdä liittyvän viime vuosina voimakkaasti esillä olleisiin puheisiin lastensuojelu- ja perhehoitajalakiin tulevista uudistuksista. Näin ollen on selvää, että puhetoissa korostuu vallan näkyminen. Toinen mahdollinen selittävä tekijä löytyy lastensuojelun vahvasta asemasta julkisen vallan edustajana. Lastensuojelulla on pitkään nähty olevan oikeus ja velvollisuus puuttua perheen yksityisinä pitämiin asioihin, jos sen on nähty olevan lapsen edun mukaista.

Kontrolloija-diskurssissa vallalla oli näkyvä ja merkittävä asema. Diskurssissa lastensuojelun valta näyttäytyi asiantuntijatiedon, kurinpitovallan ja puheeksi ottamisen vallan kautta. Mielestäni vahva vallan näkyminen saattaa vaikuttaa uusien perhehoitajien rekrytointiin ja heidän asenteisiinsa.

Lainmuutoksen myötä sijaishuollon painopiste on siirtynyt perhehoitoon. Ilman jonkinasteisia muutoksia, tavoite perhehoidon ensisijaisuudesta ei kuitenkaan voi toteutua. Sijaisperheitä ei ole kaikille niitä tarvitseville lapsille. Lainmuutos myös edellyttää tulevilta perhehoitajilta ennakkovalmennuksen, mikä asettaa myös omia haasteitaan. Perhehoidon esittäminen vallankäytön kohteena ja lastensuojelun näyttäytyminen perheen ulkopuolisena ei-toivottuna kontrolloijana voi vaikeuttaa jo valmiiksi haasteellista rekrytointitehtävää. Lisäksi tulevien perhehoitajien ja sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden asennoitumisella tehtäväänsä ja odotuksilla toiselle osapuolelle, on kauaskantoisia vaikutuksia yhteistyömahdollisuuksiin. Kontrolloijadiskurssi ylläpitää jakoa julkisen vallan edustajan ja yksityisen perheen välillä.

Vallankäytön kääntöpuolena voidaan nähdä tuen antajan rooli. Tutkimuksessa nousi esille diskurssi, jota nimitin tuen mahdollistaja-diskurssiksi. Tässä puhettavassa käsiteltiin lastensuojelua perhehoidolle tukea sekä palveluja antavana ja tarjoavana tahona. Näissä teksteissä perhehoito esitettiin sellaisesta roolista käsin, että sillä on valtaa pyytää tai vaatia lastensuojelulta tiettyjä toimia. Tässä diskurssissa tulee samalla esille vallan monimuotoisuus. Perhehoitajalla on oikeus vaatia tiettyjä tukitoimia sosiaalitoimelta, jolla vuorostaan on velvollisuus nämä järjestää. Vaikka sosiaalitoimella on valtaa valvoa ja arvioida perhehoitajan toimintaa, perhehoitajalla on samanaikaisesti valtaa edellyttää sosiaalitoimelta toimenpiteitä. Valtaa ei tule tarkastella yksisuuntaisesti. Valtaa käytetään vuorovaikutuksellisesti, ja sen kohde on muuttuva.

Tuen mahdollistaja-diskurssista löytyi tekstejä, joissa perhehoito näyttäytyi vastuuta kantavana ja valtaa pitävänä tahona, lastensuojelun jäädessä taustalle. Tämän voidaan nähdä ilmentävän postmodernia ajattelutapaa maallikkotietämyksen arvostamisesta asiantuntijatiedon rinnalla. Myös lain muutos velvoittaa lastensuojelua kuuntelemaan perhehoitajien toiveita ja vaatimuksia eri tavalla kuin aikaisemmin. Perhehoito on ensisijainen, ja näin ollen siihen on panostettava ja sitä on tuettava. Ketkä tietäisivät paremmin, mitä perhehoitajat tarvitsevat, elleivät perhehoitajat itse? Perhehoitajien äänen saattaminen yhteiskunnalliseen keskusteluun on tarpeen. Se vuorostaan voi mahdollistaa uusien toimeksiantosopimusten solmimisen ja omalla tavallaan rikkoo perinteistä julkisen vallan ja yksityisen välistä asetelmaa.

Sosiaalityöntekijän antamaa tukea myös arvostettiin ja korostettiin sen merkitystä perhehoitajan jaksamisen ja onnistuneen sijoituksen kannalta. Näin ollen voidaan nähdä, että julkisen vallan puuttuminen perheen yksityisyyteen nähtiin ainakin ajoittain toivottavana ja tervetulleena asiana. Julkisen vallan edustaja oli mahdollistaja ja tukija eikä vallankäyttäjän ja valvoja. Myös tuen mahdollistaja diskurssissa käsiteltiin lainsäädäntöön liittyviä kirjoituksia. Näissä kirjoituksissa tuki

nähtiin tulevan lain asettamista reunaehdoista ja sosiaalitoimeen kohdistettuina velvollisuuksina. Tutkimusaineiston kirjoituksia kirjoitettaessa vuosina 2007–2011 tulevaan lakiuudistukseen asetettiin paljon odotuksia ja toiveita. Nähtiin, että perhehoitajien jaksamisen ja sijoituksen onnistumisen kannalta uudistus on välttämätön. Voidaankin kysyä, kuinka paljon painoarvoa perhehoitoliiton julkisilla kannanotoilla ja perhehoitajien äänen esille saattamisella oli merkitystä lainmuutokseen? Olisikin mielekästä jatkotutkimuksissa tarkastella millä tavoin tuen mahdollistaja-diskurssi mahdollisesti muuttuu lain astuttua voimaan. Tuleeko diskurssi vielä voimakkaammin esille kirjoituksissa vai käykö päinvastoin? Ehkä diskurssin esiin tuomiselle ei ole enää tarvetta?

Perheen rinnalla kulkijana -diskurssissa perhehoidon ja lastensuojelun nähtiin käyvän keskenään vuoropuhelua. Työtä tehtiin yhdessä kohti samaa tavoitetta. Asiantuntijatiedon ja maallikkotietämyksen nähtiin olevan tasavertaisessa asemassa. Julkisen vallan puuttumista perheen yksityisyyteen ei tuotu vahvasti esille vaan jakoa pidettiin luonnollisena ja tarpeellisena. Sosiaalitoimen on saatava tietoa, ja perhehoitajan on annettava tietoa saadakseen tukea. Molemmilla nähtiin olevat selvät roolit ja työnjako, ja tehtävät olivat selvästi rajatut. Käsittelin myös perheen rinnalla kulkijana -diskurssissa tekstit, joissa viitattiin me-sanalla joihinkin toimijoihin. Tulkitsin nämä tekstit sillä tavoin, että niissä puhuttiin lastensuojelusta ja perhehoidosta yhdessä tekemättä erottelua näiden kahden toimijan välillä. Teksteissä oli vahvasti esillä yhteistyö eikä vallalla ollut korostettua tai selvästi osoitettua asemaa. Voidaan nähdä, että tämä on myös tapa purkaa käsitystä julkisen ja yksityisen vastakkainasettelusta. Samalla tämä on keino häivyttää vallan ilmenemistä. Teksteissä oli tulkittavissa, että valta ei näyttele merkittävää roolia perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden välisessä yhteistyössä.

Analyysissäni kiinnitin huomiota myös niihin teksteihin, joissa lastensuojelua ei nimetty. Kyseessä voi olla tahallinen pyrkimys häivyttää vallan ilmentymistä, tai valta-asetelma on niin selvä ja kyseenalaistamaton, että sitä ei ole nähty tarpeelliseksi tehdä näkyväksi. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole pohtia mahdollisia syitä lastensuojelun paikan häivyttämiselle vaan kiinnittää huomiota siihen, millä tavoin tämän kautta yritetään mahdollisesti vaikuttaa lukijaan. Yhtenä vaikuttavana retorisenä keinona voidaan käyttää sitä, että tekstistä ei käy ilmi selvää toimijaa tai vastuutahoa. Toimijan etäännyttäminen kiinnittää lukijan huomion itse asiaan antaen sille näin enemmän painoarvoa. Näkisin, että näin yritetään saada lukija vakuuttumaan asian paikkansa pitävyydestä.

Lastensuojelun näkymättömyys teksteissä saattaa omalta osaltaan häivyttää myös valta-asetelman näkymistä. Tällä voi olla perhehoitajien rekrytoinnin suhteen myönteisiä vaikutuksia, mutta toisaalta se tekee näkymättömäksi myös lastensuojeluun liittyvän positiivisen vallan, tukimuodot,

mahdolliset lainmuutokset. Lastensuojelun katoaminen kirjoituksista saattaa myös tehdä organisaatiosta ja perhehoidon järjestelmästä epäselvän. Uusien potentiaalisten perhehoitajien näkökulmasta tämä on varmasti hankala asia. Esittämällä asiat luottaen siihen, että lukija tietää kertomattakin mistä on kysymys, ei ole välttämättä lukijaystävällistä. Lisäksi asioiden esittäminen itsestään selvinä kyseenalaistamattomina totuuksina on arveluttavaa. Tällainen esittämistapa vaikuttaa voimakkaasti lukijan asenteisiin.

Lastensuojelun perhehoidon tarkoituksena ja tavoitteena on taata lapsella turvallinen kasvuympäristö ja edistää lapsen kehitystä ja hyvinvointia. Perhehoito myös mahdollistaa lapselle ainutlaatuisen tavan kokea perheenomainen ympäristö ja läheiset ihmissuhteet, vaikka lapsi onkin sijoitettu oman biologisen perheensä ulkopuolelle. Lapsen sijoituspaikan valinnassa tulee kuitenkin yhä antaa painoarvoa lapsen erityisille tarpeille, ja tästä syystä myös laitoshoidolla on edelleen paikkansa sijaishuollon muotona. Lastensuojelulain 50§:n muutos kuitenkin asettaa sijaishuoltomuodot eriarvoiseen asemaan. Perhehoito on ensisijaista. Tästä syystä perhehoitoon, erityisesti perhehoitajien työssä jaksamiseen on panostettava.

Tutkimuksessa tuli ilmi, että useimmat ristiriidat perhehoitajien ja sosiaalityöntekijöiden välillä liittyivät palkkioihin ja perhehoitajien maallikkotietämyksen arvostamiseen. Perhehoitajien jaksamisen kannalta molemmat ovat olennaisessa asemassa. On luonnollista, että tekemästään työstä haluaa saada korvauksen, jota itse pitää kohtuullisena. Kunnilla, ja näin ollen myös lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä, on kuitenkin omat velvollisuutensa ja rajoituksensa rahallisen tukemisen suhteen. On molempien osapuolten etujen mukaista esittää palkkioiden ja korvauksien suuruuksia koskevat keskustelut ja neuvottelut muulla tavoin kuin jyrkkänä vastakkainasetteluna. Perhehoitajien jaksaminen on ilman muuta asia, johon on panostettava myös rahallisesti. Perhehoidon tulevaisuuden kannalta panostaminen perhehoitajien työnohjaukseen, täydennyskoulutukseen, vertaistukeen ja perhehoitajan vapaanjärjestelyihin, on todennäköisesti kannattavaa. Nämä ovat taloudellisia tukimuotoja, joita perhehoitajalla on oikeus vaatia, ja lastensuojelulla on velvollisuus järjestää. Samalla ne kuitenkin palvelevat myös lastensuojelun tarpeita perhehoidon laadun ja sen suhteen, että riittävä määrä sijaisperheitä on taattu myös tulevaisuudessa.

Myös perhehoitajien maallikkotietämys asettui useissa kirjoituksissa vastakkain sosiaalityöntekijän asiantuntijatiedon kanssa. Näkisin, että molemmilla osapuolilla on tietoa lapsen tilanteesta mutta näkökulma on vain erilainen. Molemmat näkökulmat ovat kuitenkin onnistuneen sijoituksen kannalta välttämättömiä. Perhehoitaja on lapsen arjen paras asiantuntija. Perhehoitaja on läsnä

lapsen jokapäiväisessä elämässä, jakamassa ilot ja surut, ja näin ollen voidaan nähdä, että hän tuntee lapsen ihan eri tavoin kun etäisempi sosiaalityöntekijä. Kuitenkin, juuri sosiaalityöntekijän ulkopuolisuus saattaa joissain tilanteissa tuoda tarpeellisen ulkopuolisen näkemyksen lapsen ja sijaisperheen tilanteeseen. Perhehoitaja ja sosiaalityöntekijä myös kohtaavat lapsen tunnetasolla eri tavoin eri rooleista johtuvista syistä.

Lapsen vuoksi kuitenkin molemmat osapuolet tekevät työtään. Lapsen etu ja lapsen hyvinvointi pitäisi olla sekä perhehoitajalla että sosiaalityöntekijällä ensisijaisena ajatuksena toimenpiteitä ja päätöksiä tehdessään. Kun perhehoitajalla ja sosiaalityöntekijällä on yhteinen tavoite ja aito pyrkimys arvostaa ja kunnioittaa toisen osapuolen roolia tässä työskentelyssä, onnistuu yhteistyö myös todennäköisesti sujuvammin. Perhehoitajalla ja sosiaalityöntekijällä on kiistatta erilaiset asemat ja työtehtävät lapsen sijoituksessa, eikä vallan olemassa oloa heidän välisestä suhteesta voida koskaan poistaa kokonaan, mutta panostamaa yhteistyön onnistumiseen hyötyvät kaikki mukanaolijat. Onnistunut sijoitus on kaikkien etujen mukaista.

LÄHDELUETTELO

Alhanen, Kai (2007) Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa. Tampere: Tammer-paino.

Cooley, Morgan E. & Petren, Raymond E. (2011) Foster parent perceptions of competency: Implications for foster parent training. *Child and Youth Services Review* Vol. 33 (11), 1968–1974.

Dozier, Mary & Lindhiem, Oliver (2011) This is my Child: Differences Among Foster Parents in Commitment to Their Young Children. *Child Maltreatment* Vol. 16 (4), 338–345.

Eskonen, Inkeri & Korpinen, Johanna & Raitakari, Suvi (2006) Vallan määrittämät lapsi- ja asiantuntijapuhujat: faktaa, selontekoja ja kokemuksia. Teoksessa Forsberg, Hannele; Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 21–45.

Fairclough, Norman (2003) *Analysing Discourse - Textual Analysis for Social Research*. London and New York: Routledge. Tampereen yliopiston kirjaston E-käsikirjasto (<http://www.nelliportaali.fi> > Tampereen yliopisto > Elektroniset kirjat > E-käsikirjasto > Yhteiskuntatieteet/Sosiaalipolitiikka ja -työ).

Forsberg, Hannele (1998) *Perheen ja lapsen tähden. Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista*. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Foucault, Michel (1980) *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.

Foucault, Michel (1998) *Seksuaalisuuden historia*. Tampere: Gaudeamus.

Gilbert, Tony & Powell, Jason L (2010) Power and social work in the United Kingdom: A foucaultian excursion. *Journal of social work* vol. 10 (1), 3–22.

Helminen, Jarkko (1998) *Perhehoidon lainsäädäntö*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hollin, Gregory & Larkin, Michael (2010) The language and policy of care and parenting: understanding the uncertainty of key players' roles in foster care provision. *Children and Youth Services Review*, Vol. 33 (11), 2198–2206.

Hong, Jun & Algood, Carl & Chiu, Yu-Ling & Lee, Stephanie (2011) An Ecological Understanding of Kinship Foster Care in the United States. *Journal of Child and Family Studies* Vol. 20 (6), 863–872.

Jallinoja, Riitta (2009) Vieras perheessä: suhteen hahmotus. Teoksessa Jallinoja, Riitta (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 11–31.

Jallinoja, Riitta (toim.)(2009) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus.

Janhunen, Tarja (2008) Jotta sijoitukset kestäisivät. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) *Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 123–145.

Jokinen, Arja (1999) Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Jokinen Arja & Juhila Kirsi & Suoninen Eero. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere : Vastapaino. 126–160.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1993) Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 75–110.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) *Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 17–48.

Jokinen Arja & Juhila Kirsi & Suoninen Eero (1999) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere : Vastapaino.

Juhlia, Kirsi & Suoninen Eero (1999) Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa Jokinen Arja & Juhila Kirsi & Suoninen Eero. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere : Vastapaino, 233–253.

Kangas, Urpo (2004) Lastensuojelu ja lapsen huolto. Teoksessa Puonti, Annamaija & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy ,105–119.

Ketola, Jari (toim.) (2008) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Ketola, Jari (2008) Lasten ja nuorten perhehoito. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) Sijoita perheeseen – perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Ketola, Jari (toim.) (2008) Sijoita perheeseen – perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Kuitunen Matti (2007) Kontrollista sitouttamiseen – uudet kontrollimuodot ja niiden vastustamiskeinot organisaatiossa. Hallinnon tutkimus 26 (4), 19–29.

Lastensuojelun käsikirja (2010) Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja> Viitattu 8.11.2011

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Laurila, Anja (1993) Lainaksi annettu lapsi. Sijaiskoti kokemuksia ja ajatuksia. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Mantila, Ritva & Mikkonen, Marjo & Väinölä, Leena-Maaria (toim.) (2008) Onnistuneen sijoituksen siltaa rakentamassa: Lastensuojelun perhehoidon työkirja. Helsinki: Savion kirjapaino.

Perhehoitajalaki 3.4.1992/312.

Perhehoitoliitto ry (2011) http://www.perhehoitoliitto.fi/perhehoito/index_perhehoito.htm Viitattu 19.11.2011.

- Pietikäinen, Sirpa & Mäntynen, A (2009) Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.
- Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva (1987) Suomen lastensuojelun historia. Kouvola: Lastensuojelun keskusliitto.
- Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65–83.
- Pösö, Tarja (2004) Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Puonti, Annamajja & Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 202–212.
- Pösö, Tarja (1995) Hoidollisuus ja kokonaisvaltainen huolenpito lastensuojelutyössä – välineenä sijaishuolto. Teoksessa Virtanen, Petri (toim.) Näkökulmia lastensuojeluun. Helsinki: WSOY. 78–94.
- Robertson, Anne S. (2006) Including parents, foster parents and parenting caregivers in the assessments and interventions of young people placed in the foster care system. *Children and Youth Services Review* Vol 28. (2), 180–192.
- Rosenwald, Mitchell & Bronstein, Laura (2008) Foster parents speak: preferred characteristics of foster children and experiences in the role of foster parent. *Journal of Family Social Work* Vol. 11 (3), 287–302.
- Saastamoinen, Kati (2010) Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan, Helsinki : Edita.
- Sinko, Päivi (2004) Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Smith, Maureen C. (1996) An exploratory survey of foster mother and caseworker attitudes about sibling placements. *Child Welfare* Vol. 75 (4), 357–375.

Swartz, Teresa Toguchi (2004) Mothering for the State. Foster Parenting and the Challenges of Government-Contracted Carework. *Gender and Society* Vol 18. (5), 567–587.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos – Lastensuojelu tilasto

<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm> Viitattu. 21.3.2012.

Rabb, Harriet (2008) Mitkä ovat perhehoitajien ja sosiaalitoimen yhteistyön mahdollisuudet? Teoksessa Ketola, Jari (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-Kustannus, 145–167.

Valkonen, Leena (2008) Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella? Teoksessa Ketola, Jari (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona. Jyväskylä: PS-Kustannus, 99–121.

Virtanen, Petri (toim.) (1995) Näkökulmia lastensuojeluun. Helsinki: WSOY.

Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.) (2007) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino.

Whenan, Rachel & Oxlad, Melissa & Lushington, Kurt (2009) Factors associated with foster carer well-being, satisfaction and intention to continue providing out-of-home care. *Child and Youth Services Review* Vol. 31 (7), 752–760.

LIITTEET

Liite 1.

Perhehoito 2007 numerot 2–4 ja 6

Perhehoito 2008 numerot 1 ja 3–6

Perhehoito 2009 numerot 1–6

Perhehoito 2010 numero 3

Perhehoito 2011 numerot 1–6